

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS INSTITUTAS

JUSTINAS TAUTERIS
TARPTAUTINĖS TEISĖS PROGRAMA

TARPTAUTINĖ TEISĖ IR ASTRAVO ATOMINĖ ELEKTRINĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr.,
Justinas Žilinskas

Vilnius, 2021

TURINYS

ĮVADAS.....	4
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	11
1. ASTRAVO ATOMINĖ ELEKTRINĖ IR TARPTAUTINIS TEISINIS BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS REGLAMENTAVIMAS	12
1.1. Tarptautinio branduolinės energetikos teisinio reglamentavimo koncepcijos.....	13
1.2. Astravo atominei elektrinei taikytinas tarptautinis branduolinės energetikos teisinis reglamentavimas	18
1.2.1. Branduolinės saugos Astravo atominėje elektrinėje tarptautinis teisinis reglamentavimas	19
1.2.2. Panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo Astravo atominėje elektrinėje tarptautinis teisinis reglamentavimas	23
1.2.3. Branduolinio ginklo neplatavimo reikalavimai ir Astravo atominė elektrinė.....	26
1.2.4. Astravo atominėje elektrinėje esančių branduolinių medžiagų fizinės saugos tarptautinis teisinis reglamentavimas	29
1.2.5. Pranešimo apie branduolinę avariją Astravo atominėje elektrinėje tarptautinis teisinis reglamentavimas	33
1.2.6. Astravo atominės elektrinės poveikio aplinkai vertinimas tarptautinės teisės kontekste	35
1.2.7. Atsakomybės dėl žalos, padarytos eksploatuojant Astravo atominę elektrinę, tarptautinis teisinis reglamentavimas	36
2. ATOMINĘ ENERGETIKĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TARPTAUTINĖS TEISĖS AKTŲ INKORPORACIJA NACIONALINĖSE BALTARUSIJOS TEISĖS NORMOSE	38
2.1. Svarbiausi su atominė energetika susijusių veiklų reglamentuojantys teisės aktai Baltarusijos teisės sistemoje.....	41
2.1.1. Atominės energetikos saugos ir saugumo principai Baltarusijos teisės sistemoje	42
2.1.2. Atsakomybės atominėje energetikoje principas Baltarusijos teisės sistemoje	46
2.1.3. Leidimų sistemos atominės energetikos srityje principas Baltarusijos teisėje	50
2.1.4. Žalos kompensavimo atominės energetikos srityje principas Baltarusijos teisėje	53
2.1.5. Nuolatinės kontrolės ir nepriklausomybės principai atominės energetikos srityje bei Baltarusijos teisės sistemoje.....	56
2.1.6. Skaidrumo principas atominės energetikos srityje ir Baltarusijos teisės sistemoje.....	59
2.1.7. Tarptautinio bendradarbiavimo principas atominės energetikos srityje ir Baltarusijos teisės sistemoje.....	63
2.2. Atominę energetiką reglamentuojančių teisės normų Baltarusijos teisės sistemoje vertinimas.....	66
3. TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ IR KITŲ TARPTAUTINĖS TEISĖS SUBJEKTŲ ĮTAKA ASTRAVO ATOMINĖS ELEKTRINĖS STATYBAI	68
3.1. Atominės energetikos informacinė sistema ir Astravo atominė elektrinė	69
3.2. Pasaulio atominės energetikos operatorių asociacija (WANO) ir Astravo atominė elektrinė.....	71
3.3. Europos branduolinės saugos reguliuotojų grupė (ENSERG) ir Astravo atominė elektrinė.....	73
3.4. Tarptautinė atominės energijos agentūra (TATENA) ir Astravo atominė elektrinė	75
3.5. Kaimyninių valstybių ir kitų institucijų įtaka Astravo atominei elektrinei	80

3.6. Tarptautinių organizacijų ir kitų tarptautinės teisės subjektų įtakos Astravo atominės elektrinės statybai vertinimas	82
4. ATSAKOMYBĖS UŽ ASTRAVO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PADARYTĄ BRANDUOLINĘ ŽALĄ KLAUSIMAS.....	84
4.1. Principo „teršėjas moka“ vieta su branduolinių medžiagų naudojimu susijusioje tarptautinėje teisėje ir Baltarusijos teisės sistemoje	84
4.2. Bendrieji tarptautinės teisės pagrindai atsakomybei už branduolinę žalą kilti.....	86
4.3. Baltarusijai taikytinos civilinės atsakomybės už branduolinę žalą sąlygos tarptautinėje teisėje	88
4.4. Baltarusijos civilinė atsakomybė už branduolinę žalą ir galimas civilinės atsakomybės žalos dydis.	91
4.4.1. Baltarusijos civilinė atsakomybė už branduolinę žalą.....	91
4.4.2. Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos atlyginimas	94
IŠVADOS	99
PASIŪLYMAI	101
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	102
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	114
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	115
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	116
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	117

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas

2020 metais buvo minimas pirmojo, 1960 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose pradėjusio veikti komercinio 250 MW galios atominės elektrinės reaktoriaus, pavadinimu *Yankee Rowe*, šešiasdešimtmetis.¹ Šiandien pasaulyje veikia 445 atominės elektrinės, kurios kartu pagamina apie 10% visos pasaulyje pagaminamos elektros energijos.² Ir nors paleidus pirmąją atominės elektrinės reaktorių niekas neabejojo atominės energetikos potencialu bei jos nauda žmonijai, deja, bet laikas parodė, kad šios technologijos panaudojimas net ir taikiems tikslams gali sukelti itin katastrofiškų padarinių. Nuo to laiko, kai buvo paleista pirmoji pasaulyje komercinė atominė elektrinė, atominėse elektrinėse įvyko 27 nelaimės.³ Didžiausios iš jų: 1961 m. Jungtinių Amerikos Valstijų karinio atominio reaktoriaus prototipo SL-1 sprogimas, įvykęs už 40 mylių nuo Idaho krioklių⁴, 1966 m. nelaimė Enrico Fermi atominėje elektrinėje⁵, 1979 m. įvykęs 2-ojo reaktoriaus sprogimas Trijų Mylių Salos atominėje elektrinėje⁶, 1986 m. Černobylio atominės elektrinės 4-ojo reaktoriaus korpuso sprogimas⁷ ir 2011 m. Fukušimos tragedija⁸.

Visos šios nelaimės privertė susimąstyti apie atominių elektrinių ir apskritai branduolinės energetikos panaudojimo saugumo aspektus, o ir pati branduolinė energetika pradėta vertinti ganėtinai priešaringai. Nors šiais metais pirmajam atominio reaktoriaus prototipui, kurio pagamintos elektros energijos užteko vienai elektros lemputei, sukanka 70 metų,⁹ tačiau ir dabar atominės energetikos vystymas vis dar yra ilgas bei sudėtingas procesas, reikalaujantis ne tik milžiniškų investicijų, bet ir mokslinių žinių. Šių dienų mokslininkai bei inžinieriai ir toliau intensyviai dirba atlikdami tyrimus, kuriais siekiama didinti atominės energetikos saugą ir saugumą. Po įvykių Fukušimoje Vokietija priėmė ryžtingą sprendimą iki

¹ „Outline History of Nuclear Energy“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 3 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/outline-history-of-nuclear-energy.aspx>

² „Nuclear Power in the World Today“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 3 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/nuclear-power-in-the-world-today.aspx>

³ „Nuclear power plant accidents: listed and ranked since 1952“, *TheGuardian*, 2019 m. lapkričio 3 d., <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/mar/14/nuclear-power-plant-accidents-list-rank#data>

⁴ Prof. Robert B. Laughlin, „The SL-1 Nuclear Incident“, *Department of Physics Stanford University*, 2019 m. lapkričio 3 d. <http://large.stanford.edu/courses/2017/ph241/berrios1/>

⁵ „Nuclear Plant Accidents: Fermi Unit 1“, *Union of Concerned Scientists*, 2019 m. lapkričio 3 d. <https://allthingsnuclear.org/dlochbaum/nuclear-plant-accidents-fermi-unit-1>

⁶ „Three Mile Island Accident“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 3 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/three-mile-island-accident.aspx>

⁷ „Chernobyl Accident 1986“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 3 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/chernobyl-accident.aspx>

⁸ „Fukushima Daiichi Accident“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 3 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/fukushima-accident.aspx>

⁹ „The History of Nuclear Energy“, *U.S. Department of Energy, Office of Nuclear Energy, Science and Technology Washington*, 12-13, 2021 m. vasario 22 d., https://www.energy.gov/sites/prod/files/The%20History%20of%20Nuclear%20Energy_0.pdf

2022 m. palaipsniui apskritai atsisakyti branduolinės energijos,¹⁰ o Belgijoje laikinai buvo uždaryti du reaktoriai po to, kai jų korpusuose buvo aptikta įtrūkimų.¹¹ Tampa akivaizdu, jog augant visuomenės sąmoningumui, pamažu formuojasi ir gyventojų poreikis gyventi saugioje bei sveikatai nepavojingoje aplinkoje, todėl tarptautinė bendruomenė daugiau dėmesio skiria branduolinę energetiką vystančioms valstybėms.

Tačiau, nepaisant skaudžių istorijos pamokų, kai kurių valstybių požiūris į branduolinę energetiką ir jos keliamą grėsmę vis dar lieka atsainus. 2006 m. Lietuvos kaimyninė valstybė - Baltarusija priėmė sprendimą statyti 2000 MW galios atominę elektrinę. Jau po dviejų metų, 2008 m. gruodį, buvo pasirinkta ir planuojamos statyti atominės elektrinės vieta: Gardino srities šiaurėje esantis, 23 km nuo Lietuvos sienos ir 55 km nuo Vilniaus nutolęs Astravo rajonas.¹² Baltarusija atominės elektrinės statybai pasirinko būtent tą regioną, kuriame dar nuo 1616 m. iš viso buvo užfiksuota apie 40 žemės drebėjimų, kurių magnitudė siekė net 5 balus pagal Richterio skalę, o 1987 m., vos 10 km nuo Astravo aikštelės, įvyko 2 žemės drebėjimai, kurių stiprumas siekė 2,5 balų pagal Richterio skalę.¹³ Profesorius, fizikas, Baltarusijos visuomeninės organizacijos „Mokslininkai už Baltarusiją be atomo“ pirmininkas Georgy F. Lepin vienoje televizijos laidoje sakė: „Kai aš pirmą kartą išgirdau, kad Astravo atominės elektrinės vietai pasirinktas Astravas, buvau šokiruotas: visada žinojau, jog tai pavojinga vieta, kurioje vyksta žemės drebėjimai; toje vietoje yra žemės plutos sankirta. Aš perskaičiau dvidešimties ekspertų pasirašytą oficialią ataskaitą, kurioje buvo nurodyta, jog Astravas yra pati blogiausia vieta iš visų galimų (elektrinės statybai)“.¹⁴ Šiandien mes jau žinome, kad 1986 m. sproguos Černobylio atominės elektrinės 4-ajam reaktoriui, radioaktyviomis medžiagomis buvo užteršta apytiksliai 200 000 km² Europos teritorijos.¹⁵ Tokios ekologinės katastrofos mastas leidžia suprasti, kodėl aplinkinės (ir ne tik) valstybės yra ypatingai suinteresuotos naujai statomo objekto (neatsižvelgiant į tai, kad 2021 m. sausio 12 d. pirmasis Astravo atominės elektrinės reaktorius buvo paleistas pilnu pajėgumu, bet įvertinus, kad antrojo reaktoriaus paleidimas planuojamas tik 2022 metais, šiame baigiamajame darbe Astravo atominę elektrinę įvardinsiu kaip statomą, o ne

¹⁰ „Germany Rejected Nuclear Power and Deadly Emissions Spiked“, *The WIRED*, 2021 m. vasario 3 d. <https://www.wired.com/story/germany-rejected-nuclear-power-and-deadly-emissions-spiked/>

¹¹ „Branduolinė energija“, *Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės*, 2019 m. lapkričio 3 d., <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/62/kernenergie>

¹² „Nuclear Power in Belarus“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-a-f/belarus.aspx>

¹³ „Užsienio reikalų ministerijos pareiškimas dėl Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės“, *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministerijos-pareiškimas-del-baltarusijoje-statomos-astravo-atominės-elektrinės>

¹⁴ „Nuclear physicist: Lukashenka labels me as ‘enemy of people’ for slamming Belarus NPP“, *Belsat.tv*, 2019 m. lapkričio 11 d., <https://belsat.eu/en/news/nuclear-physicist-lukashenka-labels-me-as-enemy-of-people-for-slamming-belarus-npp/>

¹⁵ „Chernobyl Nuclear Accident, How has the environment been affected by the Chernobyl accident?“, *GreenFacts*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.greenfacts.org/en/chernobyl/1-2/3-chernobyl-environment.htm>

pastatytą atominę elektrinę¹⁶) branduoline sauga. Siekdamas užtikrinti visos tarptautinės bendruomenės saugumą, valstybės kaip įmanydamos stengiasi surinkti kiek galima daugiau informacijos apie naujai statomo branduolinės energetikos objekto potencialų pavojų ir domisi branduolinį objektą statančios valstybės pasirengimu užtikrinti branduolinio objekto saugą. Iškilus klausimams, į kuriuos ne visada iš karto pavyksta gauti atsakymus iš branduolinį objektą statančios valstybės, o taip pat prireikus ginti savo galimai pažeistas teises, valstybės naudojasi tarptautinių sutarčių pagrindu užtikrintomis teisėmis, prašydamos suteikti papildomą informaciją apie galimą poveikį aplinkai ar kitas projekte numatytas saugos užtikrinimo priemones.

Atsižvelgiant į išdėstytą bei remiantis Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos teigimu, jog Astravo atominė elektrinė yra statoma pažeidžiant Branduolinės saugos, ESPO ir Orhuso konvencijas¹⁷, šiandieną Astravo atominės elektrinės statybos tema yra ypatingai aktuali vertinant ją tarptautinės teisės kontekste.

Tiriama problema

Kiekviena valstybė turi teisę apsispręsti, kokią ekonominę veiklą jai yra naudinga vystyti. Baltarusija, nusprendusi statyti Astravo atominę elektrinę, yra paskaičiavusi, kad pastačius šią atominę elektrinę joje bus galima pagaminti 30% Baltarusijai reikalingos elektros energijos, o gamtinių dujų importas iš Rusijos (kartu ir ekonominė priklausomybė šiai valstybei) sumažės 55%.¹⁸ Tačiau, nepaisant išskirtinai Baltarusijos ekonominių interesų, plėtojant branduolinę energetiką yra privalu atsižvelgti ir į tarptautinį, visas valstybes vienijantį interesą - gyventi saugiai ir nepatirti branduolinės energetikos žalos. Baltarusija, kaip ir visos kitos branduolinę energetiką vystančios valstybės, privalo laikytis tarptautinės teisės nustatytų branduolinės saugos reikalavimų bei atitinkamai vykdyti gera valia priisiimus įsipareigojimus. Tiek Baltarusijoje, tiek bet kurioje kitoje susitariančioje valstybėje, branduolinės saugos reikalavimai turėtų būti taikomi ir įgyvendinami vienodai, netaikant išimčių bei nediferencijuojant valstybių pagal jų ekonominę galią ar techninę patirtį vystant branduolinę energetiką.

Vis dėl to aš manau, kad tarptautinės teisės reguliuojama branduolinė energetika, kurios reguliacinio mechanizmo pagrindą sudaro daugybė skirtingų tarptautiniame kontekste priimtų teisės aktų ir susitarimų, šiandien nėra pajėgi atremti kylančias potencialias branduolinės energetikos grėsmes. Didelė dalis tarptautinių teisės normų (pvz.: branduolinės saugos principai, branduolinės saugos standartai, tarptautinių branduolinę saugą prižiūrinčių institucijų parengtos

¹⁶ „Astravo AE pirmasis reaktorius pradėjo dirbti visu pajėgumu“, *15min.lt*, žiūrėta 2021 m. vasario 3 d., <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/astravo-ae-pirmasis-reaktorius-pradejo-dirbti-visu-pajegumu-664-1438704>

¹⁷ *Ibid*

¹⁸ „Nuclear Power in Belarus“, *supra note*, 12

rekomendacijos) neturi privalomojo pobūdžio ir iš esmės „neveikia“ iki tol, kol nėra perkeltos į nacionalinę teisę arba visuotinai privalomos tarptautinės teisės pagrindais. Kalbant apie valstybių tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš tarptautinių sutarčių, paminėtina, jog kiekviena valstybė, laisva valia priėmusi įsipareigojimus ir pasirašiusi sutartį, privalo jos laikytis (*Pacta sunt servanda*). Deja neretai, kalbant apie branduolinę energetiką, valstybės ieško teisėtų būdų nesilaikyti tarptautinių sutarčių. Ne veltui kai kurie autoriai savo darbuose branduolinę teisę net vadina „miglotą teisę“, kurios vystymasis yra prilyginamas „teisinio išsisukinėjimo menui“.¹⁹ Dėl šių priežasčių manau, kad pagrindinė problema šiandieną yra ta, jog tarptautinė teisė nėra pajėgi nei sustabdyti Astravo atominės elektrinės statybą, nei užtikrinti tinkamą tokios atominės elektrinės statybą ir kartu tarptautinės visuomenės saugumą.

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis

Nors uranas, naudojamas atominėse elektrinėse, buvo atrastas dar 1789 m., tačiau pati branduolinė energetika laikytina ganėtinai nauja mokslo šaka, skaičiuojančia pirmąjį šimtmetį.²⁰ Būtent dėl šios priežasties teisinės literatūros lietuvių kalba dar yra nedaug. Branduolinę energetiką reglamentuoja ne tik tarptautinė branduolinė teisė, bet ir nacionalinei teisės aktai. Deja, bet atsižvelgiant į tai, kad Astravo atominė elektrinė yra pirmoji Baltarusijoje statoma atominė elektrinė,²¹ vienintelis nacionalinis teisės aktas, reglamentuojantis išskirtinai branduolinę energetiką Baltarusijoje, buvo priimtas 2008 m. ir pavadintas Atominės energijos naudojimo įstatymu.²²

Šiame magistro baigiamajame darbe daugiausia remiamasi informacinio pobūdžio medžiaga, kurią galima surasti internete. Tai medžiaga, kurioje yra aprašomos branduolinei energetikai taikomos konvencijos, aptariamas jų taikymas, analizuojamos Baltarusijai taikomų konvencijų reglamentuojamos teisės ir pareigos branduolinės saugos srityje.

Nors tarptautinėje teisėje branduolinės energetikos klausimus nagrinėja ir daug tarptautinių organizacijų: Tarptautinė atominės energijos agentūra (angl. *International Atomic Energy Agency, IAEA*), Europos branduolinę saugą reguliuojančių institucijų grupės (angl. *European Nuclear Safety Regulators Group, ENSREG*), Vakarų Europos šalių branduolinės saugos reguliavimo institucijų asociacija (angl. *Western European Nuclear Regulators Association, WENRA*), Europos branduolinio saugumo reguliavimo institucijų asociacija (angl.

¹⁹ Katia Boustany, „The Development of Nuclear Law-Making or the Art of Legal “Evasion”“, *The Nuclear Energy Agency*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.oecd-nea.org/law/nlb/nlb-61/boustany.pdf>

²⁰ „Outline History of Nuclear Energy“, *supra note*, 1

²¹ „Republic of Belarus“, *Power Reactor Information System (PRIS)*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://pris.iaea.org/pris/CountryStatistics/CountryDetails.aspx?current=BY>

²² „Закон Республики Беларусь Об использовании атомной энергии“ *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2019 m. lapkričio 11 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_ispol_zovanii_atomnoj_energii.htm

European Nuclear Security Regulators Association, ENSRA), Europos garantijų tyrimo ir vystymo asociacija (angl. *European Safeguards Research and Development Association, ESARDA*)²³ ir k.t., tačiau, kaip buvo paminėta anksčiau, daugelis šių asociacijų neturi įtakos Baltarusijoje statomai Astravo atominėi elektrinei, nes Baltarusija nepriklauso Europos Sąjungai.

Taip pat vertėtų paminėtini ir kelis lietuvių autorių tiriamuosius darbus, kuriuose pateikta informacija buvo naudinga rengiant šį magistro baigiamąjį darbą: Mykolo Romerio Universiteto Teisės fakulteto studentės Ingos Skutkevičiūtės 2015 m. magistro baigiamasis darbas Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institute tema „Taikaus branduolinės energijos panaudojimo saugumo reguliavimas tarptautinėje teisėje“; Vytauto Didžiojo Universiteto studento Mindaugo Jančio 2011 m. magistro baigiamasis darbas Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto Socialinės ir politinės teorijos katedroje tema „Černobylio kaip socialinės ir ekologinės katastrofos atgarsiai: grėsmės suvokimas XXI a.“; Mykolo Romerio Universiteto Teisės fakulteto studento Ovidijaus Šeštoko 2011 m. magistro baigiamasis darbas Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institute tema „Tarptautinės teisės įtaka vystant branduolinę energetiką“, Vilniaus universiteto mokslininkės Jolantos Apolevič 2014 m. daktaro disertacija tema „Tarptautinės aplinkos teisės principų įtaka branduolinei teisei“.

Baigiamojo darbo reikšmė

Remiantis tarptautinėje bendruomenėje neigiamai vertinamu ir tarptautinę teisę galimai pažeidžiančiu Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės pavyzdžiu atkreipti dėmesį į tai, kad silpnas tarptautinis branduolinės energetikos reguliavimas ir dažnai tik rekomendaciniu pobūdžiu pasireiškiantis tarptautinis teisinis reglamentavimas kelia potencialą grėsmę ne tik aplinkinėms, bet ir visoms pasaulio valstybėms. Ydingas Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės pavyzdys gali tapti blogu pavyzdžiu kitoms valstybėms, siekiančioms vystyti branduolinę energetiką. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo rezultatai galėtų turėti įtakos tobulinant ir vystant branduolinės energetikos tarptautinį teisinį reglamentavimą, papildant ar keičiant esamas tarptautinės teisės normas bei tarptautines sutartis, užpildant identifikuotas ydingas tarptautinio teisinio branduolinės energetikos reglamentavimo spragas.

Baigiamojo darbo originalumas

Manytina, jog adekvačiai vertinama potenciali didelė branduolinės energetikos žalos tikimybė leidžia daryti prielaidą, jog branduolinę energetiką vystančios valstybės deda visas įmanomas pastangas, jog vystant branduolinę energetiką būtų laikomasi tarptautinės teisės

²³ „Tarptautinės organizacijos“, *Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (VATESI)*, 2019 m. lapkričio 4 d., <http://www.vatesi.lt/index.php?id=582>

normų, tarptautinių standartų, rekomendacijų bei gerosios praktikos. Tik tokiu atveju galėtų būti užtikrinamas pačios valstybės bei visos tarptautinės visuomenės saugumas. Gaila, bet Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės pavyzdys atskleidžia, jog taip yra ne visada. Nors atominės energetikos tema jau buvo nagrinėta lietuvių autorių darbuose, šiame baigiamajame darbe, atliekant Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizę, yra analizuojamas konkretus, naujai statomos Astravo atominės elektrinės ir jai taikomo tarptautinio teisinio branduolinės energetikos reglamentavimo pavyzdys. Privalomumo stokojantis tarptautinis teisinis reglamentavimas atskleidžia dažniausiai tik rekomendacinio pobūdžio branduolinę energetiką reglamentuojančių tarptautinių teisės aktų trūkumus. Tikiuosi, kad šis baigiamasis darbas, paremtas konkrečiu statomos atominės elektrinės pavyzdžiu ir, mano nuomone, ne visiškai atsakingu ją statančios valstybės - Baltarusijos požiūriu į branduolinę energetiką, patvirtins mano įsitikinimą, kad tarptautinė bendruomenė privalo užtikrinti tokį tarptautinį teisinį reglamentavimą, kuris galėtų užkirsti kelią „dar vienam Černobyliui“.

Tyrimo tikslai

Nustatyti, ar Baltarusijos nacionalinis branduolinės energetikos reglamentavimas atitinka tarptautinės teisės reikalavimus branduolinės energetikos vystymui, atskleisti galimai padarytus tarptautinės teisės pažeidimus statant Astravo atominę elektrinę bei išanalizuoti teoriškai, ar tarptautiniame teisiniame reglamentavime yra įtvirtintos pakankamos teisinės galimybės užkirsti kelią galimai nesaugios Astravo atominės elektrinės statybai, tuo pačiu įvertinant ir galimą Baltarusijos sukeltos branduolinės žalos atlyginimo klausimą žala patyrusioms valstybėms.

Tyrimo uždaviniai

1. Apžvelgti ir išanalizuoti Baltarusijoje statomai Astravo atominei elektrinei taikytiną tarptautinį teisinį reglamentavimą branduolinės energetikos srityje;
2. Apžvelgti ir išanalizuoti Baltarusijos nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius branduolinę energetiką, bei įvertinti šių teisės aktų atitiktį tarptautinės teisėje branduolinės energetikos srityje keliamiems reikalavimas;
3. Nustatyti galimus taikytino branduolinės energetikos tarptautinio teisinio reglamentavimo reikalavimų pažeidimus statant Astravo atominę elektrinę;
4. Trumpai apžvelgti tarptautines organizacijas bei kitus tarptautinės teisės subjektus, galinčius turėti įtakos statomos Astravo atominės elektrinės saugumo užtikrinimui;

5. Trumpai apžvelgti ir įvertinti keleto Tarptautinės atominės energijos agentūros misijų rekomendacijas statomai Astravo atominėi elektrinei;

6. Atskleisti galimą tarptautinių organizacijų ir kitų tarptautinės teisės subjektų įtaką Astravo atominės elektrinės statyboms;

7. Atlikti teorinio lygmens analizę, siekiant nustatyti Astravo atominę elektrinę statančios Baltarusijos teisinės atsakomybės sąlygas, jei statoma Astravo atominė elektrinė sukeltų branduolinę žalą kitoms valstybėms.

Tyrimo metodika ir tyrimo struktūra

✓ analizės metodas - baigiamajame darbe taikomas analizuojant tarptautinius ir Baltarusijos nacionalinius branduolinę energetiką reglamentuojančius teisės aktus;

✓ apibendrinimo metodas – baigiamajame darbe taikomas analizuotų tarptautinių ir Baltarusijos nacionalinių branduolinę energetiką reglamentuojančių teisės aktų analizės rezultatams bei pagrindinėms analizės būdu padarytoms išvadoms apibendrinti;

✓ lyginamosios analizės metodas – baigiamajame darbe taikomas tarptautinių branduolinę energetiką reglamentuojančių teisės aktų ir Baltarusijos nacionalinių teisės aktų palyginimui, o taip pat lyginant fundamentaliuosius branduolinės energetikos principus su nacionaliniais Baltarusijos branduolinę energetiką reglamentuojančiais teisės aktais;

✓ abstrakcijos metodas – taikomas visame baigiamajame darbe, išskiriant svarbiausius ir baigiamojo darbo temai aktualiausius dalykus bei stengiantis koncentruotis būtent į šiuos, svarbiausius dalykus.

Ginamieji teiginiai

1. Esamas tarptautinis branduolinės energetikos teisinis reglamentavimas bei reguliavimas yra nepakankamas ir negali tinkamai užtikrinti tarptautinės visuomenės saugumo Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės atžvilgiu.

2. Valstybių bei tarptautinių organizacijų galimybės įtakoti Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės statybą ir ginti savo pažeistas teises į saugumą branduolinės energetikos srityje yra ribotos.

3. Astravo atominę elektrinę statančios Baltarusijos teisinė atsakomybė, kuri galėtų kilti, jei statoma Astravo atominė elektrinė sukeltų branduolinę žalą kitoms valstybėms, būtų galima nenustačius kaltės elemento.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Tarptautinė Atominės Energijos Agentūros – TATENA

Europos sąjunga – ES

Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja – JT GA

Konvencijos dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste - ESPO konvencija

Tarptautinės atominės energijos agentūros atominės energetikos informacinė sistema – INIS

Jungtinių Tautų Organizacija – JTO

Pasaulio atominės energetikos operatorių asociacija – WANO

Europos branduolinės saugos reguliuotojų grupė - ENSREG

1. ASTRAVO ATOMINĖ ELEKTRINĖ IR TARPTAUTINIS TEISINIS BRANDUOLINĖS ENERGETIKOS REGLAMENTAVIMAS

Tarptautiniai santykiai tarp valstybių, kuriuos valstybės vysto branduolinės energetikos srityje, yra pagrįsti įvairiais tarptautinės teisės šaltiniais, - pradedant bendraisiais teisės principais bei tarptautiniais papročiais ir baigiant įvairiomis konvencijomis, tarptautinių organizacijų rezoliucijomis ir/ar jų leidžiamais standartais, rekomendacijomis, dvišalėmis ar daugiašalėmis sutartimis bei viešosios teisės specialistų vystoma teisės doktrina branduolinės energetikos srityje. Branduolinės energetikos tarptautinio teisinio reglamentavimo svarba yra grindžiama visų pirma branduolinės energetikos saugumo poreikiu. Branduolinės energetikos saugumas yra labai opi tema visame pasaulyje, todėl tik žinios branduolinės energetikos srityje ir tarptautinis bendradarbiavimas leidžia susidaryti teisingą nuomonę apie branduolinės energetikos naudą bei galimas jos keliamas saugumo problemas.²⁴ Kalbant apie branduolinės energetikos saugumą, reikėtų skirti branduolinių įrenginių saugumą (angl. *Security*) ir branduolinių įrenginių saugą (angl. *Safety*). Branduolinių įrenginių saugumas turėtų būti suprantamas kaip branduolinių įrenginių fizinė sauga nuo tyčinių veiksmų, pavyzdžiui, tokių kaip neteisėtas branduolinėje energetikoje naudojamų medžiagų pasisavinimas ar neteisėtas naudojimas, o branduolinės energetikos saugą reikėtų suprasti kaip apsaugos priemonių visumą, kurios yra skirtos apsisaugoti nuo netyčinių veiksmų, tokių kaip, pavyzdžiui, gamtos reiškinių (žemės drebėjimai, cunamiai ir pan.) keliamos grėsmės branduolinės energetikos įrenginiams.

Kalbant apie tarptautinio lygmens branduolinės energetikos teisinį reglamentavimą reikėtų pažymėti, kad čia iš esmės vyrauja trijų didžiausių su branduolinės energetikos teise susijusių organizacijų – Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD), Tarptautinės Atominės Energijos Agentūros (toliau – TATENA) ir Europos atominės energetikos bendrijos (EURATOM) – sukurti teisės aktai. Gaila, tačiau neretai šių didžiųjų organizacijų išleisti teisės aktai būna sukuriami tik įvykus branduolinėms avarijoms. Dėl šios priežasties labai dažnai branduolinės energetikos teisė ir yra laikoma daugiau retrospektyvia, o ne apriorine teise.

Šiame baigiamojo darbo skyriuje trumpai apžvelgsiu branduolinės energetikos tarptautinį teisinį reglamentavimą, svarbiausias branduolinės energetikos teisinio reglamentavimo koncepcijas ir tarptautinės branduolinės energetikos teisinio reglamentavimą, taikomą Baltarusijoje statomai Astravo atominei elektrinei.

²⁴ „KTU tyrėjas: branduolinės energetikos sauga aktualumo nepraranda“, *LRT.lt*, 2021 m. sausio 15 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/189393/ktu-tyrejas-branduolines-energetikos-sauga-aktualumo-nepraranda>

1.1. Tarptautinio branduolinės energetikos teisinio reglamentavimo koncepcijos

Suprasti, ką reguliuoja branduolinės energetikos teisė, mums gali padėti Branduolinės teisės vadovas,²⁵ kuriame yra įvardintos pagrindinės branduolinės teisės koncepcijos (angl. *Fundamental Concepts of Nuclear Law*). Kai kurios iš šių koncepcijų atsispindi 1994 m. Branduolinės saugos konvencijoje²⁶ ir Jungtinėje panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencijoje.²⁷

- i. **sauga (angl. *safety*)** – pagrindinė sąlyga, kuri turi būti užtikrinta, jeigu veikla yra susijusi su branduolinės energijos naudojimu.²⁸ Kaip ir bet kokio reguliacinio pobūdžio teisinio reguliavimo, taip ir branduolinės saugos reguliavimo tikslas - subalansuoti branduolinės energetikos teikiamą naudą bei galimą riziką. Tuo atveju, kai yra nustatoma, kad su branduolinės energetikos vystymu susijusi rizika yra didesnė už teikiamą naudą, pirmenybė visada turėtų būti teikiama visuomenės sveikatai, saugumui ir aplinkosaugai. Be abejo, tuo atveju, jei nepavyksta pasiekti pusiausvyros ar atsakyti branduolinės energetikos vystymo, branduolinę teisę reglamentuojančiose teisės normose turėtų būti reikalaujama imtis visų įmanomų priemonių, didinančių branduolinės energetikos apsaugos lygį. Kartais branduolinės saugos kontekste yra susiduriama su sąvoka, kuri vadinama „atsargumo principu“. Atsargumo principas priskiriamas „saugos“ principui ir juo yra apibūdinama numatomos branduolinės žalos prevencija. Su branduoline energetika susijusi veikla, kelianti didelį radiacijos pavojų, reikalauja griežtų techninių saugos užtikrinimo priemonių ir griežto teisinio reglamentavimo. Branduolinės saugos teisiniame reglamentavime turėtų atsispindėti rizikos hierarchija, priklausanti nuo galimos patirti žalos pobūdžio ir dydžio. Toks teisinis reglamentavimas, kurio negalima pateisinti tam tikros su branduolinės energetikos vystymo veiklos keliamo rizika, gali būti laikomi nepagrįstu tą veiklą vykdančių asmenų ar organizacijų teisių apribojimu.²⁹ Atsižvelgiant į šį principą, Branduolinės saugos konvencijoje yra nurodyta, kad tuo atveju, jei įmonės ar organizacijos vykdoma veikla yra tiesiogiai susijusi su branduolinės energetikos

²⁵ Carlton Stoiber ir kt., *Handbook on Nuclear Law*. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003, 5-11, 2021 m. sausio 15 d., https://www-pub.iaea.org/mtcd/publications/pdf/pub1160_web.pdf

²⁶ „Branduolinės saugos konvencija“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 15 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8D9A5053111E>

²⁷ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 15 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2535EF4578D7>

²⁸ „Branduolinės saugos konvencija“, *op.cit.*, 1 str.

²⁹ Carlton Stoiber, *op.cit.*, 5-6

įrenginiais, ji privalo vykdyti tokią politiką, kurios dėka branduolinės energetikos saugai būtų teikiama pirmenybė;³⁰

- ii. **atsakomybė (angl. *responsibility*)** – branduolinės energetikos operatorius ar licencijos turėtojas prisiima pagrindinę atsakomybę už branduolinio įrenginio saugą.³¹ Branduolinės medžiagos yra naudojamos daugybėje valstybių ir labai įvairiose srityse (įskaitant branduolinę energetiką): moksliniams tyrimams, branduolinių medžiagų perdirbime pakartotiniam panaudojimui, branduoliniams prietaisams ar jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniams gaminti, gydymo procese, inžinerinėse statybose ir t.t. Kadangi daugybė šalių naudoja branduolines medžiagas, suprantama, kad visi šie subjektai privalo prisiimti bent dalį atsakomybės už branduolinių medžiagų naudojimo saugumą. Kalbant apie branduolinę energetiką labai svarbus principas, kad operatorius ar licencijos turėtojas, vykdamas su branduoline energetika susijusią veiklą, prisiimtą atsakomybę ir užtikrintų, kad jo vykdoma veikla atitiktų galiojančius saugos, saugumo ir aplinkos apsaugos reikalavimus;³²
- iii. **leidimas (angl. *permission*)** – dėl ypatingai didelės rizikos, kuri yra susijusi branduolinėmis technologijomis, branduolinės energetikos teisėje yra reikalaujama, kad visoms vykdomoms veikloms, kurios yra susijusios su skylančiosiomis medžiagomis ir radioizotopais, būtų įdiegta išankstinių leidimų sistema (kitais tariant, kalbant apie branduolinę energetiką - branduolinės energetikos įrenginių licencijavimo sistema).³³ Taikant leidimų principą yra labai svarbu aiškiai nustatyti veiklą ir/ar įrenginius, kuriai vykdyti, ar kuriems eksploatuoti, yra reikalingas specialus, atsakingų valstybės institucijų išduodamas leidimas. Tam tikrais atvejais, kompetentingoms valstybės institucijoms nustatant, kad su branduolinėmis medžiagomis ir jų naudojimu susijusi rizika yra labai maža, leidimas gali būti ir nereikalingas. Vis dėl to, kalbant apie didelį pavojų žmonių saugumui ir aplinkai keliančią branduolinės energetikos veiklą (atominį elektrinių statybą) leidimų sistema turėtų būti taikoma be išimčių. Taikant tokią leidimų sistemą branduolinėje energetikoje turėtų būti numatyta, kad institucija, išdavusi leidimus vykdyti su branduoline energetika susijusią veiklą, turėtų galimybę bet kada panaikinti tokius leidimus, jeigu nustatoma, kad rizika, susijusi su vykdoma branduolinės energetikos veikla, yra daug didesnė už tokios veiklos teikiamą naudą. Suteikiant leidimus vykdyti su branduoline energetika susijusią veiklą reikėtų atsižvelgti

³⁰ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26:10 str.

³¹ *Ibid*, 9 str.

³² Carlton Stoiber, *supra note*, 25:7

³³ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26: 7 str. 2 d.

į tai, kad vykdant šią veiklą rizika ir potencialus pavojus gali kilti ne tik nacionalinei, bet ir kitoms valstybėms.³⁴

- iv. **saugumas (angl. *security*)** – koncepcija, kuri reiškia, kad yra privaloma imtis visų specialių teisinių priemonių, kurios užkirstų kelią branduolinėje energetikoje naudojamų medžiagų arba įrenginių vagystei, netinkamam jų naudojimui ar sabotavimui. Vystant branduolinę energetiką ir kuriant šią sritį reglamentuojančią teisę neturime pamiršti, kad šiuolaikinė branduolinės technologijos raida visų pirma prasidėjo ne nuo branduolinių medžiagų panaudojimo taikiems tikslams, o iš kelių valstybių vystomų karinių programų. Netinkamai ir ne taikiems tikslams naudojamos branduolinės medžiagos kelia pavojų tiek atskiriems asmenims, tiek ir mus supančiai aplinkai. Pavogtos, pamestos ar netinkamai saugomos radioaktyviosios medžiagos gali sukelti pavojų žmonių sveikatai bei aplinkai. Į teroristų ar nusikalstamų grupuočių rankamas patekus branduolinėms medžiagoms iš jų gali būti gaminami radiacijos sklaidos įrenginiai, naudojami piktavališkiems veiksams atlikti. Iš kai kurių branduolinių medžiagų gali būti gaminami branduoliniai ginklai, keliantys grėsmę tiek nacionaliniams, tiek ir kitų valstybių subjektams. Dėl to yra būtinos teisinės priemonės, kurios padėtų apsaugoti tiek nuo atsitiktinio, tiek ir nuo tyčinio neteisėto branduolinių medžiagų ir technologijų naudojimo;³⁵
- v. **žalos kompensavimas (angl. *compensation*)** – paprastai branduolinės energetikos įrenginių operatoriams yra taikoma griežta bei išimtinė atsakomybė už branduolinės energijos gamybos metu padarytą žalą, kurią patyrė bet kuri trečioji šalis, ir kuri buvo padaryta dėl operatoriaus valdomo branduolinės energetikos įrenginio avarijos arba dėl netinkamo branduolinėje energetikoje naudojamų medžiagų gabenimo į operatoriaus valdomą branduolinės energetikos objektą arba iš jo.³⁶ Šis principas yra labai svarbus dėl to, kad branduolinėje energetikoje taikomos prevencinės priemonės neleidžia visiškai atmesti branduolinės žalos tikimybės (įvykusios branduolinės avarijos buvo paminėtos šio baigiamojo darbo įvade). Dėl šios priežasties branduolinę energetiką reglamentuojantys tarptautinei teisės aktai reikalauja, kad valstybės užtikrintų tokias teisinės priemones, kurios suteiktų pakankamą kompensaciją žalą patyrusioms valstybėms branduolinės avarijos atveju.³⁷
- vi. **nuolatinė kontrolė (angl. – *continuous control*)** – branduolinę energetiką reguliuojanti institucija turi nuolat stebėti licencijuotą veiklą, kad ši veikla atitiktų būtinas saugos ir

³⁴ Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 8

³⁵ *Ibid*, 6-7

³⁶ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, II str., *e-TAR*, 2021 m. sausio 15 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.98F8A33F322C>

³⁷ Carlton Stoiber, *op.cit.*, 8

saugumo taisykles bei suteiktos licencijos verstis branduolinės energetikos veikla licencijoje nurodytas sąlygas.³⁸ Šis principas branduolinėje energetikoje svarbus dėl to, kad net ir tais atvejais, kai su branduoline energetika susijusiai veiklai vykdyti buvo išduotas leidimas (paprastai licencijos pavidalu), branduolinės energetikos veiklą prižiūrinti (kontroliuojanti) kompetentinga valstybės institucija turi nuolatos stebėti, kaip yra vykdoma veikla, kuriai išduotas leidimas, bei užtikrinti, jog veikla būtų vykdoma laikantis leidime nurodytų sąlygų. Dėl šios priežasties nacionaliniuose branduolinę energetiką reglamentuojančiuose įstatymuose turi būti numatyta ir aiškiai įtvirtinta, kad kompetentingos valstybės institucijos, kontroliuojančios branduolinės energetikos veiklą, ir jų inspektoriai galėtų bet kada atlikti patikrinimus įrenginiuose ar objektuose, kuriose naudojamos ir/ar saugomos branduolinės medžiagos;³⁹

vii. **valstybių įsipareigojimai**, kuriuos jos prisiėmė pagal regionines - universalias, dvišales ir/ar daugiašales sutartis, turi atsispindėti branduolinę energetiką vystančios valstybės nacionalinėje teisėje.⁴⁰ Kadangi valstybės gali laisva valia sudaryti įvairias sutartis ir/ar susitarimus, neprieštaraujančius imperatyvioms teisės normoms, tokiose sutartyse ar susitarimuose valstybės gali susitarti tarpusavyje dėl tam tikrų branduolinių medžiagų naudojimo sąlygų, pvz.: draudžiančių bandyti branduolinius sprogmenis, išmesti jūroje radioaktyviąsias medžiagas, laikyti branduolinius ginklus ar net vystyti branduolinės energetikos veiklą;

viii. **skaidrumas (angl. *transparency*)** – siekiant išlaikyti visuomenės supratimą ir pasitikėjimą branduolinėje energetikoje naudojamomis technologijomis, visuomenei bei visoms suinteresuotoms institucijoms yra privaloma suteikti kuo išsamesnę informaciją ne tik apie branduolinės energijos teikiamą naudą, bet ir apie galimą riziką vystant šią veiklą.⁴¹ Šio principo svarba branduolinėje energetikoje susijusi su tuo, kad branduolinių medžiagų panaudojimo tyrimai prasidėjo po antrojo pasaulinio karo, turint tikslą branduolines medžiagas panaudoti kariniuose veiksmuose. Tuo metu ir dar ilgą laiką po to informacija apie branduolines medžiagas ir technologijas buvo laikoma labai jautria, o valstybės informaciją apie tokius branduolinių medžiagų tyrimus laikė konfidencialia. Vėliau, pradėjus vystyti taikų branduolinių medžiagų panaudojimą, visuomenės supratimas apie branduolinių medžiagų panaudojimo technologijas ir pasitikėjimas jomis pareikalavo, kad visuomenei, žiniasklaidai, įstatymų leidėjams ir kitoms suinteresuotoms institucijoms būtų teikiama kuo išsamesnė informacija apie

³⁸ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26: 7 str. 2 d. (iii) p.

³⁹ Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 8

⁴⁰ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27: 1 str. (ii) p., 4 str. (vi) p. ir (vii) p.

⁴¹ *Ibid*, 6 str. 1 d. (iii) p.; „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26: 14 str. (i) p.

galimą branduolinių medžiagų panaudojimo keliamą riziką ir teikiamą naudą, tiesiogiai susijusią su valstybės ekonominiu bei socialiniu vystymusi. Skaidrumo principas branduolinėje energetikoje reikalauja, kad visi asmenys, įmonės, įstaigos ar organizacijos, dalyvaujančios vystant, naudojant ir/ar reguliuojant branduolinę energetiką, pateiktų suinteresuotiems asmenims visą turimą svarbią informaciją apie tai, kaip yra ar bus naudojamos branduolinės medžiagos, o ypač informuoti apie incidentus ir/ar įvykius, kurie gali turėti įtakos visuomenės sveikatai, saugumui ir neigiamam poveikiui aplinkai.⁴²

- ix. **nepriklausomybė (angl. *independence*)** – nacionaliniuose branduolinę energetiką reglamentuojančiuose teisės aktuose reikia užtikrinti, kad branduolinės energijos naudojimą skatinančios, reguliuojančios ir kontroliuojančios organizacijos ar institucijos būtų atskirtos.⁴³ Nepriklausomybės principui ypatingas dėmesys turi būti skiriamas priimant nacionalinius įstatymus branduolinės energetikos reguliavimo srityje, steigiant valstybės institucijas, sprendžiančias branduolinės energetikos saugaus naudojimo klausimus ir netrukdomai prižiūrinčias branduolinės energetikos objektus. Atsižvelgiant į didelę riziką, susijusią su branduolinių medžiagų panaudojimo technologija, valstybės interesai turėtų būti nukreipti į branduolinės energetikos priežiūros ir reguliavimo institucijų bei ekspertų sprendimų, susijusių su branduoline energetika, nepriklausomumą;⁴⁴
- x. **tarptautinis bendradarbiavimas (angl. *international co-operation*)** – dėl galimo tarpvalstybinio poveikio, kuris gali kilti vystant branduolinę energetiką, branduolinę energetiką vystantys naudotojai ir atitinkamos branduolinę energetiką reguliuojančios bei kontroliuojančios organizacijos bei institucijos turi palaikyti glaudžius tarpusavio ryšius su kitų valstybių bei tarptautinių organizacijų kolegomis, o taip pat derinti nacionalinės politikos kryptis ir bendras programas bei dalintis įgyta patirtimi branduolinės energetikos srityje.⁴⁵ Tarptautinio bendradarbiavimo principas branduolinėje energetikoje yra susijęs su poreikiu, kad branduolines technologijas naudojantys subjektai ir branduolinės energetikos naudojimą prižiūrintys (kontroliuojantys) subjektai palaikytų glaudžius ryšius su kolegomis kitose valstybėse bei atitinkamose tarptautinėse organizacijose. Tarptautinė branduolinė energetika yra pagrįsta keletu veiksnių: visų pirma, saugumo ir aplinkosaugos srityje galintis kilti branduolinės energetikos tarpvalstybinis poveikis reikalauja vyriausybių suderinti

⁴² Carlton Stoiber, *supra note*, 25:10

⁴³ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26: 8 str. 2 d.; „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27: 20 str. 2 d.

⁴⁴ Carlton Stoiber, *op.cit.*, 9

⁴⁵ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26: 1 str. (i) p.

politiką ir parengti bendradarbiavimo programas, kad būtų sumažinta žalos rizika jų piliečiams ir teritorijoms bei apskritai viso pasaulio gyventojams. Be to, vienu valstybių patirtis branduolinės energetikos saugumo gerinimo srityje gali būti labai svarbi vystant branduolinę energetiką kitose valstybėse (geroji patirtis). Norint pagerinti branduolinės energetikos vystomo veiklos ir kartu branduolinių įrenginių saugą visame pasaulyje yra būtina, kad gerą patirtimi branduolinėje energetikoje būtų nedelsiant ir plačiai dalijamasi su kitomis suinteresuotomis šalimis. Antra, - branduolinių medžiagų naudojimas kelia pavojų saugumui neatsižvelgiant į valstybių sienas. Teroristinių išpuolių grėsmės bei grėsmės, susijusios su neteisėta prekyba branduolinėmis medžiagomis ir branduolinių sprogmenų platinimu, jau seniai visame pasaulyje yra pripažįstamos klausimais, reikalaujančiais aukšto tarptautinio bendradarbiavimo lygio. Trečia, - šiuo metu yra paskelbta daugybė tarptautinių teisinių dokumentų, reglamentuojančių valstybių įsipareigojimus branduolinėje srityje. Todėl visos valstybės privalo ne tik sąžiningai laikytis šių įsipareigojimų, bet ir apriboja įstatymų leidėjų diskreciją rengiant nacionalinius įstatymus kai kuriais, tarptautinės teisės normose numatytais klausimais.⁴⁶

Vis dėl to reikėtų paminėti, kad branduolinės energetikos teisė egzistuoja ne tik tarptautiniu, bet ir nacionaliniu lygmeniu, t.y., ne tik sutarčių, konvencijų, tarptautinių papročių, susitarimų, bendrųjų teisės principų ar teismų sprendimų pavidalu, bet taip pat ir valstybės įstatymų, dekretų, reglamentų, įsakymų ir kitų teisės aktų, kuriais yra įgyvendinami ar papildomi valstybių priimti tarptautiniai įsipareigojimai, pavidalu.

1.2. Astravo atominei elektrinei taikytinas tarptautinis branduolinės energetikos teisinis reglamentavimas

Manytina, jog statydamą Astravo atominę elektrinę, Baltarusija visų pirma turėtų remtis pagrindiniais branduolinės energetikos principais: naudingumu, atsakingumu ir tvariu branduolinės energijos panaudojimu.⁴⁷ Šie principai yra taikytini visose branduolinės energijos panaudojimo srityse, kadangi jais yra siekiama apsaugoti žmones ir aplinką, garantuoti visuotinį saugumą ir išvengti galimo branduolinio ginklo gamybos bei platinimo.

Nors ir neturintys privalomojo pobūdžio daugelyje valstybių (neinkorporavus šių principų į nacionalinę teisę), tačiau atsižvelgiant į potencialų branduolinės energetikos objektų keliamą pavojų nemažiau svarbūs Astravo atominės elektrinės statybose turėtų būti ir organizacijos TATENA priimti fundamentalieji taikaus branduolinės energijos reguliavimo

⁴⁶ Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 11

⁴⁷ „Nuclear Energy Basic Principles“, *IAEA Nuclear Energy Series*, No. NE-BP, 2008, 1-2, 2021 m. sausio 15 d., https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1374_web.pdf

saugos principai: valstybės atsakomybė už saugą, tinkamas vadovavimas ir vadyba saugai užtikrinti, valstybės vaidmuo branduolinės saugos užtikrinimo procese, branduolinės energetikos įrenginių statybos ir veiklos pagrįstumas, branduolinės energetikos apsaugos optimizavimas, galimų rizikos veiksnių asmenims mažinimas, šiandienos ir ateinančių kartų ilgalaikė apsauga, branduolinės energetikos įrenginių avarijų prevencija, avarinis pasirengimas galimiems branduolinės energetikos naudojimo keliamiems pavojams ir atsakomieji veiksmai jiems kilus, apsauginiai, egzistuojančią ar nereguliuojamą radiacijos riziką mažinantys veiksniai.⁴⁸

Neatsižvelgiant į aukščiau išvardintus principus, pasirinktai baigiamojo darbo temai yra aktualiausi saugų branduolinės energijos panaudojimą reglamentuojantys tarptautinės teisės aktai, taikytini Baltarusijoje, ir nustatantys valstybei tam tikras pareigas, kurių ji privalo laikytis vystydama branduolinę energetiką. Savo ruožtu šias valstybei tenkančias pareigas branduolinės energetikos vystymo srityje būtų galima suskirstyti į keletą sričių: branduolinė sauga, branduolinio ginklo neplatinimas, atsakomybė už branduolinės energetikos padarytą žalą, informavimas apie branduolinę avariją ir pagalba jei įvykus, branduolinėje energetikoje naudojamų medžiagų fizinė sauga, branduolinėje energetikoje panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymas bei branduolinės energetikos poveikio aplinkai vertinimas.

1.2.1. Branduolinės saugos Astravo atominėje elektrinėje tarptautinis teisinis reglamentavimas

Atsižvelgiant į tai, jog Baltarusija nėra Europos sąjungos (toliau – ES) narė ir jai negalioja ES valstybių branduolinę energetiką reglamentuojantys teisės aktai (pvz.: Tarybos direktyva 2009/71/EURATOMAS, kuria yra nustatoma ES branduolinių įrenginių branduolinės saugos sistema arba Tarybos direktyva 2014/87/EURATOMAS, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2009/71/Euratomas), branduolinės energetikos saugumo tarptautiniam teisiniam reglamentavimui Baltarusijoje yra svarbūs du tarptautinės teisės šaltiniai: 1994 m. Branduolinės saugos konvencija ir 1956 m. TATENA statutas.

1994 m. Branduolinės saugos konvencija neabejotinai yra vienas seniausių branduolinės teisės šaltinių bei pirmasis branduolinės teisės šaltinis, reglamentuojantis branduolinę saugą tarptautiniu mastu. Iki šios konvencijos priėmimo, branduolinės teisės reglamentavimas buvo paliktas tik nacionalinei valstybių diskrecijai. Branduolinės saugos konvencija yra viena iš pirmųjų konvencijų, bandančių visapusiškai reglamentuoti valstybių pareigas branduolinės energijos panaudojimo srityje, tokiu būdu siekiant dar labiau sustiprinti

⁴⁸ „Safety standards. Fundamental Safety Principles. Safety Fundamentals“, IAEA, No. SF-1. 2006, 2021 m. sausio 16 d., <https://www.iaea.org/publications/7592/fundamental-safety-principles>

branduolinę saugą. Baltarusija prie šios konvencijos prisijungė 1998 m. spalio 29 d., o šioje konvencijoje keliami branduolinės energetikos reikalavimai jai tapo privalomi 1999 m. sausio 27 d., t.y. įsigaliojus šiai konvencijai,⁴⁹ todėl statydama Astravo atominę elektrinę Baltarusija neabejotinai turi ja vadovautis.

Pagrindiniai Branduolinės saugos konvencijos tikslai yra įtvirtinti šios konvencijos 1 str.: pasiekti ir išlaikyti aukštą branduolinės saugos lygį visame pasaulyje, parengti ir išlaikyti branduoliniuose įrenginiuose veiksmingas apsaugos nuo potencialaus radiologinio pavojaus priemonės ir užkirsti kelią avarijoms, turinčioms radiologinių pasekmių, bei sumažinti branduolinės avarijos pasekmes, jei tokių atsirastų. Branduolinės saugos konvencija yra viena iš pirmųjų konvencijų, bandančių detalai reglamentuoti valstybių pareigas, siekiant kaip įmanoma labiau sustiprinti branduolinę saugą. Konvencijoje išsikeltiems tikslams branduolinės energijos naudojimo srityje, valstybės yra įpareigojamos vertinti branduolinių įrenginių saugą prieš pradėdant statybos darbus bei vėliau, visą jų eksploatavimo laikotarpį; užtikrinti branduolinės energijos įrenginio leidžiamą radioaktyviosios apšvitos dozę darbuotojams; parengti avarinės parengties planus; atlikti statybos aikštelės įvertinimą; konsultuotis su kitomis valstybėmis; užtikrinti, kad statomame branduoliniame įrenginyje būtų numatyti keli patikimi apsaugos lygiai ir skirtingi apsaugos būdai; būtų taikomos technologijos, pagrįstos patirtimi, arba jų tinkamumas būtų nustatytas bandymais ar analize; branduolinės energijos naudojimo licencijų turėtojai yra įpareigojami teikti informaciją reguliuojančiai institucijai.⁵⁰

Deja, tačiau Branduolinės saugos konvencijoje įtvirtintų ir valstybėms keliamų reikalavimų tinkamas vykdymas faktiškai nėra užtikrinamas jokiais teisinėmis priemonėmis – visus ginčus, kylančius dėl šios konvencijos tinkamo taikymo, šalys yra įpareigosotos spręsti konsultacijų būdu,⁵¹ todėl šios konvencijos reikšmė atominės energetikos srityje laikytina labiau simboliškai.

Simbolinė Branduolinės saugos konvencijos reikšmė visų pirma buvo sąlygota istorinių konvencijos priėmimo aplinkybių. Po Černobylio katastrofos, tuometinėje Sovietų Sąjungoje ir toliau liko veikti daugybė RBMK tipo reaktorių (rus. *Реактор большой мощности канальный*, lietuviškai RBMK tipo reaktoriai turėtų būti suprantami kaip didelio galingumo kanalinių uraninių - grafitinių reaktorių tipas),⁵² todėl realūs ir galimi tarptautiniai branduolinių avarių aspektai atsidūrė TATENOS bei jos narių dėmesio centre. 1991 m. rugsėjį, Austrijos sostinėje Vienoje, TATENA agentūra surengė Branduolinės energetikos saugos tarptautinę konferenciją,

⁴⁹ „Convention on Nuclear Safety“, *International Atomic Energy Agency*, Registration No: 1676, 2021 m. sausio 16 d. https://www-legacy.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/nuclearsafety_status.pdf

⁵⁰ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26:14 str. – 19 str.

⁵¹ *Ibid*, 29 str.

⁵² „3D-модель реактора РБМК-1000“, *Известия из*, 2021 m. sausio 16 d., <https://iz.ru/737014/2018-04-26/3d-model-reaktora-rbmk-1000>

kurioje buvo prieita išvados, *inter alia*, kad „nors ir sauga pirmiausia turėtų būti įgyvendinama nacionaliniu lygiu“, tačiau deramas dėmesys turėtų būti skiriamas „pagrindų konvencijai“ (angl. *framework convention*) plėtoti. Konferencijos metu buvo nuspręsta, kad šios naujos, branduolinę saugą reglamentuosiančios konvencijos šalys turėtų galimybę įsipareigoti ne iš karto, o žingsnis po žingsnio – stiprindamos branduolinę saugą, o taip pat bėgant laikui galėtų išvystyti mechanizmą, kuris leistų šalims kurti savarankiškus protokolus, kuriais branduolinės saugos stiprinimo įsipareigojimas būtų toliau tikslinamas įvairiais aspektais.⁵³ Didžiausia problema yra ta, kad nuo šios konvencijos priėmimo, periodiškų šalių susitikimų metu priimant papildomus protokolus, jokie „*aukštesni branduolinės saugos standartai*“ taip ir nebuvo išvystyti, o šios konvencijos turimas vystymo potencialas taip ir liko neišnaudotas. Šiandieną iš esmės turime tą pačią, 1994 m. priimtą ir jau pasenusią vadintiną Branduolinės saugos konvenciją, kurioje valstybės yra raginamos (bet ne įpareigojamos) siekti įgyvendinti aukštą branduolinių objektų eksploatavimo saugos lygmenį ir savo noru prisijungti prie branduolinę energiją reglamentuojančių tarptautinių standartų. Manytina, kad net ir tikint Branduolinės saugos konvencijos potencialu būti vystomai toliau, vis tiek turėsime sugrįžti prie jos procedūrinio trūkumo. Jau pats Branduolinės saugos konvencijos tekstas akivaizdžiai stokoja įsakmumo veiksmazodžių, o ši konvencija nėra sukūrusi aiškiai privalomo tarptautinio režimo tokiam elgesiui, kuris būtų laikomas ypatingai pavojinga veikla, galinčia sukelti didelę žalą žmonėms ir aplinkai ne tik toje pačioje valstybėje, bet ir už valstybės, atsakingos už branduolinę avariją, teritorijos ribų. Branduolinės saugos konvencija aiškiai nereglamentuoja atsakomybės už jos nuostatų (t.y. branduolinės saugos standartų) pažeidimus, o pastarųjų įgyvendinimo kontrolės mechanizmas apsiriboja šalių narių konsensusu priimamomis ataskaitomis šalių susirinkimuose (Branduolinės saugos konvencijos 5 str. ir 20 str.).

Apibendrinat būtų galima daryti išvadą, kad Astravo atominės elektrinės statybai taikytinoje Branduolinės saugos konvencijoje yra įtvirtinta tik valstybių bendradarbiavimo (konsultavimosi su kitomis valstybėmis) ir nacionalinių priemonių stiprinimo (branduolinės saugos vertinimas, peržiūra, nuolatinis tobulinimas ir t.t.) svarba. Iš esmės Branduolinės saugos konvencija laikytina tarptautinės teisės šaltiniu, kuriame, tarptautinės teisės lygmeniu, konsoliduoti bei apibendrinti anksčiau priimti branduolinę saugą tarptautinėse sutartyse reguliuojantys įsipareigojimai, nenustatantys konvencijos šalims vienodų reikalavimų, o tik nurodantys bendras branduolinės saugos gaires ir paliekantys šiuos, su branduolinės energijos sauga susijusius klausimus, valstybėms spręsti savarankiškai. Todėl tai, kaip yra laikomasi šioje

⁵³ Paul C SZASZ. Introductory Note: International Atomic Energy Agency: Convention On Nuclear Safety. *American Society of International Law*, 1994, Vol. 33, No. 6, 1514. 2021 m. sausio 16 d., https://www.jstor.org/stable/20698395?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents

konvencijoje įtvirtintų principų, iš esmės priklauso tik nuo pačios valstybės sąmoningumo ir išsivystymo lygio.

Kitas Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės statybai taikytinas tarptautinės teisės šaltinis branduolinės energetikos saugos srityje yra **1956 m. TATENA statutas**, nustatantis valstybių - Tarptautinės Atominės Energijos Agentūros narių – bendradarbiavimo svarbą branduolinės energetikos srityje.⁵⁴ Baltarusija yra TATENA narė nuo pat jos įkūrimo 1957 m. liepos 29 d.⁵⁵ TATENA vykdo branduolinės saugos programų kūrimą, o taip pat yra parengusi ne vieną branduolinę energetiką reglamentuojantį standartą. Nors šie TATENA parengti standartai branduolinės energetikos srityje yra rekomendacinio, bet ne privalomojo pobūdžio, tačiau šalys vis dėl to dažniausiai yra linkusios jais vadovautis ir naudoti juos kaip nacionalinio teisinio reguliavimo spragų užpildymo priemonę ar net kaip modelį, padedantį kuriant savo įstatyminę bazę branduolinės energetikos srityje.⁵⁶ TATENA statuto III str. B d. 1 p. nustato, kad šios organizacijos vystoma veikla yra paremta Jungtinių Tautų tikslais bei principais vystant taiką ir tarptautinį bendradarbiavimą. TATENA Bendrųjų saugos reikalavimų Nr. GSR Part 1 14-as reikalavimas⁵⁷ nustato, kad valstybės narės vyriausybė privalo laikytis savo laisva valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų bei dalyvauti organizuojamose atitinkamose tarptautinėse priemonėse, įskaitant TATENA organizuojamas tarptautines saugos įvertinimo misijas, ir skatinti tarptautinį bendradarbiavimą, reikalingą siekiant stiprinti branduolinės energetikos saugą visame pasaulyje. Atkreiptinas dėmesys, kad praktinė TATENA veikla iš tiesų yra nukreipta būtent į branduolinę energetiką vystančių ar planuojančių vystyti šalių tarptautinio bendradarbiavimo plėtrą. TATENA generalinis direktorius kasmet teikia ataskaitą TATENA valdytojų tarybai bei generalinei konferencijai apie įgyvendinamas priemones stiprinant tarptautinį bendradarbiavimą. Užbėgant už akių norėčiau pasakyti, kad statant Astravo atominę elektrinę TATENA organizavo misijas į Baltarusiją, o kelios misijos ir jų rezultatai trumpai bus apžvelgti kitame šio baigiamojo darbo skyriuje.

⁵⁴ „The Statute of the IAEA“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d.

<https://www.iaea.org/about/statute>

⁵⁵ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus. *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d.

<https://mfa.gov.by/en/multilateral/organization/list/b0bf40421aa9b095.html>

⁵⁶ Dainius Žalimas ir kt., *Tarptautinės organizacijos*, (Vilnius: Justitia, 2001), 529

⁵⁷ „General Safety Requirements Part 1“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d. https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1465_web.pdf

1.2.2. Panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo Astravo atominėje elektrinėje tarptautinis teisinis reglamentavimas

Valstybėms vystant branduolinę energetiką, branduolinės energetikos įrenginių eksploatavimo metu susidaro panaudotas kuras ir radioaktyviosios atliekos. Iki Jungtinės panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencijos priėmimo neegzistavo jokia kita daugiašalė tarptautinė sutartis, kuria būtų reglamentuojamas panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymas. Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija buvo priimta turint tikslą tarptautiniu mastu suvienodinti panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos standartus. Taigi panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymą Baltarusijoje statomoje Astravo atominėje elektrinėje tarptautiniu lygmeniu reglamentuoja:

- 1997 m. Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija (toliau – Jungtinė konvencija), kurią Baltarusija ratifikavo 2002 m. liepos 17 d. (įsigaliojo 2003 m. vasario 24 d.);⁵⁸

- 1972 m. Londono konvencija dėl jūros teršimo atliekomis ir kitomis išmetamomis medžiagomis, kuri Baltarusijoje buvo ratifikuota 1976 m. sausio 29 d. (įsigaliojo 1976 m. vasario 28 d.).⁵⁹

Jungtinė konvencija reglamentuoja panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymą, kai jos susidaro objektuose, naudojamuose civilinėms reikmėms.⁶⁰ Šios konvencijos tikslai yra įvardijami konvencijos 1 straipsnyje, kuriame nurodyti trys pagrindiniai joje keliami tikslai, t.y.: pasiekti bei išlaikyti aukštą panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos lygį (pasiekti aukštą panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos lygį, kaip ir anksčiau minėtoje Branduolinės saugos konvencijoje, siekiama tobulinant ir vystant nacionalines priemones bei gerinant šalių tarptautinį bendradarbiavimą panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo srityje); apsaugoti ne tik atskirus asmenis, bet ir visuomenę bei aplinką nuo kenksmingo jonizuojančiosios spinduliuotės poveikio (konvencija įpareigoja valstybes veikti taip, kad būtų užtikrinti ne tik dabartinės kartos, bet ir būsimų kartų poreikiai), taip pat užkirsti

⁵⁸ „The sixth national report of the Republic of Belarus. For the joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d. https://www.iaea.org/sites/default/files/national_report_of_belarus_for_the_6th_review_meeting_-_english.pdf

⁵⁹ „Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter“, *ECOLEX*, 2021 m. sausio 16 d. <https://www.ecolex.org/details/treaty/convention-on-the-prevention-of-marine-pollution-by-dumping-of-wastes-and-other-matter-tre-000420/>

⁶⁰ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27: 3 str.

kelią branduolinėms avarijoms ir sušvelninti jų pasekmes, jei tokios avarijos įvyktų kuriame nors panaudoto kuro ar radioaktyviųjų atliekų tvarkymo etape.⁶¹

Jungtinė konvencija nustato bendras pareigas valstybėms visuose panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo etapuose įvertinti panaudoto kuro tvarkymo įrenginių saugą ir prireikus imtis visų praktiškai įmanomų tobulinimo priemonių tokių įrenginių saugai padidinti;⁶² įpareigoja valstybes imtis tinkamų priemonių, užtikrinančių, kad numatomam panaudoto kuro tvarkymo įrenginiui bus nustatytos ir atliekamos procedūros, susijusios galimu poveikiu atskirų asmenų, visuomenės ir aplinkos saugai, būtų įvertintos, o visuomenė būtų apie tai informuota.⁶³ Branduolinio kuro tvarkymo įrenginio eksploatacijos metu valstybės, nustačiusios įrenginių saugos trūkumą, yra įpareigojamos imtis atitinkamų tokio įrenginio tobulinimo priemonių, siekiant padidinti radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugą.⁶⁴ Jungtinėje konvencijoje yra įtvirtinta, kad visa atsakomybė už panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugą priskiriama licencijos turėtojui.⁶⁵

Siekiant reguliuoti branduolinių atliekų ir radioaktyviųjų medžiagų gabenimą tarp šalių, Jungtinė konvencija reglamentuoja pranešimų ir sutikimo režimą tarpvalstybiniam branduolinių atliekų bei radioaktyviųjų medžiagų pervežimams – šių medžiagų kilmės valstybė turi informuoti paskirties valstybę apie ketinamą atlikti tarptautinį pervežimą bei gauti šios valstybės sutikimą. Gabenant panaudotą branduolinį kurą ar radioaktyvias atliekas per bet kurią tranzito valstybę turi būti laikomasi konkrečiai transporto rūšiai taikytinų gabenimo reikalavimų.⁶⁶

Nors Jungtinėje konvencijoje išsikeltų tikslų, kaip ir Branduolinės saugos konvencijos atveju, yra siekiama nustatant valstybėms bendrus saugos reikalavimus, kurių įgyvendinimo teisinis mechanizmas paliekamas valstybės diskrecijai, teisininkės Patricijos Birnie teigimu šios, valstybės diskrecijai paliktos konvencijos įgyvendinimo priemonės, turėtų būti parenkamos ir įgyvendinamos ne tik atsižvelgiant į valstybės įstatymais patvirtintus apsaugos būdus, bet ir šiuos apsaugos būdus derinant su pripažintais tarptautiniais kriterijais bei standartais.⁶⁷ Dėl tarpusavio panašumo Jungtinė konvencija ir Branduolinės saugos konvencija neretai yra vadinamos „konvencijomis - sesėmis“: Jungtinė konvencija yra parengta pagal Branduolinės saugos konvencijos pavyzdį; abi šios konvencijos yra vadintinos skatinamosiomis konvencijomis,

⁶¹ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27: 1 str.

⁶² *Ibid*, 5 str. ir 12 str.

⁶³ *Ibid*, 6 str.

⁶⁴ *Ibid*, 9 str. ir 16 str.

⁶⁵ *Ibid*, 21 str.

⁶⁶ *Ibid*, 27 str.

⁶⁷ Patricia Birnie, Alan Boyle ir Catherine Redgwell. *International law and the environment*, 504, 2021 m. sausio 16 d. https://www.academia.edu/11531492/International_Environmental_Law

kadangi jos griežtai neįpareigoja valstybių nedelsiant pasiekti jose nustatytų konkrečių tikslų.⁶⁸ Šiose abiejose konvencijoje keliant branduolinės saugo lygį laikomasi „žingsnis po žingsnio“ procedūros.⁶⁹

Vis dėl to, mano nuomone, Jungtinė konvencija, lyginant su Branduolinės saugos konvencija, yra kiek griežtesnio ir įsakmesnio turinio. Štai, pavyzdžiui, - Jungtinėje konvencijoje įtvirtintas sustiprintas, konkrečiau apibrėžtas bei griežtesnis narių nacionalinių pranešimų teikimo mechanizmas: įtvirtinamas konkretus šalių teikiamų pranešimų turinys, numatytas šių pranešimų vertinimas.⁷⁰ Kitas šioje konvencijoje taip pat įtvirtintas griežtas bei konkretus draudimas, - laidoti atliekas Antarkties teritorijoje (jūros teritorijose, esančiose į pietus nuo 60 laipsnių pietų platumos).⁷¹ Deja, tačiau ir Jungtinėje konvencijoje vieninteliu valstybėms keliamų įsipareigojimų įgyvendinimo užtikrinimo būdu laikytinas tik šios konvencijos 21 straipsnis, kuriame atsakomybė už branduolinę saugą priskiriama licencijos turėtojui.⁷² Valstybė, kuri suteikė leidimą vykdyti su branduolinių medžiagų tvarkymu susijusią veiklą, savaime tampa atsakinga ir už tai, kas vyksta jos teritorijoje, todėl turėtų būti suinteresuota, jog konvencijos nustatomos pareigos būtų tinkamai įgyvendinamos. Jungtinė konvencija, kaip ir Branduolinės saugos konvencija, valstybėms ginčus spręsti nurodo pasitelkiant diplomatinės priemonės, tačiau papildomai įtvirtina galimą teisminį ginčų sprendimo būdą – ginčo sprendimą arbitražo teisme.⁷³

Kalbant apie branduolinę energetiką, 1972 m. Londono konvencija dėl jūros teršimo atliekomis ir kitomis išmetamomis medžiagomis yra paminėtina dėl to, kad joje yra įtvirtintas jūros teršimo atliekomis ir kitomis išmetamomis medžiagomis draudimas, draudžiantis jūrose išmesti visų rūšių atliekas.⁷⁴ Šios konvencijos ryšys su branduoline energetika pasireiškia tuo, kad Londono konvencijoje dėl jūros teršimo atliekomis ir kitomis išmetamomis medžiagomis yra įtvirtintas absoliutus bei konkretus draudimas radioaktyviais atliekas ar kitas radioaktyvias medžiagas laidoti jūrose.⁷⁵ Deja, tačiau valstybės atsakomybė už padarytą žalą pažeidžiant šią konvenciją, ir šios žalos atlyginimas, nors ir yra priskiriamas valstybei narei, padariusiai tokią žalą, tačiau žalos atlyginimo mechanizmas konkrečiai joje nėra reglamentuotas.⁷⁶

⁶⁸ „A joint report by the OECD Nuclear Energy Agency and the International Atomic Energy Agency“, *International Nuclear Law in the Post-Chernobyl Period*, 16, 2021 m. sausio 16 d. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_14152

⁶⁹ *Ibid*, 157

⁷⁰ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27: 30 str. ir 32 str.

⁷¹ *Ibid*, 27 str.

⁷² *Ibid*, 21 str.

⁷³ *Ibid*, 38 str.

⁷⁴ „Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter“, *supra note*, 59: Article IV

⁷⁵ *Ibid*, Article XII, Anex I

⁷⁶ *Ibid*, Article XIII

1.2.3. Branduolinio ginklo neplatinimo reikalavimai ir Astravo atominė elektrinė

Nekyla abejonių, kad tiek Lietuvai, tiek ir visam pasauliui yra svarbu, kokie tarptautiniai branduolinio ginklo neplatinimą reglamentuojantys tarptautinės teisės aktai galioja Baltarusijai, statančiai Astravo atominę elektrinę. Šioje, statomoje Astravo atominėje elektrinėje, energijos gamybai bus naudojamas branduolinis kuras, todėl Baltarusija iš esmės disponuos skiliosiomis medžiagomis, teoriškai galinčiomis būti panaudotomis branduolinio ginklo gamybai. Baltarusijai taikomi branduolinio ginklo neplatinimo reikalavimai yra reglamentuoti keliuose tarptautinės teisės šaltiniuose, t.y.: 1968 m. Tarptautinėje sutartyje dėl branduolinio ginklo neplatinimo (Baltarusijai šis susitarimas galioja nuo 1993 m. vasario 9 d.),⁷⁷ 1956 m. TATENA statute, 1959 m. Antarkties sutartyje (Baltarusija, kaip stebėtoja, prisijungė 2006 m. gruodžio 27 d., o 2008 m. rugpjūčio 15 d. pasirašė Antarkties sutarties aplinkos apsaugos protokolą)⁷⁸ ir 1996 m. Visuotinių branduolinių bandymų uždraudimo sutartyje (Baltarusija šią sutartį ratifikavo 2000 m. spalio 13 d.).⁷⁹

Šiais, aukščiau išvardintais ir Baltarusijai taikomais tarptautinės teisės aktais, yra skatinamas valstybių bendradarbiavimas branduolinės energetikos panaudojimo taikiems tikslams srityje, užkertant kelią branduolinio ginklo ir branduolinių technologijų platinimui bei skatinant valstybes ateityje apskritai atsisakyti branduolinių ginklų.

1968 m. Tarptautinės sutarties dėl branduolinio ginklo neplatinimo 1 ir 2 straipsniai iš esmės valstybes išskiria į dvi kategorijas, t.y.: valstybės, turinčios branduolinį ginklą,⁸⁰ ir valstybės, neturinčios branduolinio ginklo.⁸¹ Baltarusija, patenkanti į pastarąją kategoriją,⁸² šia sutartimi yra įpareigojama „neperimti branduolinių ginklų ar kitų branduolinių sprogstamųjų įtaisų arba tokių ginklų ar sprogstamųjų įtaisų kontrolės nei tiesiogiai, nei netiesiogiai, negaminti arba kitaip neįsigyti branduolinių ginklų ar kitų branduolinių sprogstamųjų įtaisų ir nesiekti arba negauti jokios pagalbos gaminant branduolinius ginklus arba kitus branduolinius sprogstamuosius įtaisus“.

Atsižvelgiant į tai, jog branduolines technologijas galima panaudoti ir taikiems civiliams tikslams, tokioms valstybėms, kaip Baltarusija, siekiančioms vystyti branduolinę

⁷⁷ „Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons“, *United Nations Treaty Collection*, 2021 m. sausio 18 d. <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801d56c5>

⁷⁸ „Parties“, *Secretariat of the Antarctic Treaty*, 2021 m. sausio 18 d. <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=e>

⁷⁹ „BELARUS RATIFIES COMPREHENSIVE NUCLEAR-TEST-BAN TREATY“, *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty organization*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.ctbto.org/press-centre/press-releases/2000/belarus-ratifies-comprehensive-nuclear-test-ban-treaty/>

⁸⁰ „Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatinimo“, 1 str., *e-TAR*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C68F80638A1C>

⁸¹ *Ibid*, 2 str.

⁸² „Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance“, *Arms Control Association*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>

energetiką, yra skirtas sutarties dėl branduolinio ginklo neplatavimo 4 straipsnis. Šiame straipsnyje yra nurodoma, kad „nė viena šios sutarties nuostata negali būti aiškinama kaip daranti įtaką visų Sutarties šalių neatimamai teisei plėtoti branduolinės energijos mokslinius tyrimus, gamybą ir naudojimą taikiems tikslams be jokios diskriminacijos“.⁸³ Tačiau toks sutartyje dėl branduolinio ginklo neplatavimo reglamentuojamas taikaus branduolinės energetikos panaudojimo leidimas šalims nustato pareigą bendradarbiauti tarpusavyje, tokiu būdu prisidedant prie tolesnio branduolinės energijos taikiems tikslams plėtojimo bei atsižvelgiant į besivystančių pasaulio regionų poreikius.⁸⁴ Be kita ko, sutarties dėl branduolinio ginklo neplatavimo 3 straipsniu sukurama apsaugos sistema, kurią įgyvendinti yra paskiriama TATENA. Valstybės, neturinčios branduolinio ginklo, yra įpareigojamos sudaryti susitarimus su TATENA, kuriais TATENA suteikiama teisė kontroliuoti pagal šią sutartį priimtų įsipareigojimų tinkamą vykdymą.⁸⁵

Remiantis šiais, TATENA ir šalių sudarytais susitarimais, bei vadovaujantis 1956 m. TATENA statutu, TATENA vykdo priežiūros ir kontrolės funkcijas valstybėms įgyvendinant priimtus įsipareigojimus branduolinio saugumo srityje. TATENA taip pat saugo jai valstybių patikėtas specialiąsias skilusias medžiagas, įpareigoja valstybes teikti ataskaitas apie turimus skilusių medžiagų kiekius bei formas, jų sudėtį bei kitą aktualią informaciją.⁸⁶ Be šių, aukščiau išvardintų funkcijų, TATENA gali atlikti inspektuojančios institucijos funkcijas – branduolinės energetikos įrenginiuose atlikti patikrinimus, t.y.: į valstybes, dalyvaujančias TATENA remiamuose projektuose (dėl branduolinės energijos panaudojimo taikiems tikslams mokslinių tyrimų, praktinio taikymo ar vystymo), siųsti savo inspektorius,⁸⁷ atlikti branduolinių medžiagų žymėjimą (antspaudavimą), įrenginėti stebėjimo kameras branduoliniuose objektuose. Tačiau reikia pažymėti, jog tam, kad TATENA galėtų atlikti šiuos minimus patikrinimus, ji turi būti sudariusi susitarimą su tikrinamąja valstybe.

Reikia pasidžiaugti, kad Baltarusija buvo (ir yra) sudariusi susitarimų su TATENA, dėl to jos specialistų grupės ne vieną kartą lankėsi Baltarusijoje su savo misijomis: atliko integruotos branduolinės infrastruktūros apžvalgos misijas (INIR) 2012 m. ir 2020 m. (iš viso 3 misijos),⁸⁸ švietimo ir mokymo įvertinimo misiją (EduTa) 2011 m.,⁸⁹ atliko pasirengimo ekstremalioms

⁸³ „Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatavimo“, *supra note*, 80: 4 str. 1 p.

⁸⁴ *Ibid*, 4 str. 2 p.

⁸⁵ Patricia Birnie, *supra note*, 67: 498

⁸⁶ „The Statute of the IAEA“, *supra note*, 54:8B, 9A, 9C str.

⁸⁷ *Ibid*, 12 str. 6 d.

⁸⁸ „Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR)“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 18 d. <https://www.iaea.org/services/review-missions/integrated-nuclear-infrastructure-review-inir>

⁸⁹ „Peer Review and Advisory Services Calendar“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.iaea.org/services/review-missions/calendar?type=3173&year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&location=3510&status=4275>

situacijoms vertinimą (EPREV) 2010 m. ir 2018 m.,⁹⁰ įvykdė integruotą reguliavimo priežiūros tarnybos misiją (IRIS) 2016 m.,⁹¹ eksploatacinės saugos priežiūros grupės misiją (OSART) 2019 m.,⁹² vykdė aikštelės parinkimo vietos įvertinimo misiją (SEED) 2017 m.⁹³ Keletą šių, nors ir rekomendacinio pobūdžio⁹⁴ TATENA vykdytų misijų, trumpai pristatysiu bei jų rezultatus apžvelgsiu kitame šio baigiamojo darbo skyriuje.

1996 m. Visuotinių branduolinių bandymų uždraudimo sutartis, kurios nare yra Baltarusija, uždraudžia valstybėms bet kokius branduolinio ginklo bandymus ir kitus branduolinius sprogdinimus ir neleidžia branduolinių sprogdinimų teritorijose, priklausančiose jų jurisdikcijai ar kontrolei.⁹⁵ Šioje sutartyje nurodytos privalomojo pobūdžio pareigos valstybėms - narėms, o netinkamo šių pareigų vykdymo atveju kitos valstybės yra įgalinamos perduoti ginčą spręsti Tarptautiniam Teisingumo Teismui. Šia sutartimi, įsteigiant branduolinių bandymų uždraudimo sutarties organizaciją (CTBTO),⁹⁶ sukuriama sutarties tinkamo vykdymo kontrolės mechanizmas, kuris sudaro galimybę vykdyti sutartimi numatytų įpareigojimų įgyvendinimo kontrolę.⁹⁷ Valstybėms, sutarties šalims, ši sutartis suteikia teisę vykdyti kitų šalių netiesioginę priežiūrą branduolinių bandymų srityje – remiantis šios sutarties 34 p., kiekviena valstybė, šios sutarties šalis, turi teisę prašyti atlikti patikrinimą (inspektavimą) bet kurios valstybės, sutarties šalies, teritorijoje arba kitoje vietoje, priklausančioje jos jurisdikcijai ar kontrolei, arba bet kokiaje teritorijoje, kuri nepriklauso nė vienos valstybės jurisdikcijai ar kontrolei.⁹⁸ Pagal šią sutartį, tikrinamoji valstybė turi leisti, kad jos teritorijoje arba vietovėse, kurios priklauso šios valstybės jurisdikcijai ar kontrolei, būtų atlikta inspekcija vietoje, vadovaujantis šios sutarties ir protokolo nuostatomis.⁹⁹

Apie Antarkties sutartį pasakytina tik tiek, jog ši sutartis užtikrina, kad Antarkties regionas būtų naudojamas išimtinai taikiems tikslams, uždraudžiant sutarties šalims bet kokius branduolinius sprogdinimus ar radioaktyvias atliekas Antarkties regione.¹⁰⁰

⁹⁰ *Ibid*

⁹¹ *Ibid*

⁹² *Ibid*

⁹³ „Peer Review and Advisory Services Calendar“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 18, <https://www.iaea.org/services/review-missions/calendar?type=3179&year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&location=3510&status=All>

⁹⁴ „The Statute of the IAEA“, *supra note*, 54: 19 str.

⁹⁵ „Visuotinio branduolinių bandymų uždraudimo sutartis“, 1 p. 1 d., *e-TAR*, 2021 m. sausio 18 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2302F649BF31>

⁹⁶ „Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty Organization (CTBTO)“, *ctbto.org*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.ctbto.org/specials/who-we-are/>

⁹⁷ „Visuotinio branduolinių bandymų uždraudimo sutartis“, *op.cit.*, III str. 2 p.

⁹⁸ „Visuotinio branduolinių bandymų uždraudimo sutartis“, *op.cit.*, D 34 p.

⁹⁹ *Ibid*, 56

¹⁰⁰ „The Antarctic Treaty“, 5str. 1 d., *National Science Foundation*, 2021 m. sausio 18 d. <https://www.nsf.gov/geo/opp/antarct/anttrty.jsp>

Apibendrinant tai, kas aukščiau išdėstyta, darytina išvada, jog Baltarusija, statanti Astravo atominę elektrinę ir disponuojanti branduolinėmis medžiagomis, yra svarbiausių tarptautinių sutarčių, reglamentuojančių branduolinio ginklo neplatinimą, dalyvė, ir tai yra geras ženklas, teikiantis visam pasauliui saugumo jausmą branduolinio ginklo neplatinimo kontekste.

1.2.4. Astravo atominėje elektrinėje esančių branduolinių medžiagų fizinės saugos tarptautinis teisinis reglamentavimas

Kalbant apie branduolinių medžiagų panaudojimą taikiems tikslams svarbu yra ne tik tai, kaip, užtikrinant visus būtinus saugumo reikalavimus, šios medžiagos yra naudojamos pagal tiesioginę paskirtį (energijos gamybai, tyrimų tikslais ar k.t. teisėtais tikslais.), tačiau ne mažiau svarbus ir šių medžiagų fizinės saugos užtikrinimas. Branduolinių medžiagų fizinė sauga turėtų būti suprantama kaip visuma priemonių, (teisinių, organizacinių bei techninių), kurių valstybės imasi tam, kad būtų užtikrinta branduolinės energetikos objekte esančių branduolinių ar kitų radioaktyviųjų medžiagų apsauga nuo šių medžiagų neteisėto užvaldymo ar pagrobimo, taip pat nuo nesankcionuoto pašalinių asmenų patekimo į branduolinės energetikos objekto apsaugos zoną. Visų šių priemonių tikslas yra tinkamai apsaugoti branduolinės energetikos objektą bei jame esančias branduolines ar kitas radioaktyvias medžiagas nuo tokių tyčinių ar netyčinių veiksmų, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai sukeltų riziką ar net pavojų žmonių sveikatai bei saugumui dėl šių medžiagų skleidžiamos jonizuojančiosios spinduliuotės ir galėtų sutrikdyti normalų branduolinės energetikos objekto darbą.¹⁰¹

Tarptautiniai teisės šaltiniai, reglamentuojantys Astravo atominėje elektrinėje jau esančių bei būsiančių branduolinių ar kitų radioaktyviųjų medžiagų fizinę saugą, yra šie: 1979 m. Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija (Baltarusijai įsigaliojo 1993 m. birželio 14 d.),¹⁰² 2005 m. Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencijos pakeitimas (Baltarusijai ir kitoms konvencijos šalims įsigaliojo 2016 m. gegužės 8 d.)¹⁰³ ir 2005 m. Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais (Baltarusijoje įsigaliojo 2007 m. kovo 13 d.).¹⁰⁴

1979 m. Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija (toliau – Medžiagų saugos konvencija), išskyrus 3 bei 4 straipsnius ir 5 straipsnio 3 dalį, taikoma taikiems tikslams naudojamoms branduolinėms medžiagoms jas naudojant, saugant ir gabenant šalies viduje, bei

¹⁰¹ „Branduolinės energetikos objektų, branduolinių ir kitų radioaktyviųjų medžiagų fizinė sauga“, *Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (VATESI)*, 2021 m. sausio 28 d. <http://www.vatesi.lt/index.php?id=465>

¹⁰² „Convention on the Physical Protection of Nuclear Material“, *Nuclear Threat Initiative*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/convention-physical-protection-nuclear-material-cppnm/>

¹⁰³ „Key Nuclear Security Agreement to Enter Into Force on 8 May“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www.iaea.org/newscenter/news/key-nuclear-security-agreement-to-enter-into-force-on-8-may>

¹⁰⁴ „International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism“, *United Nations Treaty Collection*, 2021 m. sausio 28 d., https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-15&chapter=18&Temp=mtdsg3&clang=en

taikiems tikslams naudojamoms branduolinėms medžiagoms jų tarptautinio gabenimo metu.¹⁰⁵ Medžiagų saugos konvencijoje yra pakankamai plačiai reglamentuotos neteisėtos veikos (branduolinių medžiagų vagystė ar pagrobimas; branduolinių medžiagų pasisavinimas ar įsigijimas apgaulės būdu; bendrininkavimas darant kurį nors paminėtų nusikaltimų),¹⁰⁶ už kurias valstybės, šios konvencijos narės, yra įpareigojamos taikyti bausmes, atsižvelgdamos į tokių nusikaltimų didelį pavojingumą. Taip pat valstybės yra įpareigojamos bendradarbiauti ir konsultuotis tarpusavyje, siekiant gauti rekomendacijas, kaip projektuoti, prižiūrėti ir gerinti branduolinių medžiagų fizinės saugos sistemas šių medžiagų tarptautinio gabenimo metu.¹⁰⁷ Deja, tačiau reikia pažymėti, kad Baltarusijai yra netaikoma šios konvencijos 17 str. 2d., kuri reglamentuoja ginčų, kilusių iš šios konvencijos, sprendimą: Baltarusija pasinaudojo šio straipsnio 3 d. numatyta išimtimi, todėl kilus ginčui dėl šios konvencijos ir jo nepavykus išspręsti taikiai, Baltarusijai yra neprivalomas ginčo sprendimas arbitražo teisme arba Tarptautiniame teisingumo teisme.¹⁰⁸

Labai svarbus yra Medžiagų saugos konvencijos I priedas, kuriame aiškiai nurodyti branduolinių medžiagų saugos lygiai tarptautinio gabenimo metu (pvz.: I kategorijos medžiagos, kvalifikuojamos pagal Medžiagų saugos konvencijos II priedą, turi būti saugomos teritorijoje, kuri yra nuolat saugoma sargybinių arba elektroninių prietaisų ir kuri yra apjuosta fiziniu barjeru, turinčiu nedaug tinkamai kontroliuojamų įėjimų, į kurią, patekti gali tik visiškai patikimi asmenys, turintys glaudų ryšį su atitinkamomis reagavimo pajėgomis).¹⁰⁹ Vis dėl to, nepaisant griežtų branduolinių medžiagų saugos reglamentavimų, incidentų, susijusių su branduolinių medžiagų sauga, netrūksta: 2007 m. TATENA savo ataskaitoje nurodė, kad per laikotarpį nuo 1993 m. sausio iki 2006 m. gruodžio buvo pranešta apie 1080 incidentų, susijusių su branduolinių medžiagų fizine sauga. Iš jų net 332 atvejai buvo susiję su branduolinių medžiagų vagystėmis ar pasisavinimu, o 275 atvejai buvo susiję su neteisėtu branduolinių medžiagų laikymu ar naudojimu.¹¹⁰

Po 2001 m. teroristinių aktų Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo iškeltas klausimas, ar 1979 m. branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija veikia pakankamai efektyviai ir ar galime jaustis saugūs dėl tinkamos branduolinių medžiagų fizinės saugos. Tarptautinės atominės energijos agentūros direktorius Mohamed ElBaradei 2001 m. spalio 29 d. Austrijoje vykusiame

¹⁰⁵ „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“. 1 str. 1 ir 2 d., *e-TAR*, žiūrėta 2021 m. sausio 28 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4EADDEE7402CC>

¹⁰⁶ *Ibid*, 7 str.

¹⁰⁷ *Ibid*, 5 str. 3 d.

¹⁰⁸ „Convention on the Physical Protection of Nuclear Material“, *supra note*, 102

¹⁰⁹ „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“, *op.cit.*, I priedo 1 p. c d.

¹¹⁰ „IAEA Releases New Statistics on Illicit Trafficking and Other Unauthorized Activities Involving Nuclear and Radioactive Materials“, International Atomic Energy Agency, 2021 m. sausio 28 d. <https://www.nti.org/analysis/articles/iaea-releases-new-statistics-819/>

simpoziume apie branduolinių medžiagų saugumą pareiškė, kad „bus peržiūrėtos esamos konvencijos, įskaitant 1979 m. Konvenciją dėl branduolinių medžiagų fizinės apsaugos, siekiant užtikrinti, kad jos būtų išsamios ir veiksmingos, ir bus dedamos visos pastangos, kad ši konvencija būtų visuotinai taikoma“.¹¹¹

Praėjus ketveriems metams Mohamed ElBaradei padarytas pareiškimas įgavo apčiuopiamą formą - 2005 m. buvo priimtas Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencijos pakeitimas. Šis pakeitimas buvo parengtas remiantis 1979 m. Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija ir iš esmės „sugriežtino“ Branduolinių medžiagų saugos konvenciją. Pakeitimas buvo priimtas siekiant užkrinti branduolinių medžiagų, naudojamų taikiems tikslams, veiksmingą fizinę saugą jas naudojant, laikant ir gabenant, taip pat siekiant išvengti nusikaltimų, susijusių su tokiomis medžiagomis ir objektais, bei su jais kovoti. Kiekviena šios konvencijos dalyvė, tarp jų ir Baltarusija, privalo pati nustatyti ir įgyvendinti priemones, kurios yra skirtos garantuoti veiksmingą branduolinių medžiagų fizinę saugą, visų pirma siekiant užkirsti kelią branduolinių medžiagų, už kurias ta valstybė narė atsako, vagystei ir jos teritorijoje esančių branduolinių objektų sabotazui. Visos valstybės, kurios yra šios konvencijos šalys, įgyvendindamos konvenciją privalo laikytis konvencijoje nustatytų pagrindinių principų, o visų pirma - valstybės ir licencijų turėtojų atsakomybės principo, taip pat saugumo ir kokybės užtikrinimo principų. Medžiagų ir objektų saugos konvencija nustato, kad visos susitariančiosios šalys privalo turi taikyti tinkamas sankcijas už pažeidimus, susijusius su branduolinių medžiagų saugumu, priklausomai nuo šių nusižengimų sunkumo. Sankcijos visų pirma yra taikomos už veiksmus neturint įgaliojimų, sukeliančius ar potencialiai galinčius sukelti žmogaus mirtį arba sunkų sužalojimą, branduolinių ar radioaktyviųjų medžiagų vagystę, branduolinio objekto sabotazą, taip pat grasinimą panaudoti branduolines medžiagas, kad sukeltų trečiosios šalies – fizinio asmens mirtį ar rimtą sužalojimą, ar padarytų didelės žalos bet kokiam turtui, o taip pat apima mėginimus įvykdyti kurį nors iš šių nusikaltimų ar dalyvavimą juos vykdant bei organizuojant.¹¹²

Apibendrinant tai, kas buvo pakeista 2005 m. Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencijos pakeitimu, galima daryti išvadą, kad šiuo pakeitimu Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencijoje iš esmės buvo teisiškai įtvirtinti fizinės saugos tikslai (2A straipsnis), kuriuos TATENA suformulavo dar 2001 m., savo nustatytuose fizinės saugos tiksluose bei

¹¹¹ „Some Major Challenges: Nuclear Non- Proliferation, Nuclear Arms Control and Nuclear Terrorism“, *Statement by the Director General*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/ss-2001/PDF%20files/Session%201/Paper%201-01.pdf>

¹¹² „Branduolinių medžiagų ir branduolinių objektų fizinė sauga“, *EUR-Lex. Access to European Union law*, 2021 m. sausio 28 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=URISERV%3A127080>

fundamentaliuosiuose principuose.¹¹³ Šiuo pakeitimu į valstybėms narėms privalomą, konvencija reguliuojamą teisinį režimą, buvo perkelti TATENA suformuluoti fundamentalieji principai: įtvirtinama valstybės atsakomybė už branduolinių medžiagų fizinės saugos režimo nustatymą, palaikymą, ir įgyvendinimą (pirminė atsakomybė tenka licencijos ar leidimo turėtojui), o taip pat valstybės yra įpareigojamos vystyti branduolinio saugumo kultūrą, rengti nepaprastosios padėties planus bei įsteigti kompetentingas institucijas, o branduolinę saugą vertinti atsižvelgiant į nustatytas grėsmes, nustatant kelių saugumo pakopų ir būdų koncepciją.¹¹⁴

Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais buvo priimta po to, kai dar 1996 m. Jungtinių Tautų generalinis sekretorius savo parengtoje ataskaitoje pateikė išvadą, kurioje buvo nurodyta, kad tarp galiojančių tarptautinių sutarčių nėra nei vienos tokios sutarties, kuri galėtų užkirsti kelią teroristams naudoti masinio naikinimo ginklus.¹¹⁵ Šios konvencijos projektą pateikė Rusijos Federacija, o svarstė Jungtinių tautų Generalinės asamblėjos Teisės komitetas. 1996 m. gruodžio 17 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija buvo įsteigtas *ad hoc* komitetas, kuris ir parengė konvencijos projektą. Kadangi dėl šios konvencijos priėmimo buvo kilę daugybė diskusijų (ypatingai dėl IV straipsnio), pats konvencijos priėmimas užtruko net keletą metų.¹¹⁶

Pagrindinės šios konvencijos nuostatos apima: platesnį, nei Konvencija dėl branduolinių medžiagų apsaugos, medžiagų bei objektų apibrėžimą, apimančią tiek karinius, tiek civilius taikinius;¹¹⁷ kriminalizuoja branduolinio terorizmo planavimą, grasinimą ar vykdymą,¹¹⁸ nustato sąlygas valstybių jurisdikcijai šiems nusikaltimams,¹¹⁹ nustato nusikalstamą veiką padariusių asmenų ekstradicijos gaires,¹²⁰ įpareigoja valstybes imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų užkirstas kelias pasirengimu vykdyti nusikaltimus jų teritorijoje ar už jos ribų¹²¹ ir nustato, kad konvencija neapima ginkluotųjų pajėgų veiklos, kuri yra vykdoma ginkluoto konflikto ar karinių pratybų metu.¹²²

¹¹³ „Measure to improve The Security of Nuclear Materials and other Radioactive materials“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 28 d. https://www.jstor.org/stable/20694254?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents

¹¹⁴ *Ibid*

¹¹⁵ „International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism“, *supra note*, 104

¹¹⁶ *Ibid*.

¹¹⁷ „Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais“. 1 str., *e-TAR*, 2021 m. sausio 29 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7E0476A4AEBB>

¹¹⁸ *Ibid*, 2 str.

¹¹⁹ *Ibid*, 9 str.

¹²⁰ *Ibid*, 10 str. – 16 str.

¹²¹ „Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais“, *supra note*, 117: 7 str.

¹²² *Ibid.*, 4 str.

1.2.5. Pranešimo apie branduolinę avariją Astravo atominėje elektrinėje tarptautinis teisinis reglamentavimas

Kaip jau buvo minėta anksčiau, branduolinė teisė pasižymi vienu, ypač jai būdingu bruožu – retrospektyvumu. Turime pripažinti, kad branduolinė teisė yra ne apriorinė, o labai retrospektyvi: šios teisės šakos vystymąsi ir joje atsirandančias inovacijas dažniausiai įtakoja incidentai, kilę branduolinės energetikos objektuose. Branduolinės teisės retrospektyvumą dar kartą iliustruoja ir pranešimų apie įvykusią branduolinę avariją reglamentavimo tarptautinėje branduolinėje teisėje atsiradimo aplinkybės. Jeigu nebūtumėme turėję visam pasauliui skaudžios Černobylio katastrofos, greičiausiai Sovietų Sąjunga niekada nebūtų sutikusi prisidėti prie konvencijų branduolinės teisės srityje kūrimo ar tuo labiau nebūtų įsipareigojusi pagal naujas, ankstyvo informavimo apie branduolines avarijas ir pagalbos suteikimo konvencijas. Reikia pažymėti, kad tam tikros nuostatos apie kitų šalių informavimą nutikus branduolinei avarijai egzistavo ir iki visiškai naujų konvencijų priėmimo, tačiau tik kaip rekomendacinio pobūdžio TATENA dokumentai, arba tokios nuostatos buvo įtraukiamos į įvairius dvišalius susitarimus (tokio dvišalio susitarimo pavyzdžiu galėtų būti ir Baltarusijos su Lietuva pasirašytas susitarimas dėl skubaus informavimo apie branduolinę avariją¹²³). Tačiau Černobylis tarptautinei bendruomenei parodė, kad šioms – ankstyvo informavimo apie branduolinę avariją ir pagalbos suteikimo branduolinės avarijos metu nuostatoms, yra būtina suteikti privalomąją galią. Praėjus šešiams mėnesiams po Černobylio katastrofos, įvykusios 1986 m. balandžio 26 d., buvo sukurtos ir prisijungimui pateiktos net dvi naujos konvencijos – 1986 m. rugsėjo 26 d. prisijungimui buvo pateikta Konvencija dėl ankstyvo pranešimo apie branduolinę avariją¹²⁴ (Baltarusija šią konvenciją ratifikavo 1987 m. sausio 26 d.¹²⁵) bei 1986 m. Konvencija dėl pagalbos įvykus branduolinei avarijai arba kilus radiologiniam pavojui¹²⁶ (Baltarusija šią konvenciją ratifikavo 1987 m. sausio 26 d.¹²⁷).

Konvencija dėl ankstyvo pranešimo apie branduolinę avariją buvo sukurta siekiant palengvinti tarptautinės bendruomenės pasiruošimą bei atsaką įvykus branduolinei avarijai ar incidentui, susijusiam su radiologinėmis medžiagomis. Atsižvelgiant į tai, kad branduolinės avarijos ar įvykio su radiologinėmis medžiagomis padarinius gali pajusti ne tik valstybė, kurioje

¹²³ „Lietuva pasirašė susitarimą su Baltarusija dėl skubaus informavimo apie branduolinę avariją“, *LRT.lt*, 2021 m. sausio 30 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1181676/lietuva-pasirase-susitarima-su-baltarusija-del-skubaus-informavimo-apie-branduoline-avarija>

¹²⁴ „Konvencija dėl ankstyvo pranešimo apie branduolinę avariją“, *e-TAR*, 2021 m. vasario 1 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ACBE9A5617C0>

¹²⁵ „Convention on Early Notification of a Nuclear Accident“, *ECOLEX*, 2021 m. vasario 1 d. <https://www.ecolex.org/details/treaty/convention-on-early-notification-of-a-nuclear-accident-tre-000881/>

¹²⁶ „Konvencija dėl pagalbos įvykus branduolinei avarijai arba kilus radiologiniam pavojui“, *e-TAR*, 2021 m. vasario 1 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2BC7E03D1D69>

¹²⁷ „Factsheets: Country List:Belarus“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 1 d. <https://www.iaea.org/resources/legal/country-factsheets>

jis įvyko, bet ir kitos valstybės, šia konvencija yra siekiama reglamentuoti tokias situacijas, kai valstybėje ar jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje įvyksta branduolinė avarija, galinti sukelti radiologinės saugos problemų kitai valstybei.¹²⁸ Svarbiausias šios konvencijos tikslas – įpareigoti valstybę, kurioje įvyko incidentas, nedelsiant tiesiogiai ar per TATENA, pranešti toms valstybėms, kurioms gali pasireikšti branduolinės avarijos nulemtas fizinis poveikis, apie branduolinę avariją, jos pobūdį, įvykimo laiką ir tikslią vietą.¹²⁹ Konvencija dėl ankstyvo pranešimo apie branduolinę avariją reglamentuoja tokio pranešimo turinį,¹³⁰ nustato TATENA funkcijas pagal šią konvenciją,¹³¹ reglamentuoja ginčų, kilusių iš šios konvencijos, sprendimą.¹³²

Konvencija dėl pagalbos įvykus branduolinei avarijai arba kilus radiologiniam pavojui valstybės, siekdamas palengvinti neatidėliotinos pagalbos teikimą branduolinės avarijos ar radiologinio pavojaus atveju ir taip sumažinti jų pasekmes bei apsaugoti žmonių gyvybes, turtą bei aplinką nuo išmetamų radioaktyviųjų medžiagų poveikio, susitaria bendradarbiauti tarpusavyje ir su TATENA remdamosi šios konvencijos nuostatomis.¹³³ Ši konvencija reglamentuoja pagalbos teikimą vykus branduolinei avarijai arba kilus radiologiniam pavojui,¹³⁴ nustato TATENA funkcijas pagal šią konvenciją,¹³⁵ reglamentuoja pagalbą teikiančios šalies ir jos vardu veikiančių darbuotojams būtinų privilegijų, imunitetų ir lengvatų suteikimą pagalbos teikimo funkcijoms atlikti,¹³⁶ bei ginčų, kilusių iš šios konvencijos, sprendimą¹³⁷. Konvencija dėl pagalbos įvykus branduolinei avarijai arba kilus radiologiniam pavojui pateikia siektinus tikslus ir įpareigoja valstybes, šios konvencijos nares, teikti pagalbą nukentėjusioms valstybėms, tačiau palieka teisę pačioms nuo branduolinės avarijos nukentėjusioms valstybėms spręsti, ar jos nori pasinaudoti šioje konvencijoje nustatyta teise prašyti pagalbos kitų valstybių narių, ar su branduolinės avarijos padariniais tvarkytis pačiai.

Reikėtų paminėti, kad šių dviejų, aukščiau mano paminėtų konvencijų, veiksmingumą, pranešant apie branduolinę avariją, „patobulino“ TATENA bei Pasaulio sveikatos organizacijos bendras projektas - 1988 m. sukurta pranešimų apie branduolinį incidentą sistema (angl. *Incident and Emergency System*).¹³⁸ Tokios sistemos, prie kurios prisijungti ketina ir Baltarusija,¹³⁹

¹²⁸ „Konvencija dėl ankstyvo pranešimo apie branduolinę avariją“, *supra note*, 124:1 str.

¹²⁹ *Ibid*, 2 str. a)

¹³⁰ *Ibid*, 5 str.

¹³¹ *Ibid*, 4 str.

¹³² *Ibid*, 11 str.

¹³³ „Konvencija dėl pagalbos įvykus branduolinei avarijai arba kilus radiologiniam pavojui“, *op.cit.*, 1 str. 1 d.

¹³⁴ *Ibid*, 2 str.

¹³⁵ *Ibid*, 5 str.

¹³⁶ *Ibid*, 8 str.

¹³⁷ *Ibid*, 13 str.

¹³⁸ E. Asculai ir H.E. Collins. „*The IAEA's emergency assistance services*“, 26, Report on the development and procedures of an improved emergency response system, 2021 m. vasario 1 d., <https://www.iaea.org/sites/default/files/30302742226.pdf>

statanti Astravo atominę elektrinę, sukūrimas, turint galvoje tai, kad įspėjimas bei apsikeitimas turima informacija yra pirmas bei, turbūt, svarbiausias žingsnis imantis veiksmų kovojant su branduolinės avarijos sukeliama padariniais, yra labai svarbus žingsnis, didinantis tarptautinės visuomenės saugumą.

1.2.6. Astravo atominės elektrinės poveikio aplinkai vertinimas tarptautinės teisės kontekste

Aplinkosaugos problematika, susijusi su šalių vykdoma ekonomine veikla, neapsiriboja tik tos valstybės, kurioje ši veikla yra vykdoma, sienomis. Todėl su aplinkosauga susijusius klausimus galima efektyviai spręsti tik bendromis šalių pastangomis. Dar 1972 m. Stokholme vyko konferencija, kurios metu buvo pasakyta, kad valstybės turi užtikrinti, jog jų jurisdikcijai priklausančiose ar kontroliuojamose teritorijose plėtojama ekonominė veikla nesukeltų žalos kitoms valstybėms.¹⁴⁰

Planuojamos naujos ūkinės veiklos tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimas yra atliekamas, kai vienos šalies teritorijoje planuojama ūkinė veikla gali daryti neigiamą poveikį kitos šalies aplinkai. Kaip jau buvo minima anksčiau, su branduoline energetika ir radiologinėmis medžiagomis susijusi veikla neabejotinai gali turėti įtakos ne tik kaimyninėms valstybėms, bet ir visam likusiam pasauliui. Pavyzdžiui, Astravo atominės elektrinės veikla gali turėti tiesioginį neigiamą poveikį Lietuvos aplinkai, kadangi eksploatuojant Astravo atominę elektrinę pasikeis per Lietuvą tekančios upės - Neries hidrologinis režimas, be to, neatmetama ir galima radionuklidų pernaša ne tik vandeniui, bet ir oru. Įvykus Astravo atominės elektrinės reaktoriaus avarijai gali kilti reali grėsmė ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių Baltarusijos valstybių aplinkai ir gyventojų sveikatai.¹⁴¹

Tarptautinį poveikio aplinkai vertinimą, kuriuo privalo vadovautis Baltarusija, reglamentuoja šie tarptautinės teisės šaltiniai: 1991 m. Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (toliau – ESPO konvencija), kurios šalimi Baltarusija tapo 2005 m. lapkričio 10 d.,¹⁴² ir 1998 m. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės

¹³⁹ „Belarus to join IAEA’s incident reporting system for nuclear installations“, *Belarus.by. Official Website of the Republic of Belarus*, 2021 m. vasario 1 d. https://www.belarus.by/en/government/events/belarus-to-join-iaea-incident-reporting-system-for-nuclear-installations_i_0000082846.html

¹⁴⁰ Extract from the Yearbook of the International Law Commission:-2001 Document:- ,vol. II(2), *Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session* . 158 (4), 2021 m. vasario 1 d., https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf

¹⁴¹ „Tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimas“, *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija*, 2021 m. vasario 1 d., <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/planuojamos-ukines-veiklos-poveikio-aplinkai-vertinimas/tarpvalstybinio-poveikio-aplinkai-vertinimas>

¹⁴² „Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context“, *Economic Commission for Europe*, 2021 m. vasario 1 d., <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/ratification.htm>

dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (toliau – Konvencija dėl teisės gauti informaciją), kurią Baltarusija patvirtino 2000 m. kovo 9 d.¹⁴³

ESPO konvencijos 2 straipsnis šalis, konvencijos nares, įpareigoja imtis visų būtinų teisinių, administracinių ar kitokių priemonių šios konvencijos nuostatomis vykdyti, atsižvelgdama į konvencijos I priede išvardytas planuojamos veiklos rūšis, kurios gali sukelti esminį nepalankų tarpvalstybinį poveikį. Ši konvencija užtikrina, kad, laikantis joje įtvirtintų nuostatų, poveikio aplinkai vertinimas bus atliekamas iki priimant sprendimą sankcionuoti arba pradėti planuojamą veiklą, bei nustato pareigą šaliai, planuojančiai naują veiklą, pranešti poveikį patiriančioms šalims apie šią planuojamą veiklą, nurodytą I priede, kuri gali daryti esminį nepalankų tarpvalstybinį poveikį.¹⁴⁴ ESPO konvencijos I priede yra išvardintos veiklos, kurias vystant yra reikalinga atlikti poveikio aplinkai vertinimą, o šios konvencijos II priede yra nurodytas detalus poveikio aplinkai vertinimo dokumentų turinys.

1998 m. Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais buvo priimta siekiant suteikti teisę visuomenei gauti informaciją, be kita ko: „apie tokius veiksnius, kaip cheminės medžiagos, energija, triukšmas ir radiacija, bei veiklą arba priemones, įskaitant administracines priemones, susitarimus aplinkos srityje, politikos kryptis, įstatymų leidybą, planus ir programas, turinčius arba galinčius turėti poveikį a punkte išvardytiems aplinkos elementams, taip pat išlaidų ir rezultatų bei kitą ekonominę analizę ir prielaidas, naudojamas priimant sprendimus aplinkos srityje“.¹⁴⁵

1.2.7. Atsakomybės dėl žalos, padarytos eksploatuojant Astravo atominę elektrinę, tarptautinis teisinis reglamentavimas

Profesorius Vilenas Vadapalas savo knygoje „Tarptautinė teisė“ išskiria dvi galimas valstybės atsakomybės tarptautinėje teisėje rūšis: valstybės atsakomybę už padarytus tarptautinės teisės pažeidimus bei valstybės atsakomybę už žalą, kuri buvo padaryta vykdant nedraudžiamą, teisėtą veiklą.¹⁴⁶ Kadangi siekiant ekonominių tikslų Baltarusijos teisė panaudoti skilusias medžiagas vystant branduolinę energetiką yra nekviescionuojama, darytina išvada, kad

¹⁴³ „Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters“, *United Nations Treaty Collection*, 2021 m. vasario 1 d., https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27

¹⁴⁴ „Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo, 1991)“, 2 str., *e-TAR*, 2021 m. vasario 2 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ECCDE24B140A>

¹⁴⁵ „Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters“, *op.cit.*, 2 str. 3 d. b)

¹⁴⁶ Vilenas Vadapalas, *Tarptautinė teisė*, 382, (Vilnius: Eugrimas, 2006)

Baltarusija turėtų atsakyti tik už Astravo atominės elektrinės padarytą žalą, kuri gali atsirasti jai vykdant nedraudžiamą, teisėtą veiklą.

Potencialiai galimos Astravo atominės elektrinės padarytos branduolinės žalos atlyginimo bei bendros atsakomybės už branduolinę žalą klausimus tarptautiniu mastu reglamentuoja šios konvencijos: 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą (Baltarusija šią konvenciją ratifikavo 1998 m. vasario 9 d.¹⁴⁷) ir 1997 m. Protokolas dėl 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą pakeitimo (Baltarusija šį protokolą ratifikavo 2003 m. liepos 4 d.¹⁴⁸).

1963 m. Vienos konvencijoje dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą nustatyta, kad branduolinio įrenginio operatorius (operatorius branduolinio įrenginio atžvilgiu - valstybės paskirtas ir atsakingas už jį asmuo) yra atsakingas už branduolinę žalą, jeigu yra įrodoma, kad žala padaryta branduolinio incidento metu.¹⁴⁹ Šios konvencijos IV straipsnyje yra nurodyta, kad operatoriaus atsakomybė už branduolinę žalą pagal šią konvenciją yra absoliuti.¹⁵⁰ Deja, bet branduolinio incidento padarytos žalos ir operatoriaus atsakomybės už šią žalą dydis negali būti bet koks: šis, branduolinio incidento metu padarytos atlygintinos žalos dydis, gali būti apribotas atsakingos už įrenginį valstybės, bet ne mažiau, kaip iki 5 milijonų JAV dolerių už kiekvieną branduolinį incidentą.¹⁵¹ Priimant šią konvenciją buvo pagalvota ir apie operatoriui galinčios kilti atsakomybės už padarytą žalą atlyginimo užtikrinimą – konvencijoje operatoriui yra keliamas reikalavimas turėti draudimą ar kitokio pobūdžio finansavimą, kuris galėtų padengti jo atsakomybę už branduolinę žalą. Atsakinga už įrenginį valstybė turi užtikrinti išmokas už branduolinę žalą pagal patenkintus ieškininius reikalavimus, pateiktus operatoriui, skirdama tiek būtinųjų lėšų, kiek jų pagal draudimo bei kitokio finansavimo galimybes trūksta, bet neviršijant ribos, jeigu tokia riba yra nustatyta.¹⁵² Pažymėtina, kad jurisdikciją ieškiniams pagal konvencijos II straipsnį dėl padarytos branduolinės žalos (išskyrus kelias išimtis), turi teismai tik tos susitariančios konvencijos šalies, kurios teritorijoje įvyko branduolinis incidentas.¹⁵³

1997 m. Protokolu dėl 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą pakeitimo buvo padidinta minimali operatoriaus atsakomybės riba¹⁵⁴ (ne

¹⁴⁷ „Factsheets: Country List:belarus“, *United Nations Treaty Collection*, 2021 m. vasario 2 d. <https://www.iaea.org/resources/legal/country-factsheets>

¹⁴⁸ *Ibid*

¹⁴⁹ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36:1 str.

¹⁵⁰ *Ibid*, 4 str.

¹⁵¹ *Ibid*, 5 str.

¹⁵² „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36: 7 str.

¹⁵³ *Ibid*, 11 str.

¹⁵⁴ „Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage“, INFCIRC/566, 7 str. (a), 2021 m. vasario 2 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0550:FIN:LT:PDF>

mažiau, kaip 174 mln. dolerių¹⁵⁵), praplėsti branduolinę žalą patyrusios valstybės atlygintini žalo tipai – be minimum 1963 m. Vienos konvencijoje, papildomai valstybė gali reikalauti tų nuostolių atlyginimo, kuriuos patyrė dėl savo prevencinių veiksmų, skirtų užkirsti kelią žalos kilimui.¹⁵⁶ Šis protokolas dėl 1963 m. Vienos konvencijos pakeitimo atima iš operatoriaus teisę remtis stichine nelaimė, kaip operatoriaus civilinę atsakomybę šalinančia sąlyga. Be visa to, šiuo protokolu yra išplečiamas 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą taikymas – ji taikoma ir tų šalių atžvilgiu, kurios nėra susitariančiosios šalys, tačiau su viena sąlyga - savo teritorijose ar jūros teritorijose šios valstybės negali turėti branduolinių įrenginių.¹⁵⁷

Apmaudu, tačiau reikia pažymėti, kad Baltarusija, vystanti branduolinę energetiką ir statanti Astravo atominę elektrinę, nėra kitų, labai svarbių branduolinės žalos atlyginimą ar bendrosios atsakomybės už branduolinę žalą klausimus tarptautiniu mastu reglamentuojančių susitarimų, t.y.: 1960 m. Paryžiaus konvencijos dėl atsakomybės prieš trečią šalį atominės energetikos srityje,¹⁵⁸ 1997 m. Konvencijos dėl papildomos kompensacijos už branduolinę žalą¹⁵⁹ ar 1988 m. Bendro Protokolo dėl Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą ir Paryžiaus konvencijos dėl atsakomybės prieš trečią šalį atominės energetikos srityje,¹⁶⁰ narė.

2. ATOMINĘ ENERGETIKĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TARPTAUTINĖS TEISĖS AKTŲ INKORPORACIJA NACIONALINĖSE BALTARUSIJOS TEISĖS NORMOSE

Su atominė energetika, kaip viena iš energetikos sričių, yra glaudžiai susijusi tarptautinės teisės *ius cogens* norma – valstybių suverenitetas jų teritorijoje esančių gamtos išteklių atžvilgiu. Šią normą pagrindžiantis principas buvo suformuluotas net keliose Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos (toliau - JT GA) rezoliucijose: JT GA 1952 m. gruodžio 21 d. rezoliucijoje 626 (VII) „Dėl teisės laisvai eksploatuoti gamtos turtus ir išteklius“,¹⁶¹ JT GA 1960 m. gruodžio 15 d. rezoliucijoje 1515 (XV) (232) „Dėl suderintų veiksmų mažiau išsivysčiusių

¹⁵⁵ „SDR Valuation“ (SDR - specialiosios skolinimosi teisės), *International Monetary Fund*, 2021 m. vasario 2 d., https://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_sdrv.aspx

¹⁵⁶ „Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage“, *op.cit.*, 1 str. (k) (vi)

¹⁵⁷ *Ibid*, 1 A str.

¹⁵⁸ „Paris Convention on Nuclear Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (Paris Convention: Full text)“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. vasario 2 d., https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31788/paris-convention-full-text

¹⁵⁹ „Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 2 d., <https://www.iaea.org/topics/nuclear-liability-conventions/convention-supplementary-compensation-nuclear-damage>

¹⁶⁰ „Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 2 d., <https://www.iaea.org/topics/nuclear-liability-conventions/joint-protocol-relating-to-application-of-vienna-convention-and-paris-convention>

¹⁶¹ „Right to exploit freely natural wealth and resources“, *United Nations Digital Library*, 2021 m. vasario 2 d., <https://digitallibrary.un.org/record/211441>

šalių vystymuisi užtikrinti“¹⁶² bei JT GA 1962 m. gruodžio 14 d. rezoliucijoje 1803 (XVII) „Dėl nuolatinio suvereniteto gamtos ištekliams valdyti“.¹⁶³ Pažymėtina, kad šis principas yra įtvirtintas ir Baltarusijos Respublikos teisės sistemoje: 2015-12-18 Baltarusijos Respublikos konstitucinis teismas byloje „Dėl Baltarusijos Respublikos miškų kodekso atitikties Baltarusijos Respublikos konstitucijai“ savo sprendime nurodė, kad : „[...] kiekviena valstybė turi ir turėtų turėti suverenitetą laisvai naudotis visais savo gamtos ištekliais ir vykdyti ekonominę veiklą [...]“.¹⁶⁴ Taigi, nors gamtos ištekliai – iškastinis branduolinis kuras, skirtas pirmam Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės reaktoriui, nebuvo Baltarusijos teritorijoje esantys gamtos ištekliai (branduolinis kuras Astravo atominės elektrinės 1-ajam blokui buvo atgabentas iš Sibiro),¹⁶⁵ vis dėl to šis konstitucinio teismo sprendimas patvirtina, kad Baltarusija, kaip ir kitos valstybės, siekdamas sau palankių ekonominių tikslų ir/ar saugodamas savo energetinius išteklius, turi teisę vystyti pasirinktą ekonominę veiklą, kaip šiuo atveju – atominę energetiką, ir savo įstatymuose nustatyti šios srities teisinį reglamentavimą.

Prieš pradėdant nagrinėti atominės energetikos reglamentavimą nacionaliniuose Baltarusijos teisės aktuose, visų pirma reikėtų atskirti, kokia teisės šaka (atskiras teisės šakos pošakis) reglamentuoja branduolinę energetiką. Baltarusijos teisės sistemą, neskaitant Baltarusijos prezidento dekretų ir/ar kitų valstybės valdžios institucijų poįstatyminių teisės aktų, sudaro 246 įstatymai,¹⁶⁶ todėl branduolinės energetikos teisės pošakio išskyrimas Baltarusijos teisės sistemoje šame baigiamajame darbe yra reikalingas tam, kad būtų galima lengviau surasti teisės aktus, reglamentuojančius išskirtinai su branduoline energetika (ar branduolinėmis medžiagomis) susijusius teisinius santykius. Lietuvių kalbos žodyne žodis „energetika“ yra apibrėžiamas kaip „ūkio sritis, apimanti energijos šaltinius, įvairių energijos rūšių gamybą, perdavimą ir panaudojimą“.¹⁶⁷ Kalbant apie Baltarusiją, šį apibrėžimą būtų galima detalizuoti remiantis šios šalies nacionaliniuose teisės aktuose išvardintais elementais: atsinaujinantys energijos šaltiniai; atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimas; neatsinaujinantys energijos

¹⁶² „Concerted action for economic development of economically less developed countries“, *United nations Digital Library*, 2021 m. vasario 2 d., <https://digitallibrary.un.org/record/205871>

¹⁶³ "Permanent sovereignty over natural resources", *United nations Digital Library*, 2021 m. vasario 2 d., <https://digitallibrary.un.org/record/57681>

¹⁶⁴ „Решение КС РБ Р-1009 18.12.2015 О соответствии Конституции Республики Беларусь Лесного кодекса Республики Беларусь“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9A%D0%A1%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%A0-1009-18.12.2015.htm

¹⁶⁵ „Как делают ядерное топливо для Белорусской АЭС (репортаж)“, *Астровецкая праўда*, 2021 m. vasario 8 d., <http://www.ostrovets.by/news/novosti/news17645.html>

¹⁶⁶ „Законы Беларуси“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., <https://kodeksy-by.com/zakony.htm>

¹⁶⁷ Lietuvių kalbos žodynas, *Lietuvių kalbos institutas*, 2021 m. vasario 8 d., <http://www.lkz.lt/?zodis=energetika&id=07009100000>

šaltiniai, energija, pagaminta iš atsinaujinančių energijos šaltinių;¹⁶⁸ atominė energija.¹⁶⁹ Panašų energetikos sektoriaus klasifikavimą galima rasti energetikos ekonomiką nagrinėjančiuose teisės tyrėjų darbuose¹⁷⁰ ar Europos Sąjungos energetikos teisę nagrinėjančiuose moksliniuose darbuose.¹⁷¹

Atsižvelgiant į tai, kad teisės šaka apima teisės institutus bei teisės pošakius ir reguliuoja vienos rūšies visuomeninius santykius jai būdingu metodu,¹⁷² remiantis aukščiau išdėstytu darytina išvada, kad atominę energetiką reglamentuojantys teisės aktai turėtų būti laikomi teisės šakos - energetikos teisės, pošakiu. Baltarusijos teisės sistemoje nustačius teisės pošakį, reglamentuojantį specifinius teisinius santykius, t.y. su branduolinėmis medžiagomis susijusius teisinius santykius, yra atliekama Baltarusijos nacionalinių teisės aktų ir tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių atominę energetiką, lyginamoji analizė. Nustačius specifinį Baltarusijos nacionalinės teisės pošakį yra tikslingai nagrinėjami visuomeniniai santykiai Baltarusijos atominės energetikos sektoriuje. Vis dėl to reikia pažymėti, kad nagrinėjant tik visuomeninius santykius nebūtų galimybės visiškai pilnai atskleisti smulkiausių teisės sistemos elementų – teisės normų – specifiką. Dėl šios priežasties, siekiant kiek įmanoma plačiau apžvelgti Baltarusijos atominės energetikos sektoriaus teisinį reglamentavimą nacionaliniu lygmeniu, yra tikslingai apžvelgiamos su branduolinėmis medžiagomis susijusio specifinio sektoriaus teisės normos ir jų reguliuojami visuomeniniai santykiai branduolinės energetikos srityje.

Airių politikas, rašytojas, oratorius ir politikos teoretikas Edmundas Berkas kartą yra pasakęs, kad „prasti įstatymai - žiauriausia tironijos forma“.¹⁷³ Aš vis dėl to manau, kad bet koks įstatymas yra geriau, negu jokie įstatymai, todėl šioje baigiamojo darbo dalyje trumpai apžvelgsiu atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojančias teisės normas ir jose atsispindinčias tarptautines atominės energetikos teisinio reglamentavimo koncepcijas bei į nacionalinę Baltarusijos teisę inkorporuotus, branduolinę energetiką reglamentuojančius ir Baltarusijai taikomus tarptautinės teisės aktus.

¹⁶⁸ „Закон Республики Беларусь о возобновляемых источниках энергии“, 1 str., *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_vozobnovlyaemyh_istochnikah_energii/1.htm

¹⁶⁹ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, 1 str., *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_ispol_zovanii_atomnoj_energii/1.htm

¹⁷⁰ Vidmantas Jančiauskas, *Energetikos ekonomika* (Vilnius: Technika, 2009)

¹⁷¹ M. Roggenkamp ir k.t., *Energy Law in Europe*, 100, 2021 m. vasario 8 d., <file:///C:/Users/Justas/Downloads/Book%20review%20energy%20law%20in%20europe.pdf>

¹⁷² A. Vaišvila, *Teisės terija*, (Ketvirtasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2014), 343

¹⁷³ „Metinis informacinis pranešimas 2019“, *Lietuvos aukščiausiasis teismas*, 4, 2021 m. vasario 12 d., <https://www.lat.lt/doclib/iodxdpetabos9q1trspvg53fvjte99z1>

2.1. Svarbiausi su atominė energetika susijusių veiklą reglamentuojantys teisės aktai Baltarusijos teisės sistemoje

Atsižvelgiant į galimus rizikos veiksnius bei potencialą branduolinių medžiagų naudojimo žalą žmonėms ir aplinkai, valstybės savo nacionalinėse teisės sistemose yra priėmę atskirus, išskirtinai atominę energetiką (ar apskritai – branduolinių medžiagų naudojimą) reglamentuojančius teisės aktus, kuriuose įtvirtintos teisės normos reglamentuoja branduolinių medžiagų naudojimą ir/ar atominę energetiką, pvz.: Taikaus atominės energijos panaudojimo ir apsaugos nuo jos keliamų pavojų įstatymas (Vokietija),¹⁷⁴ Skaidrumo ir saugumo branduolinėje srityje įstatymas (Prancūzija),¹⁷⁵ Branduolinės energijos įstatymas (Ispanija)¹⁷⁶ ar Branduolinės energijos įstatymas (Lietuva).¹⁷⁷

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis atominę energetiką Baltarusijoje – Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas, kuris buvo priimtas 2008 m. liepos 30 d.,¹⁷⁸ t.y.: praėjus metams po Baltarusijos sprendimo vystyti atominę energetiką.¹⁷⁹ Nors tai yra pagrindinis teisės aktas Baltarusijoje, reglamentuojantis atominę energetiką, tačiau derėtų paminėti ir keletą kitų, mano manymu svarbesnių, su branduolinėmis medžiagomis ir atominė energetika susijusių veiklą Baltarusijoje reglamentuojančių nacionalinių teisės aktų: 2015-06-02 Baltarusijos Respublikos ministrų tarybos sprendimą Nr. 460 „Dėl Baltarusijos atominės elektrinės radioaktyviųjų atliekų tvarkymo strategijos patvirtinimo“,¹⁸⁰ 2008-07-30 Baltarusijos Respublikos prezidento dekretą Nr. 62 „Dėl saugumo užtikrinimo statant Baltarusijos atominę elektrinę“,¹⁸¹ 2019-02-18 Baltarusijos Respublikos prezidento dekretą Nr.

¹⁷⁴ „Act on the Peaceful Utilisation of Atomic Energy and the Protection against its Hazards (Atomic Energy Act)“, *Bundesamt für Strahlenschutz*, 2021 m. vasario 8 d., https://www.base.bund.de/SharedDocs/Downloads/BASE/EN/hns/a1-english/A1-07-16-AtG.pdf?__blob=publicationFile&v=2

¹⁷⁵ „Transparency and Security in the Nuclear Field“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. vasario 8 d., https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_23560/regulatory-and-institutional-framework-for-nuclear-activities-france

¹⁷⁶ „National laws and regulations on nuclear power“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 8 d., <https://cnpp.iaea.org/countryprofiles/Spain/Spain.htm>

¹⁷⁷ „Branduolinės energijos įstatymas“, *e-TAR*, 2021 m. vasario 8 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6286F15970B3/asr>

¹⁷⁸ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

¹⁷⁹ „Перспективы обеспечения Беларуси энергоносителями: мнения СМИ“, *Официальный сайт Постоянного Комитета Союзного государства*, 2021 m. vasario 9 d., http://postkomsg.kp.ru/news/monitoring_smi/175056/

¹⁸⁰ „Постановление СМ РБ 460 02.06.2015 Об утверждении Стратегии обращения с радиоактивными отходами Белорусской атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A1%D0%9C%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/460-02.06.2015.htm

¹⁸¹ „Указ Президент РБ 62 16.02.2015 Об обеспечении безопасности при сооружении Белорусской атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/62-16.02.2015.htm

70 „Dėl Baltarusijos Respublikos prezidento įsakymo papildymo“ (papildytas 2008-07-30 įsakymas Nr. 62),¹⁸² 2019-04-24 Baltarusijos Respublikos prezidento dekretą Nr. 258, kuriuo patvirtintas „Baltarusijos atominės elektrinės saugos taisyklių viešųjų svarstymų reglamentas“,¹⁸³ 2017-04-12 Baltarusijos Respublikos Avarinių situacijų ministerijos įsakymu Nr. 11 patvirtintus „Reikalavimus eksploatuojančiai organizacijai radiacijos monitoringo planavimui ir įgyvendinimui įvykus atominei ar radiologinei avarijai atominėje elektrinėje“,¹⁸⁴ 2015-03-18 Baltarusijos Respublikos prezidento dekretą Nr. 128 „Dėl Baltarusijos Respublikos prezidento įsakymo papildymo“ (papildytas 2007-10-25 įsakymas Nr. 534 „Dėl saugumo gerinimo priemonių“¹⁸⁵) ir 1998-01-05 Baltarusijos Respublikos Gyventojų radiacinės saugos įstatymą.¹⁸⁶

Nustačius atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojančio teisės pošakio teisės aktus atskiros Baltarusijos nacionalinių teisės aktų normos, atsižvelgiant į jų atliekamą teisinį reguliavimą, yra priskiriamos atitinkamiems pagrindiniams, tarptautinės teisės pripažintiems fundamentaliesiems branduolinės energetikos teisės principams. Priskyrus Baltarusijos nacionalinių teisės aktų normas konkrečiam branduolinės energetikos teisės principui, šios nacionalinės Baltarusijos teisės normos, lyginamosios analizės metodu, yra lyginamos su tarptautinės teisės Baltarusijai keliamais reikalavimais atominės energetikos vystymo srityje.

2.1.1. Atominės energetikos saugos ir saugumo principai Baltarusijos teisės sistemoje

Kaip jau buvo minėta anksčiau, vystant atominę energetiką labai svarbūs yra atominės energetikos saugos ir saugumo principai, kurie turėtų apimti visus svarbiausius atominės

¹⁸² „Указ Президент РБ 70 18.02.2019 О дополнении Указа Президента Республики Беларусь“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/70-18.02.2019.htm

¹⁸³ „Постановление СМ РБ 258 24.04.2019 Об утверждении Положения об общественных слушаниях по вопросам регулирования безопасности Белорусской атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A1%D0%9C%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/258-24.04.2019.htm

¹⁸⁴ „Требования к эксплуатирующей организации по планированию и осуществлению радиационного мониторинга в случае ядерной или радиологической аварийной ситуации на атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9C%D0%A7%D0%A1%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/11-12.04.2017.htm

¹⁸⁵ „Указ Президент РБ 128 18.03.2015 О внесении дополнения в Указ Президента Республики Беларусь“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/128-18.03.2015.htm

¹⁸⁶ „Закон РБ О радиационной безопасности населения“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_radiatsionnoj_bezopasnosti_naseleniya.htm

energetikos vystymo aspektus kuriant institucijas ir priimant nacionalinius teisės aktus, kurie yra būtini užtikrinti saugų atominės energetikos technologijų naudojimą. Saugos ir saugumo principai atominėje energetikoje - labai plačios sąvokos, apimančios daugybę aspektų: teisiniai, instituciniai, administraciniai, techniniai, ekonominiai, politiniai, informaciniai, socialiniai ar netgi psichologiniai aspektai. Šių principų reikia laikytis tiek projektuojant ir statant atominę elektrinę, tiek visą jos eksploatavimo laikotarpį. Siekiant glaustai įvertinti atominę energetiką reglamentuojančios tarptautinės teisės įtaką nacionalinei Baltarusijos teisės sistemai, atominės energetikos saugos ir saugumo principai Baltarusijos teisės normose yra lyginami su tarptautinėmis Baltarusijai taikomomis teisės normomis, reglamentuojančiomis atominę energetiką, tokiu būdu atspindint tarptautinių teisės normų įtaką Baltarusijos teisės normoms (1 lentelėje).

1 lentelė. Atominės energetikos saugos ir saugumo principai. Atominę energetiką reglamentuojančių tarptautinės teisės normų inkorporacija Baltarusijos teisės sistemoje

Atominę energetiką reglamentuojanti Baltarusijos nacionalinė teisė		Atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojanti tarptautinė teisė	
<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>	<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas ¹⁸⁷	3 str.: Atominės energijos naudojimo veiklos įgyvendinimo principai: <ul style="list-style-type: none"> ✓ prioritetas vystant atominę energetiką - dabartinių ir būsimų piliečių kartų gyvybės ir sveikatos apsauga bei aplinkosauga; ✓ branduolinės ir radiacinės saugos užtikrinimas; ✓ branduolinių ginklų ir kitų branduolinių sprogstamųjų įtaisų gamybos draudimas 	Branduolinės saugos konvencija ¹⁸⁸	1 str. (ii): šios Konvencijos tikslas: parengti ir išlaikyti branduoliniuose įrenginiuose veiksmingas apsaugos nuo potencialaus radiologinio pavojaus priemones, siekiant apsaugoti žmones, visuomenę ir aplinką nuo žalingo jonizuojančiosios spinduliuotės, atsiradusios dėl tokių įrenginių veiklos, poveikio;

¹⁸⁷ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

¹⁸⁸ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

1	2	3	4
	<p>6 str.: Baltarusijos Respublikos energetikos ministerija atominės energijos naudojimo srityje privalo užtikrinti pavaldžių branduolinių objektų saugą ir aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimą</p> <p>13 str.: Veždami branduolines medžiagas, panaudotas branduolines medžiagas ir (ar) eksploatuojamas radioaktyviausias atliekas pavojingų krovinių vežimo subjektai privalo imtis priemonių užkirsti kelią incidentams ir avarijoms, taip pat imtis priemonių lokalizuoti ir pašalinti padarinius, jei jie įvyktų, taip pat suteikti priemones darbuotojams (personalui), piliečiams, aplinkai ir turtui apsaugoti nuo galimų nelaimingų atsitikimų transportavimo metu</p> <p>17 str. Siekiant apsaugoti piliečius ir apsaugoti aplinką branduolinio įrenginio ir (ar) branduolinių medžiagų saugyklos teritorijoje, vadovaujantis šiuo įstatymu, radiacinės saugos įstatymais ir atsižvelgiant į sanitarinę bei epideminę gyventojų gerovę, gali būti nustatyta sanitarinė apsaugos zona</p> <p>32 str.: Atominės energetikos objektą eksploatuojanti organizacija kuria ir įgyvendina branduolinio įrenginio ir (arba) branduolinių medžiagų saugojimo punkto saugos palaikymo ir gerinimo priemones, prirėikus sukuria saugumo užtikrinimo sistemą, nustatytais terminais teikia informaciją apie šių įrenginių saugos būklę valstybės valdžios</p>	<p>Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija¹⁸⁹</p> <p>Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatavimo¹⁹⁰</p>	<p>10 str.: Kiekviena Susitariančioji šalis turi imtis atitinkamų veiksmų, kad įgyvendintų politiką, pagal kurią branduolinei saugai būtų teikiama pirmenybė.</p> <p>4 str.: Kiekviena Susitariančioji Šalis visuose panaudoto kuro tvarkymo etapuose imasi tinkamų priemonių atskirų asmenų, visuomenės ir aplinkos apsaugai nuo radiologinio pavojaus užtikrinti</p> <p>2 str.: valstybė įsipareigoja negaminti arba kitaip neįsigyti branduolinių ginklų ar kitų branduolinių sprogstamųjų įtaisų ir nesiekti arba negauti jokios pagalbos gaminant branduolinius ginklus arba kitus branduolinius sprogstamuosius įtaisus</p>

¹⁸⁹ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*,

27

¹⁹⁰ „Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatavimo“, *supra note*, 80

1	2	3	4
	institucijoms saugos tikslais	Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija ¹⁹¹	<p>2 str.: Konvencija taikoma taikiems tikslams naudojamoms branduolinėms medžiagoms jas naudojant, saugant ir gabenant šalies viduje</p> <p>3 str. valstybė, šios Konvencijos Šalis, pagal savo nacionalinės teisės sistemą ir tarptautinę teisę imasi atitinkamų priemonių užtikrinti, kad tarptautinio branduolinių medžiagų gabenimo metu branduolinės medžiagos tol, kol jos yra jos teritorijoje, jos jurisdikcijai priklausančiame laive ar orlaivyje, vykstančiame iš tos valstybės ar į ją, būtų saugomos tais lygiais, kurie yra aprašyti I priede.</p>
Baltarusijos Respublikos ministrų tarybos sprendimas Nr. 460 „Dėl Baltarusijos atominės elektrinės radioaktyviųjų atliekų tvarkymo strategijos patvirtinimo“ ¹⁹²	1 skyrius: ✓ „[...]eksploatuojanti organizacija užtikrina saugų radioaktyviųjų atliekų tvarkymą atominės elektrinės darbuotojams ir piliečiams, taip pat kuria ir įgyvendina branduolinio įrenginio ir (arba) saugojimo punkto saugos palaikymo ir gerinimo priemones[...]“	Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija ¹⁹³	4 str.: Kiekviena Susitariančioji Šalis visuose panaudoto kuro tvarkymo etapuose imasi tinkamų priemonių atskirų asmenų, visuomenės ir aplinkos apsaugai nuo radiologinio pavojaus užtikrinti.
Baltarusijos Respublikos prezidento dekretas Nr. 62 „Dėl saugumo užtikrinimo statant Baltarusijos atominę elektrinę“ ¹⁹⁴	1.1.p.: Baltarusijos atominės elektrinės statybai ir darbui yra taikoma speciali saugumo organizavimo ir stebėsenos tvarka	Branduolinės saugos konvencija	18 str. (ii): Susitariančioji šalis turi imtis atitinkamų veiksmų, užtikrinančių, kad statant branduolinį įrenginį būtų taikomos technologijos, pagrįstos patirtimi, arba jų tinkamumas būtų nustatytas bandymais ar analize

¹⁹¹ „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“, *supra note*, 105

¹⁹² „Постановление СМ РБ 460 02.06.2015 Об утверждении Стратегии обращения с радиоактивными отходами Белорусской атомной электростанции“, *supra note*, 180

¹⁹³ „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“, *op.cit.*

¹⁹⁴ „Указ Президент РБ 62 16.02.2015 Об обеспечении безопасности при сооружении Белорусской атомной электростанции“, *supra note*, 181

1	2	3	4
Baltarusijos Respublikos Gyventojų radiacinės saugos įstatymas ¹⁹⁵	3 str. : Jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių naudotojas privalo turėti: <ul style="list-style-type: none"> ✓ darbuotojų (personalo) ir gyventojų apsaugos nuo radiacijos avarijos atveju ir jos padarinių šalinimo priemonių planą, suderintą su Baltarusijos Respublikos ekstremalių situacijų ministerija, valstybinę sanitarinę priežiūrą vykdančiomis įstaigomis ir institucijomis, atitinkamomis respublikos vyriausybės įstaigomis ir kitomis institucijomis; ✓ medicininės priemonės radiacinių sužeidimų prevencijai ir skubios medicinos pagalbos teikimui radiacinės avarijos atveju; ✓ avarinę gelbėjimo tarnybą, kurią sudaro objekto personalas (darbuotojai) 	Branduolinės saugos konvencija	18 str (i): Susitariančioji šalis turi imtis atitinkamų veiksmų, siekiant užkirsti kelią avarijoms ir sumažinti jų radiologines pasekmes, jei tokių būtų; 19 str. (iii): Susitariančioji šalis turi imtis atitinkamų veiksmų, užtikrinančių, kad būtų parengtos atsakomųjų veiksmų į tikėtinus eksploataavimo įvykius bei avarijas procedūros

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą bei įvertinus atliktą trumpą tarptautinių fundamentaliųjų atominės energetikos saugos ir saugumo principų Baltarusijos teisės sistemoje lyginamąją analizę, kurios metu palygintos Baltarusijos nacionalinės teisės normos su tarptautiniais atominę energetiką reglamentuojančiais teisės aktais, darytina išvada, kad Baltarusija savo nacionalinėje teisėje *de jure* yra įtvirtinusi tarptautinius atominės energetikos saugos ir saugumo principus.

2.1.2. Atsakomybės atominėje energetikoje principas Baltarusijos teisės sistemoje

Kalbant apie atsakomybės principą atominėje energetikoje manytina, kad didžiausia tiesioginė atsakomybė tenka atominės energetikos įrenginį (objektą) statantiems ir/ar eksploatuojantiems subjektams (licencijos ar leidimo turėtojams). Toks požiūris atrodo logiškas ir suprantamas: būtent šių subjektų veikla yra tiesiogiai susijusi su atominės energetikos vystymo sauga ir tik nuo šių subjektų atsakingo požiūrio į vykdomą veiklą priklauso, ar ateityje gali kilti potenciali branduolinė žala žmonėms bei aplinkai, jeigu įvyktų branduolinė nelaimė. Tačiau ne mažiau svarbi yra ir kitų subjektų atsakomybė vystant atominę energetiką: valstybės

¹⁹⁵ „Закон РБ О радиационной безопасности населения“, *supra note*, 186

atsakomybė, atominę energetiką prižiūrinčių (kontroliuojančių) institucijų atsakomybė, licencijas ar leidimus verstis atominės energetikos veikla išduodančių institucijų atsakomybė.

Kaip ir kiekviena atominę energetiką vystanti valstybė, taip ir Baltarusija turėtų būti pripažįstama esanti atsakinga už bendrą atominės energetikos saugos ir saugumo režimo nustatymą, jo tinkamą įgyvendinimą bei tinkamą šio režimo laikymąsi valstybėje. Juk, visų pirma, tik pati valstybė, savo atominę energetiką reglamentuojančiomis teisės normomis gali įsteigti ar paskirti atominę energetiką prižiūrinčias ir/ar kontroliuojančias, licencijas ar leidimus verstis atominės energetikos veikla išduodančias institucijas, kurios būtų atsakingos už valstybėje vystomos atominės energetikos teisinės ir reguliavimo sistemos įgyvendinimą.¹⁹⁶

Žemiau pateiktoje 2 lentelėje trumpai apžvelgiami Baltarusijos teisės aktai ir jose įtvirtintos teisės normos, kuriose yra įtvirtintas fundamentalusis atsakomybės principas atominėje energetikoje.

2 lentelė. Atsakomybės principas atominėje energetikoje. Atominę energetiką reglamentuojančių tarptautinės teisės normų inkorporacija Baltarusijos teisės sistemoje

Atominę energetiką reglamentuojanti Baltarusijos nacionalinė teisė		Atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojanti tarptautinė teisė	
<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>	<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas ¹⁹⁷	4 str.: Baltarusijos respublikos prezidentas yra atsakingas už respublikos vyriausybės organo ar kitos vyriausybės organizacijos, atsakingos už atominę elektrinę, nustatymą 5 str.: Baltarusijos respublikos vyriausybė yra atsakinga už respublikos vyriausybės organo ar kitos valstybinės organizacijos, atsakingos už branduolinių įrenginių ir (ar) branduolinių atliekų saugojimo vietą (išskyrus atominę elektrinę), nustatymą 7 str.: Baltarusijos respublikos nepaprastųjų situacijų ministerija vykdo valstybinę priežiūrą užtikrinant branduolinę ir radiacinę saugą, taip pat yra atsakinga už branduolinių	Branduolinės saugos konvencija ¹⁹⁸	Preambulė: Susitariančios šalys, iš naujo patvirtindamos, kad už branduolinę saugą atsakinga valstybė, kurios jurisdikcijoje yra branduoliniai įrenginiai [...] 9 str.: Kiekviena Susitariančioji šalis turi užtikrinti, kad atitinkamos licencijos turėtojui tektų pagrindinė atsakomybė už branduolinio įrenginio saugą [...]

¹⁹⁶ Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 156-157

¹⁹⁷ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

¹⁹⁸ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

1	2	3	4
	<p>objektų apsaugą</p> <p>32 str.: Eksploatuojanti organizacija kuria ir įgyvendina branduolinio įrenginio ir (arba) branduolinių medžiagų saugojimo punkto saugos palaikymo ir gerinimo priemones, prirėikus sukuria tinkamas tarnybas, stebinčias saugą, atominę energetiką reglamentuojančiais nustatytais terminais teikia informaciją apie šių įrenginių saugos būklę valstybės valdžios institucijoms saugos tikslais [...] yra atsakinga už branduolinio įrenginio ir (ar) branduolinių medžiagų saugojimo punkto saugos reikalavimų nesilaikymą</p> <p>37 str.: Eksploatuojanti organizacija pagal teisės aktus atsako už žalą, padarytą aplinkai, kuri kilo dėl radiacinės avarijos, įvykusios vystant atominę energetiką</p> <p>38 str.: Vyriausybiniam organams, įskaitant respublikos vyriausybės organus atominės energijos naudojimo srityje, vyriausybinių organų, reguliuojančių atominę energiją, pareigūnams, vietos valdžios ir savivaldos organams, taip pat atominės energetikos srityje veikiančioms organizacijoms bei jų darbuotojams (personalui), vykdančioms veiklą atominės energetikos srityje, taip pat kitiems asmenims, už teisės aktų pažeidimus atominės energijos naudojimo srityje gali kilti drausminė, administracinė, baudžiamoji ir (ar) kita atsakomybė</p>	<p>Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija¹⁹⁹</p>	<p>5 str. Valstybės, šios Konvencijos Šalys, nustato [...] centrinę įstaigą ir koordinacinį centrą, atsakingą už branduolinių medžiagų fizinę saugą [...]</p>

¹⁹⁹ „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“, *supra note*, 105

1	2	3	4
		Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija ²⁰⁰	19 str. 2 p. (vi) : [...] kiekviena susitariančioji Šalis savo įstatymuose nustato įvairiuose panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo etapuose dalyvaujančių institucijų atsakomybės paskirstymą
Baltarusijos Respublikos Gyventojų radiacinės saugos įstatymas ²⁰¹	27 str.: Asmenys, kalti dėl radiacinės saugos užtikrinimo reikalavimų nesilaikymo ar pažeidimo, atsako pagal Baltarusijos Respublikos įstatymus.	Branduolinės saugos konvencija ²⁰²	9 str.: Kiekviena Susitariančioji šalis turi užtikrinti, kad atitinkamos licencijos turėtojui tektų pagrindinė atsakomybė už branduolinio įrenginio saugą [...]
Baltarusijos Respublikos ministrų tarybos sprendimas Nr. 460 „Dėl Baltarusijos atominės elektrinės radioaktyviųjų atliekų tvarkymo strategijos patvirtinimo“ ²⁰³	1 skyrius: [...]Eksplloatuojanti organizacija, vadovaudamasi teisės aktais, yra atsakinga už branduolinio įrenginio ir (arba) saugyklos saugai užtikrinti keliamų reikalavimų nesilaikymą [...]	Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija ²⁰⁴	19 str. 2 p. (vi) : [...] kiekviena susitariančioji Šalis savo įstatymuose nustato įvairiuose panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo etapuose dalyvaujančių institucijų atsakomybės paskirstymą
Baltarusijos Respublikos prezidento dekretas Nr. 62 „Dėl saugumo užtikrinimo statant Baltarusijos atominę elektrinę“ ²⁰⁵	1.2.p.: saugos užtikrinimo kontrolę (priežiūrą) Baltarusijos atominės elektrinės statybų ir eksploatavimo metu vykdo: ✓ Valstybinis standartizacijos komitetas – atsakingas už techninių norminių teisės aktų reikalavimų atitiktį patvirtintam statybos projektui atliekant statybos ir montavimo darbus bei medžiagų, gaminių ir konstrukcijų projektavimo sprendimų ir reikalavimų laikymąsi, siekiant užtikrinti eksploatavimo patikimumą ir	Branduolinės saugos konvencija ²⁰⁶	7 str. 2 d. (iii): kiekvienos susitariančios Šalies teisinėje sistemoje turi būti numatyta reguliuojančios institucijos inspektavimo veikla ir branduolinių įrenginių vertinimo sistema, pagal kurią būtų įvertinta jų veiklos atitiktis taikomiems reikalavimams [...]

²⁰⁰ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27

²⁰¹ „Закон РБ О радиационной безопасности населения“, *supra note*, 186

²⁰² „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

²⁰³ „Постановление СМ РБ 460 02.06.2015 Об утверждении Стратегии обращения с радиоактивными отходами Белорусской атомной электростанции“, *supra note*, 180

²⁰⁴ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *op.cit.*

²⁰⁵ „Указ Президент РБ 62 16.02.2015 Об обеспечении безопасности при сооружении Белорусской атомной электростанции“, *supra note*, 181

²⁰⁶ „Branduolinės saugos konvencija“, *op.cit.*

1	2	3	4
	saugą; ✓ valstybinės metrologinės priežiūros įstaigos – atsakingos už techninių norminių teisės aktų ir kitų standartizavimo srities techninių norminių teisės aktų reikalavimų laikymosi bei vykdymo priežiūrą		

Atlikus keletą Baltarusijos nacionalinių teisės aktų, kurių teisės normose yra reglamentuotas atsakomybės principas atominėje energetikoje, analizę, lyginant Baltarusijos nacionalines teisės normas su Baltarusijai taikomais tarptautiniais teisės aktais, manytina, jog Baltarusijos nacionalinėje teisėje atsispindi tarptautinis fundamentalusis atsakomybės atominėje energetikoje principas.

2.1.3. Leidimų sistemos atominės energetikos srityje principas Baltarusijos teisėje

Atsižvelgiant į tai, kad su branduolinėmis medžiagomis susijusi veikla kelia potencialų pavojų ne tik tos valstybės, kurioje ši veikla vystoma, aplinkai bei žmonėms, bet ir visam pasauliui, su branduolinėmis medžiagomis, įskaitant ir atominę energetiką, susijusiose srityse įsitvirtino fundamentalusis leidimų vystyti su branduolinėmis medžiagomis susijusią veiklą principas. Leidimų principas su branduolinėmis medžiagomis susijusiose srityse reiškia, kad tik turint atitinkamos valstybės įstaigos ar institucijos išduotą leidimą yra leidžiama vykdyti veiklą, susijusią su atomine energetika ar branduolinėmis medžiagomis. Šis principas tarptautinėje teisėje, reglamentuojančioje atominę energetiką, buvo įtvirtintas į konvencijas įtraukiant reikalavimą valstybėms, šių konvencijų narėms, savo nacionaliniuose teisės aktuose numatyti ir įdiegti su branduolinėmis medžiagomis susijusios veiklos licencijavimo sistemą (-as). Remiantis Lietuvių kalbos žodyne pateikta žodžio licencija²⁰⁷ reikšme, su branduolinėmis medžiagomis susijusiose veiklose licencija turėtų būti suprantama kaip valstybės ar jos įgaliotų institucijų suteiktas leidimas vykdyti su branduolinėmis medžiagomis susijusią veiklą. Baltarusiją, kaip ir kitas valstybes – konvencijų nares, įdiegti licencijavimo sistemą (-as) savo nacionalinėse teisėse sistemose įpareigojo šios konvencijos: Branduolinių medžiagų saugos konvencijos 7 str., kuriame nurodyta, kad kiekviena valstybė, šios konvencijos narė, savo teisinėje sistemoje turi numatyti branduolinių įrenginių licencijavimo sistemą²⁰⁸ bei Jungtinės panaudoto kuro tvarkymo

²⁰⁷ Lietuvių kalbos žodynas, *supra note*, 167

²⁰⁸ „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“, *supra note*, 105

saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencijos 19 str., kuriame įtvirtinta valstybių pareiga savo nacionaliniuose teisės aktuose nustatyti panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo veiklos licencijavimo sistemą.²⁰⁹

Atsižvelgiant į tai, kad atominės energetikos vystymo procesas yra ilgas ir nuo jo pradžios iki atominės elektrinės prijungimo prie elektros skirstymo tinklų praeina net keli metai, valstybės institucijos paprastai išduoda ne vieną, o kelis leidimus, skirtingoms su branduolinėmis medžiagomis susijusioms sritims (pvz.: statybai, bandymams, eksploatavimui, branduolinių medžiagų gabenimui ir pan.) vystyti. Kai kuriais atvejais išduodama viena licencija, suskirstyta į keletą tokių sričių, o kartais kiekvienai veiklai yra reikalinga nauja licencija – visa tai priklauso nuo valstybės teisinės sistemos ir politinės kultūros.²¹⁰

Taigi, atsižvelgiant į imperatyvų, tarptautiniais teisės aktais reglamentuotą leidimų sistemos atominėje energetikoje privalomumą nacionalinėse valstybių teisės sistemose, 3 lentelėje pateikiu trumpą leidimų sistemos atominės energetikos srityje principo inkorporacijos Baltarusijos teisės aktuose lyginamąją analizę, pagrindžiančią, kad Baltarusija faktiškai laikosi tarptautinės teisės aktais keliamų atominės energetikos licencijavimo reikalavimų.

3 lentelė. *Leidimų sistemos atominės energetikos srityje principas. Atominę energetiką reglamentuojančių tarptautinės teisės normų inkorporacija Baltarusijos teisės sistemoje*

Atominę energetiką reglamentuojanti Baltarusijos nacionalinė teisė		Atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojanti tarptautinė teisė	
<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>	<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas ²¹¹	10 str.: Licencijavimas atominės energijos naudojimo srityje vykdomas vadovaujantis licencijavimo teisės aktais 11 str.: Tam tikrus organizacijų ir šių organizacijų darbuotojų atliekamus darbus ar teikiamas paslaugas įgyvendinant atominės energijos naudojimo veiklą, šiems darbuotojams yra privalomi leidimai atlikti šiuos darbus ar teikti paslaugas, kurios išduoda įgaliota valstybinė įstaiga, reguliuojanti atominės energijos saugų naudojimą	Branduolinės saugos konvencija ²¹²	7 str. 2 d. (ii): [...]kiekviena valstybė, šios konvencijos narė, savo teisinėje sistemoje turi numatyti branduolinių įrenginių licencijavimo sistemą [...]

²⁰⁹ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27

²¹⁰ Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 66

²¹¹ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

²¹² „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

1	2	3	4
		Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija ²¹³	19 str. 2 d. (ii): [...]Kiekviena Susitariančioji Šalis priima panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugą reglamentuojančius įstatymus ir šiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose įtvirtina panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo veiklos licencijavimo sistemą [...] 19 str. 2 d. (iii) [...]draudimo eksploatuoti panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo įrenginį be licencijos sistemą [...]
2019-02-18 Baltarusijos respublikos prezidento dekretas Nr. 70 dėl 2015-02-16 prezidento dekreto Nr. 62 papildymo ²¹⁴	1.7. p.: Nepaprastųjų situacijų ministerija nustato: ✓ paslaugų, turinčių įtakos atliekamų darbų saugai, ir paslaugų, teikiamų eksploatuojančioms organizacijoms, sąrašą, įskaitant atominės energijos naudojimo srities objektų statybą, kurių vykdymui ir teikimui reikalingas specialus leidimas (licencija); ✓ branduolinių objektų technologinės įrangos sąrašą, kurio projektavimui ir gamybai reikalingas specialus leidimas (licencija), suteikiantis teisę vykdyti veiklą atominės energijos ir jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinių srityje	Branduolinės saugos konvencija ²¹⁵	7 str. 2 d. (ii): [...]kiekviena valstybė, šios konvencijos narė, savo teisinėje sistemoje turi numatyti branduolinių įrenginių licencijavimo sistemą [...]
		Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija ²¹⁶	19 str. 2 d. (ii): [...]Kiekviena Susitariančioji Šalis priima panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugą reglamentuojančius įstatymus ir šiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose įtvirtina panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo veiklos licencijavimo sistemą [...]
2016-04-08 Baltarusijos respublikos avarinių situacijų ministerijos sprendimas Nr. 22 Dėl Baltarusijos respublikos nepaprastųjų situacijų ministerijos	1.1.p.: Nustatyti, kad tam tikram verslui ir kitoms ekonominėms veikloms (toliau - veikla) licencijavimas taikomas siekiant užtikrinti valstybės ir viešuosius interesus, piliečių gyvybės ir sveikatos apsaugą, piliečių teises ir teisėtus interesus bei aplinkosaugą		

²¹³ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27

²¹⁴ „Указ Президент РБ 70 18.02.2019 О дополнении Указа Президента Республики Беларусь“, *supra note*, 182

²¹⁵ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

²¹⁶ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *op.cit.*

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
2010-11-30 Nutarimo Nr. 58 pakeitimų ir papildymų ²¹⁷			
2020-06-24 Baltarusijos respublikos ministrų tarybos sprendimas Nr. 365 dėl vieningo licencijų registro sukūrimo ²¹⁸	1 p.: Patvirtinti vieningo licencijų registro sudarymo ir veikimo reglamentą [...]		

2.1.4. Žalos kompensavimo atominės energetikos srityje principas Baltarusijos teisėje

Atsižvelgiant į tai, kad atominės energetikos vystymas branduolinės nelaimės atveju gali turėti neigiamų pasekmių ne tik pačiai atominę energetiką vystančiai valstybei, bet ir jos kaimyninėms šalims ar net visam pasauliui, ne mažiau svarbus, nei atsakomybės atominėje energetikoje principas, yra branduolinės žalos atominėje energetikoje kompensavimo principas. Vien tik to, kad valstybė prisiima atsakomybę už atominės energetikos vystymą, neužtenka: branduolinės nelaimės atveju žalą patyrę subjektai (įskaitant tarptautinės teisės subjektus, t.y. kitas valstybes) turi turėti galimybę gauti kompensaciją už šią trečiųjų asmenų (t.y. bendrąją prasme - atominę energetiką vystančių valstybių) padarytą žalą, kurią jie patyrė dėl nuo jų nepriklausančių aplinkybių. 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą - tarptautinis teisinis pagrindas, kuriuo vadovaujantis Baltarusija, kaip ir kitos valstybės – šios konvencijos narės, savo nacionalinėje teisėje turi įtvirtinti branduolinės žalos atlyginimą reglamentuojančias teisės normas.

Šioje baigiamojo darbo dalyje, 4 lentelėje, yra trumpai apžvelgiamos Baltarusijos teisės aktų normos, kurios atspindi branduolinės žalos kompensavimo atominės energetikos srityje principo inkorporaciją nacionalinėje Baltarusijos teisės sistemoje.

²¹⁷ „Постановление МЧС РБ 22 08.04.2016 О внесении изменений и дополнений в постановление Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь от 30 ноября 2010 г. № 58“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 17 d., [Постановление МЧС РБ 22 О внесении изменений и дополнений в постановление Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики от 08.04.2016 - Законодательство Беларуси 2021 год \(kodeksy-by.com\)](https://kodeksy-by.com)

²¹⁸ „Постановление СМ РБ 365 24.06.2020 О формировании и функционировании Единого реестра лицензий“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 17 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A1%D0%9C%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/365-24.06.2020.htm

4 lentelė. Žalos kompensavimo atominės energetikos srityje principas. Atominę energetiką reglamentuojančių tarptautinės teisės normų inkorporacija Baltarusijos teisės sistemoje

Atominę energetiką reglamentuojanti Baltarusijos nacionalinė teisė		Atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojanti tarptautinė teisė	
<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluoė</i>	<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluoė</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas ²¹⁹	<p>5 str.: Baltarusijos respublikos Vyriausybė atominės energijos naudojimo srityje [...] pagal šį įstatymą ir kitus teisės aktus atlygina žalą, kurią padaro žalingas jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis arba veikla, susijusi su atominės energijos naudojimu</p> <p>35 str.: Radiacijos, kilusios dėl atominės energijos naudojimo veikloje įvykusios avarijos, padarytą žalą organizacijoms ir piliečiams, atlygina eksploatuojanti organizacija pagal šį įstatymą [...]</p> <p>36 str.: Baltarusijos Respublikos prezidentas arba Baltarusijos respublikos vyriausybė, veikdama prezidento vardu, nustato atsakomybės ribą, kuri kompensuotų žalą, kurią padarė radiacinė avarija, įvykusi įgyvendinant atominės energijos naudojimo veiklą. Kompensacijos už radiacinės avarijos padarytą žalą, atsirandančią dėl atominės energijos naudojimo veiklos, riba negali būti mažesnė nei minimali suma, nustatyta Baltarusijos Respublikos tarptautinėse sutartyse. Siekdama atlyginti žalą, patirtą dėl radiacinės avarijos, įvykusios įgyvendinant atominės energijos naudojimo veiklą, eksploatuojanti organizacija privalo turėti finansinį atsakomybės užtikrinimą, kuris yra sudarytas vadovaujantis Baltarusijos vyriausybės nustatyta tvarka</p>	Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą ²²⁰	<p>2 str. 1 d.: Branduolinio įrenginio operatorius yra atsakingas už branduolinę žalą, jeigu įrodyta, kad žalą padarė branduolinis incidentas [...]</p> <p>4 str. 1 d.: Operatoriaus atsakomybė už branduolinę žalą yra absoliuti.</p> <p>5 str. 1 d.: Operatoriaus atsakomybės dydį gali apriboti atsakinga už įrenginį valstybė, tačiau ne mažiau, kaip iki 5 milijonų JAV dolerių už kiekvieną branduolinį incidentą</p> <p>7 str. 1 d.: „Operatoriui yra keliamas reikalavimas turėti draudimą ar kitokį finansavimą, kuris padengtų jo atsakomybę už branduolinę žalą, tokio dydžio, tokio pavidalo ir tokiomis sąlygomis, kaip nustatyta atsakingos už įrenginį valstybės. Atsakinga už įrenginį valstybė užtikrina išmokas už branduolinę žalą pagal patenkintus ieškininius reikalavimus, pateiktus operatoriui, skirdama tiek būtinųjų lėšų, kiek jų pagal draudimo bei kitokio finansavimo galimybes trūksta, bet neviršijant ribos, jeigu tokia riba yra, nustatytos pagal V straipsnį“</p>

²¹⁹ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

²²⁰ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36

1	2	3	4
	<p>37 str.: Eksploatuojanti organizacija pagal teisės aktus atsako už žalą, kuri atsirado dėl radiacinės avarijos, įvykusios įgyvendinant atominės energijos naudojimo veiklą. Jei eksploatuojanti organizacija atsisako visiškai ar iš dalies patenkinti reikalavimą atlyginti žalą, patirtą dėl radiacinės avarijos, įvykusios įgyvendinant atominės energijos naudojimo veiklą, tokią žalą pagal kompetenciją atlygina valstybės institucija, vykdanči aplinkosaugos kontrolę atominės energetikos srityje.</p>		
<p>2019-01-14 Baltarusijos respublikos prezidento dekretas Nr. 15 dėl atsakomybės už branduolinę žalą²²¹</p>	<p>1.1.p.: nustatyti, kad „Baltarusijos atominės elektrinės“ atsakomybė už branduolinę žalą nukentėjusiems asmenims, kurie patyrė žalą vykdant atominės energijos naudojimą, riba yra 150 milijonų specialiųjų skolinimosi teisių vienam branduoliniam incidentui</p> <p>1.2.p.: „Baltarusijos atominės elektrinės“ atsakomybės už branduolinę žalą, neviršijant atsakomybės ribų, finansinio saugumo forma - civilinės atsakomybės už branduolinę žalą, patirtą vykdant atominės energijos naudojimo veiklą, draudimas</p> <p>1.3.p.: „Baltarusijos atominės elektrinės“ draudimas turi apimti atsakomybės už branduolinę žalą ir kitas žalias, kurios gali kilti eksploatuojant atominę elektrinę.</p>		

²²¹ „Указ Президент РБ 15.01.2019 Об ответственности за ядерный ущерб“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 17 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/tupe-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/15-14.01.2019.htm

2.1.5. Nuolatinės kontrolės ir nepriklausomybės principai atominės energetikos srityje bei Baltarusijos teisės sistemoje

Kadangi atominių elektrinių statyba yra labai brangi, pastačius atominę elektrinę ji dažniausiai yra eksploatuojama mažiausiai 30 ar 40 metų. Akivaizdu, kad siekiant užtikrinti šių statinių eksploatavimo saugumą bet kokios valstybės atsakingų institucijų suteiktos licencijos, suteikiančios teisę vystyti su branduolinėmis medžiagomis susijusią veiklą ar eksploatuoti atominės energetikos įrenginius, negali galioti tokį ilgą laiką. Paminėtina, kad kai kurių anksčiau, dar šeštajame dešimtmetyje pastatytų atominių elektrinių operatoriams buvo suteikiamos neterminuotos licencijos vykdyti atominės energetikos veiklą, tačiau tik su sąlyga, kad visą tokios veiklos vykdymo laikotarpį bus laikomasi tam tikrų saugumo reikalavimų. Nors licencijų galiojimas priklauso nuo valstybės politinės valios bei nacionalinėje teisėje įtvirtintų reikalavimų eksploatuotojui, šiuo metu valstybės licenciją vykdyti su branduolinėmis medžiagomis susijusią veiklą dažniausiai suteikia ne ilgesniam, kaip 10 metų laikotarpiui, su galimybe jas pratęsti.²²²

Nepriklausomai nuo to, kiek laiko galioja licencijos, atsakingos valstybės institucijos turi nuolatos tikrinti ir prižiūrėti, kaip su branduolinėmis medžiagomis susiję ar atominę energetiką vystantys subjektai laikosi šiose licencijose nustatytų reikalavimų. Tokios su branduolinėmis medžiagomis ar atomine energetika susijusią veiklą prižiūrinčios ir kontroliuojančios institucijos privalo turėti būtinus žmogiškuosius resursus bei visas technines priemones savo funkcijoms atlikti, o taip pat joms turi būti suteikta teisė gauti bet kokią priežiūros ir kontrolės funkcijoms atlikti būtiną informaciją iš licencijos turėtojo. Kadangi nuo šių institucijų vykdomos veiklos tiesiogiai priklauso atominės energetikos saugumas, šios priežiūros ir nuolatinės kontrolės funkcijas atliekančios atsakingos valstybės institucijos palaiko grįžtamąjį ryšį su licencijos turėtoju, rengdamos periodines kontrolės ataskaitas, rekomendacines pertvarkymo ar techninės priežiūros programas, padedančias licencijos turėtoju vykdyti saugią atominės energetikos veiklą.²²³

Su nuolatinės kontrolės atominės energetikos srityje principu glaudžiai susijęs ir kitas, labai svarbus fundamentalusis branduolinės saugos principas - nepriklausomumo principas. Siekiant, kad priežiūros ir kontrolės institucijos tinkamai vykdytų savo funkcijas, reikalingi tokie nacionaliniai teisės aktai, kurie nustato reguliavimo institucijų kompetencijas ir galimybes, o taip pat reguliuoja šių institucijų santykius su kitomis vyriausybėmis institucijomis, verslo subjektais, vystančiais atominę energetiką, ir visuomene.²²⁴ Labai svarbu, kad valstybinė

²²² Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 67

²²³ *Ibid*,

²²⁴ *Ibid*, 26

atominės energetikos priežiūros ir kontrolės institucijų veikla nacionalinėje teisėje būtų reglamentuota taip, kad užtikrintų, jog priežiūros ir kontrolės institucijų sprendimai, susiję su atominės energetikos sauga bei saugumu, būtų nepriklausomi nuo sprendimų, susijusių su atominės energetikos vystymusi ar skatinimu, priėmimo. Priežiūros ir kontrolės institucijos turėtų pasikliauti tik vidaus žmogiškaisiais resursais (ekspertais, specialistais ir pan.), tokiu būdu išvengdamos galimos įtakos priimamiems sprendimams. Galiausiai, valstybės nacionalinėje teisės sistemoje turėtų būti įtvirtintas toks priežiūros ir kontrolės administracinis mechanizmas, kuris sudarytų galimybes priežiūros institucijoms savo ataskaitas suinteresuotiems valdžios subjektams teikti tiesiogiai, nereikalaujant derinimo su kitomis institucijomis.²²⁵

5 lentelėje yra trumpai apžvelgiamos Baltarusijos teisės aktų normos, kurios atspindi Baltarusijos teisės sistemoje įtvirtintus nuolatinės kontrolės ir nepriklausomumo atominės energetikos srityje principus.

5 lentelė. Nuolatinės kontrolės ir nepriklausomybės principai atominės energetikos srityje. Atominę energetiką reglamentuojančių tarptautinės teisės normų inkorporacija Baltarusijos teisės sistemoje

Atominę energetiką reglamentuojanti Baltarusijos nacionalinė teisė		Atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojanti tarptautinė teisė	
<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>	<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas ²²⁶	5 str.: Baltarusijos Respublikos vyriausybė nustato valstybinės branduolinių objektų fizinės apsaugos priežiūros vykdymo tvarką 6 str.: Baltarusijos Respublikos ekstremalių situacijų atominės energijos naudojimo ministerija organizuoja pasirengimą ekstremalioms situacijoms naudojant atominę energiją, taip pat atlieka valstybės kontrolę, tikrinant, kaip įgyvendinamos ekstremalių situacijų prevencijos priemonės 7 str.: Baltarusijos Respublikos nepaprastųjų situacijų ministerija: ✓ užtikrina vieningos valstybinės jonizuojančiosios	Branduolinės saugos konvencija ²²⁷	7 str. (iii): Pagal teisinę ir reguliavimo sistemą turi būti numatyta reguliuojančios institucijos inspektavimo veikla ir branduolinių įrenginių vertinimo sistema [...] 8 str. 1 d.: Kiekviena šalis turi įsteigti ar paskirti reguliuojančią instituciją, įpareigotą įdiegti teisinę ir reguliavimo sistemą, apie kurią kalbama šios konvencijos 7 straipsnyje, turinčią atitinkamus įgaliojimus, kompetenciją bei finansinius ir žmogiškuosius išteklius priskirtiems įsipareigojimams vykdyti.

²²⁵ Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 27

²²⁶ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

²²⁷ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

1	2	3	4
	<p>spinduliuotės šaltinių apskaitos ir kontrolės sistemos bei Baltarusijos respublikos valstybinės branduolinių medžiagų apskaitos ir kontrolės sistemos veikimą; ✓ vykdo valstybinę priežiūrą užtikrinant branduolinę ir radiacinę saugą, taip pat užtikrinant fizinę branduolinių objektų apsaugą; ✓ organizuoja ir vykdo panaudotų branduolinių medžiagų ir eksploatuojamų radioaktyviųjų atliekų tvarkymo valstybinę priežiūrą. Valstybinės atominės energijos naudojimo saugos reguliavimo institucijos, vykdydamos savo įgaliojimus, susijusius su valstybiniu saugos, kontrolės ir valstybinės atominės energijos naudojimo priežiūros reguliavimu, yra nepriklausomos nuo respublikos vyriausybės organų ir kitų valstybės organizacijų, vykdančių valstybės valdymą atominės energijos naudojimo srityje.</p> <p>8 str.: Regiono vietos savivaldos organai atitinkamame administraciniame - teritoriniame vienete kontroliuoja organizacijų ir piliečių pasirengimą veikti įvykus radiacinei avarijai, kuri gali įvykti atominės energijos naudojimo veikloje</p>	<p>Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija²²⁸</p>	<p>19 str. 2 d. (iv): Kiekviena Susitariančioji Šalis priima panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus, kuriuose nustato tinkamą institucinę priežiūrą, reguliuojančiojo inspektavimo, dokumentavimo ir atskaitomybės sistemą</p> <p>19 str. 2 d. (vi): Kiekviena Susitariančioji Šalis priima panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus, kuriuose nustato aiškų įvairiuose panaudoto kuro ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo etapuose dalyvaujančių institucijų atsakomybės paskirstymas</p> <p>20 str. 1 d.: [...] įsteigia ar paskiria reguliuojančiąją instituciją, kurią įpareigoja įgyvendinti konvencijos 19 straipsnyje minimus įstatymus ir kitus teisės aktus bei kuri turi atitinkamus įgaliojimus, kompetenciją ir finansinius bei žmogiškuosius išteklius paskirtoms pareigoms atlikti</p>
<p>Baltarusijos Respublikos Gyventojų radiacinės saugos įstatymas²²⁹</p>	<p>10.1.str.: [...] Valstybinę priežiūrą radiacinės saugos srityje vykdo Baltarusijos Respublikos nepaprastųjų situacijų ministerijos Branduolinės ir radiacinės saugos departamentas.</p>	<p>Branduolinės saugos konvencija²³⁰</p>	<p>8 str. 1 d.: Kiekviena šalis turi įsteigti ar paskirti reguliuojančią instituciją, įpareigotą įdiegti teisinę ir reguliavimo sistemą, apie kurią kalbama šios konvencijos 7 straipsnyje, turinčią atitinkamus įgaliojimus, kompetenciją bei finansinius ir žmogiškuosius išteklius priskirtiems įsipareigojimams</p>

²²⁸ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*,

²²⁷

²²⁹ „Закон РБ О радиационной безопасности населения“, *supra note*, 186

²³⁰ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

1	2	3	4
	Valstybinės priežiūros organizavimą ir įgyvendinimą radiacinės saugos užtikrinimo srityje, išskyrus patikrinimų ir stebėsenos organizavimo ir vykdymo tvarką, nustato Baltarusijos Respublikos ministrų taryba. Patikrinimų ir stebėsenos organizavimo ir vykdymo tvarką nustato kontrolės (priežiūros) veiklos teisės aktai.		vykdyti.

2.1.6. Skaidrumo principas atominės energetikos srityje ir Baltarusijos teisės sistemoje

Kaip jau buvo minėta ankstesniame šio baigiamojo darbo skyriuje, atominėje energetikoje labai svarbų vaidmenį atlieka skaidrumo principas. Šiais laikais pilietiškos visuomenės vaidmuo yra labai išaugęs, todėl išryškėjo natūralus jos poreikis dalyvauti valdant branduolinę veiklą visais lygmenimis. Pilietinės visuomenės budrumo ir sąveikos su ja yra reikalaujama ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygiu, kai reguliavimo institucijos, operatoriai ir ekspertai intensyviai bendradarbiauja tarpusavyje.²³¹ Žiniasklaidoje plačiai nušviesti įvykiai, tokie, kaip Fukušima, Černobylis, Trijų mylių salos branduolinė avarija, branduolinės bombos bandymai Ramiajame vandenyne ar rusų branduolinio laivo „Kursk“ nuskendimas – tai incidentai, kurie tik dar labiau paskatino visuomenę domėtis branduolinėmis medžiagomis,²³² o prieštariniais būdais plačiai visuomenei paskleista informacija parodė, kad reikia didinti skaidrumą branduolinių medžiagų naudojimo srityje.

Atlikti tyrimai rodo, kad visuomenė yra linkusi teigiamai vertinti su branduolinėmis medžiagomis susijusį mokslą, kai jai yra suvokiama, kad branduolinių medžiagų teikiama nauda yra didesnė už galimą jos žalą. Pavyzdžiui, su branduolinėmis medžiagomis susijusios medicininės programos neretai yra vertinamos žymiai palankiau, nei kita su branduolinėmis medžiagomis vykdoma veikla. Tam įtakos turi tai, kad visuomenė yra susipažinusi su tam tikrais medicinoje naudojamais metodais, pvz.: rentgeno tyrimais ar gydymo programomis, susijusiomis su radiacija.²³³

Nėra labai svarbu, koku būdu valstybės priima su branduolinėmis medžiagomis ar atominė energetika susijusią veiklą reglamentuojančius teisės aktus. Svarbiau yra tai, kad jų

²³¹ „Why Nuclear Transparency Watch?“, *Nuclear Transparency Watch*, 2021 m. vasario 18 d., <http://www.nuclear-transparency-watch.eu/why-do-we-need-nuclear-transparency>

²³² „The Emergence of Transparency“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 18 d., <https://www.iaea.org/resources/nuclear-communicators-toolbox/basics/transparency>

²³³ *Ibid*

priimami teisės aktai, atsižvelgiant į tam tikras išimtis, susijusias su saugumu (pvz.: detalus saugos priemonių įgyvendinimas; techniniai duomenys, susiję su atominės energetikos objekte naudojamomis technologijomis ir pan.), būtų skaidrūs ir aiškiai suprantami, o visos suinteresuotos šalys ir visuomenė galėtų lengvai susipažinti su atitinkamomis tokių įstatymų nuostatomis.²³⁴ Nacionaliniuose teisės aktuose turėtų būti nustatytas toks teisinio reguliavimo mechanizmas, kad atominės energetikos veiklą prižiūrinčios ir nuolatinę kontrolę atliekančios institucijos galėtų teikti su sauga susijusią informaciją vyriausybei ar visuomenei maksimaliai tiesiogiai ir atvirai.²³⁵ Deja, bet šiandien turime pripažinti, kad kai kurios, praeityje įvykusių branduolinių avarių pasekmės, yra ne kas kita, kaip netinkamų ir (arba) netikslių visuomenės pareiškimų ar atsakymų iš branduolinę energetiką vystančių valstybių atsakingų valdžios institucijų, rezultatas. Kad to išvengti ateityje, valstybių, vystančių atominę energetiką, teisės aktuose turėtų būti įtvirtintas skaidrumo atominės energetikos srityje principas.²³⁶

6 lentelėje trumpai apžvelgiamos Baltarusijos teisės normos, kurios atspindi Baltarusijos teisės sistemoje įtvirtintą skaidrumo atominės energetikos srityje principą.

6 lentelė. Skaidrumo principas atominės energetikos srityje. Atominę energetiką reglamentuojančių tarptautinės teisės normų inkorporacija Baltarusijos teisės sistemoje

Atominę energetiką reglamentuojanti Baltarusijos nacionalinė teisė		Atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojanti tarptautinė teisė	
<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>	<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas ²³⁷	3 str.: Atominės energijos naudojimo veikla grindžiama išsamios, patikimos ir savalaikės informacijos, susijusios su veikla, naudojant atominę energiją, teikimu, jei šioje informacijoje nėra valstybės paslaptį sudarančios informacijos arba ji nėra susijusi su informacija, kurios sklaida ir (arba) teikimas yra ribotas 8 str.: Vietos valdžia ir savivaldos institucijos atominės energijos naudojimo srityje, pagal savo kompetenciją, per vietos žiniasklaidą informuoja	Branduolinės saugos konvencija ²³⁸	16 str. 2 d.: [...] gyventojams ir kompetentingoms aplinkinių šalių institucijoms bus teikiama informacija, būtina avariniams planams ir atsakomiejiems veiksams vykdyti. 17 str. (iv): Kiekviena Susitariančioji šalis turi imtis atitinkamų veiksmų, užtikrinančių, kad būtų parengtos ir įdiegtos atitinkamos procedūros, konsultacijoms su Susitariančiosiomis šalimis, esančiomis netoliese ketinamo pastatyti branduolinio įrenginio, [...] Susitariančiųjų šalių prašymu reikia pateikti būtiną informaciją, kad jos galėtų

²³⁴ Carlton Stoiber, *supra note*, 25: 16

²³⁵ *Ibid*, 27

²³⁶ „The Emergence of Transparency“, *supra note*, 232

²³⁷ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

²³⁸ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

1	2	3	4
	<p>piliečius apie radiacijos situaciją atitinkamame administraciniame - teritoriniame vienete;</p> <p>29 str.: Atominės energetikos įrenginį eksploatuojanti organizacija, įvykus radiacinei avarijai, vykdant atominės energijos naudojimo veiklą, dėl kurios į aplinką išmetamos radioaktyviosios medžiagos viršija nustatytas ribas, privalo apie tai nedelsiant informuoti piliečius, valstybines institucijas, atsakingas už saugumą naudojant atominę energiją, vietos valdžios ir savivaldos institucijas, atsakingas už avarių likvidavimą, ir kitas suinteresuotas valstybės institucijas</p> <p>32 str.: Atominės energetikos įrenginį eksploatuojanti organizacija [...]teikia informaciją apie atominės energetikos įrenginių būklę valstybės valdžios institucijoms [...]</p> <p>39 str.: Piliečiai, visuomeninės asociacijos ir kitos organizacijos turi teisę, įstatymų nustatyta tvarka, prašyti ir gauti iš valstybinių įstaigų ir organizacijų informaciją apie planuojamą statyti branduolinį įrenginį ir (ar) saugyklą, suprojektuoto, pastatyto, eksploatuojamo ir uždaromo įrenginio ar saugyklos saugą, išskyrus informaciją, kuri sudaro valstybės paslaptį, arba informaciją, kurios platinimas ir (arba) teikimas yra ribotas.</p>		<p>atlikti savo vertinimą dėl galimo branduolinio įrenginio poveikio jų teritorijai</p>

1	2	3	4
		Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo, 1991) ²³⁹	3 str. 1 d.: Dėl planuojamos veiklos, kuri gali turėti esminį nepalankų tarpvalstybinį poveikį, [...] poveikį sukelianti Šalis, [...] turi kaip galima greičiau ir ne vėliau, negu savo šalies visuomenę, informuoti apie planuojamą veiklą bet kurią Šalį, kuri, jos nuomone, gali tapti poveikį patiriančia Šalimi.
		Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija ²⁴⁰	6 str. 1 d. (iii): . Kiekviena Susitariančioji Šalis imasi tinkamų priemonių, kurios užtikrina, kad numatomam panaudoto kuro tvarkymo įrenginiui bus nustatytos ir atliekamos visuomenės informavimo apie tokio įrenginio saugą procedūros 13 str. 1 d. (iii): Kiekviena Susitariančioji Šalis imasi tinkamų priemonių, kurios užtikrina, kad numatomi panaudoto kuro tvarkymo aikštelės parinkimo vietai bus nustatytos ir atliekamos visuomenės informavimo apie tokios vietos saugumą procedūros
Baltarusijos Respublikos Gyventojų radiacinės saugos įstatymas ²⁴¹	21 str.: Piliečiai ir visuomeninės asociacijos turi teisę iš jonizuojančiosios spinduliuotės skleidėjo gauti išsamią, patikimą ir savalaikę informaciją apie radiacinę situaciją ir priemones, kurių buvo imtasi, užtikrinant radiacinės saugos reikalavimų neviršijančių normų	Branduolinės saugos konvencija ²⁴²	16 str. 2 d.: [...] gyventojams ir kompetentingoms aplinkinių šalių institucijoms bus teikiama informacija, būtina avariniams planams ir atsakomiesiems veiksams vykdyti.
Baltarusijos Respublikos Aplinkos	74-4 p.: [...] Bendro pobūdžio ekologinė informacija piliečio ar juridinio asmens, kuris nėra valstybinė įstaiga ar kita vyriausybinių organizacija,	Branduolinės saugos konvencija ²⁴³	16 str. 2 d.: [...] gyventojams ir kompetentingoms aplinkinių šalių institucijoms bus teikiama informacija, būtina avariniams planams ir atsakomiesiems

²³⁹ „Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo, 1991)“, *supra note*, 144

²⁴⁰ „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27

²⁴¹ „Закон РБ О радиационной безопасности населения“, *supra note*, 186

²⁴² „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

²⁴³ *Ibid*

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
apsaugos įstatymas ²⁴⁴	prašymu, yra teikiama nemokamai.		veiksmams vykdyti.

2.1.7. Tarptautinio bendradarbiavimo principas atominės energetikos srityje ir Baltarusijos teisės sistemoje

Tarptautinio bendradarbiavimo principo įgyvendinimas vystant atominę energetiką, nors ir įtvirtintas Branduolinės saugos konvencijoje, Jungtinėje panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencijoje ir kitose konvencijose, visų pirma didžiaja dalimi priklauso nuo valstybių valios.

Japonijos ekonomikos - energetikos instituto Strateginio branduolinės energetikos tyrimų skyriaus grupės vadovė Tomoko Murakami,²⁴⁵ savo darbe „Tarptautinio bendradarbiavimo tyrimas rytų Azijos šalyse“,²⁴⁶ tarptautinio bendradarbiavimo atominės energetikos srityje principą išskaido į keturias sritis (sudedamąsias dalis).²⁴⁷ Ir nors šiame darbe analizuojamas rytų Azijos šalių pavyzdys, aš esu linkęs sutikti su tokio pobūdžio tarptautinio bendradarbiavimo atominės energetikos srityje skirstymu, bei manau, kad toks skirstymas padeda atskleisti tarptautinio bendradarbiavimo principo atominėje energetikoje lygį, paliečiant visus svarbiausius aspektus:

1. Dalyvavimas tarptautinių organizacijų iniciatyvose, įskaitant konvencijas ir kitas bendradarbiavimo programas. Ši sritis apima tarptautinių sutarčių ir konvencijų dėl branduolinės saugos įgyvendinimą, keitimąsi informacija apie branduolinę saugą ir branduolinės saugos reglamentavimą, mokslinius tyrimus ir su atominės energetikos vystymu susijusį bendradarbiavimą branduolinės saugos srityje, o taip pat ir kitą tarptautinį bendradarbiavimą.

2. Atominę energetiką vystančių šalių pagalba šalims, ketinančioms vystyti atominę energetiką. Ši sritis atskleidžia, kaip atominę energetiką vystančios valstybės padeda valstybėms – „naujokėms“, dalindamosi su jomis gerąja patirtimi atominės energetikos srityje, pvz.: teikdamos mokymo ar švietimo paslaugas su atominės energetikos vystymu susijusiems darbuotojams.

3. Keitimasis informacija, gerąja patirtimi ir technologijomis, bendradarbiaujant su pasauline (-ėmis) atominę energetiką reguliuojančiomis institucijomis. Valstybės tarptautinio bendradarbiavimo principą atominės energetikos srityje

²⁴⁴ „Закон Республики Беларусь Об охране окружающей среды“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 18 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_ohrane_okrzhayuwej_sredy.htm

²⁴⁵ „Murakami, Tomoko“, *The Instituto of Energy Economic, Japan*, 2021 m. vasario 19 d., https://eneken.ieej.or.jp/en/about/staff/murakami_tomoko.html

²⁴⁶ Tomoko Murakami, *Study on International Cooperation Concerning Nuclear Safety Management in East Asian Countries*, ERIA Research Project Report 2012, No. 28, 2021 m. vasario 19 d., <https://www.eria.org/RPR-FY2012-28.pdf>

²⁴⁷ *Ibid*, iv-v

atskleidžia tai, ar valstybė bendradarbiauja su organizacijomis, kurios padeda užtikrinti atominės energetikos saugumą (pvz.: ar valstybė yra prisijungusi prie Tarptautinės branduolinės energetikos bendradarbiavimo sistemos IFNEC,²⁴⁸ kurios nare, deja, Baltarusija nėra²⁴⁹). Šiai sričiai taip pat priskirtinas ir valstybės bendradarbiavimas su tarptautinėmis atominės energetikos priežiūros institucijomis, teikiančiomis įvairiapusę pagalbą atominės energetikos vystymo procese (pvz.: bendradarbiavimas su TATENA).

4. Pasirengimas kovai su tarpvalstybiniais radioaktyviaisiais išmetimais branduolinių nelaimių atveju. Atsižvelgiant į tai, kad radioaktyviosios medžiagos sklinda žaibiškai, teigiamu valstybės, vystančios atominę energetiką, tarptautinio bendradarbiavimo atominės energetikos srityje pavyzdžiu galėtų būtų laikomas kartu su kitomis valstybėmis ar valstybėmis – kaimynėmis, įdiegta bendra aplinkos (oro, vandens) ankstyvo monitoringo sistema, kuri, branduolinės nelaimės atveju, padėtų iš anksto nustatyti užterštumą radioaktyviosiomis medžiagomis ir tokiu būdu ne tik pagreitintų komunikavimo procesą, bet ir padėtų nedelsiant imtis atsakomųjų veiksmų.

7 lentelėje trumpai apžvelgiu Baltarusijos teisės normas (įskaitant tarptautinėmis sutartimis Baltarusijos prisiimtus įsipareigojimus), kurios atspindi Baltarusijos teisės sistemoje įtvirtintą tarptautinio bendradarbiavimo atominės energetikos srityje principą.

7 lentelė. Tarptautinio bendradarbiavimo principas atominės energetikos srityje. Atominę energetiką reglamentuojančių tarptautinės teisės normų inkorporacija Baltarusijos teisės sistemoje

Atominę energetiką reglamentuojanti Baltarusijos nacionalinė teisė		Atominę energetiką Baltarusijoje reglamentuojanti tarptautinė teisė	
<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>	<i>Teisės akto pavadinimas</i>	<i>Straipsnis ir straipsnio formuluotė</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymas ²⁵⁰	5 str.: Baltarusijos Respublikos vyriausybė atominės energijos naudojimo srityje koordinuoja Baltarusijos respublikos tarptautinį bendradarbiavimą 42 str.: Jei Baltarusijos Respublikos tarptautinėje sutartyje nustatomos kitokios taisyklės, nei numatyta šiame įstatyme, taikomos Baltarusijos Respublikos	Branduolinės saugos konvencija ²⁵¹	1 str. (i): šios Konvencijos tikslai [...] stiprinti nacionalines priemones ir tarptautinį bendradarbiavimą [...]

²⁴⁸ „International Framework for Nuclear Energy Cooperation“, *World Nuclear Association*, 2021 m. vasario 19 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/international-framework-for-nuclear-energy-coopera.aspx>

²⁴⁹ „Membership“, *International Framework for Nuclear Energy Cooperation*, 2021 m. vasario 19 d., https://www.ifnec.org/ifnec/jcms/g_5196/membership

²⁵⁰ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169

²⁵¹ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
	tarptautinės sutarties taisyklės	Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija ²⁵²	1 str. (i): šios Konvencijos tikslai [...] gerinti tarptautinį bendradarbiavimą [...]
		Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatinimo ²⁵³	IV str.: [...]bendradarbiauja pavieniui ar su kitomis valstybėmis arba tarptautinėmis organizacijomis, prisidėdamos prie tolesnio branduolinės energijos taikymo taikiems tikslams plėtojimo.
		Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija ²⁵⁴	5 str.: [...]Šalys, pagal savo nacionalinę teisę kiek galėdamos bendradarbiauja su kiekviena to prašančia valstybe ir padeda jai atgauti ir saugoti tokias medžiagas.
2013-12-13 Baltarusijos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės susitarimas dėl greito pranešimo apie branduolinę avariją ir keitimosi informacija branduolinės ir radiacinės saugos srityje ²⁵⁵	1 p.: Ši sutartis apibrėžia Šalių bendradarbiavimo branduolinės avarijos atveju sąlygas [...]	Branduolinės saugos konvencija	1 str. (i): šios Konvencijos tikslai [...] stiprinti nacionalines priemones ir tarptautinį bendradarbiavimą [...]
2020-05-25 Baltarusijos Respublikos ekstremalių situacijų ministerijos ir Lietuvos Respublikos	3 p.: Šalis, kurios valstybės teritorijoje įvyko branduolinė avarija, arba kurios radiacijos stebėjimo sistema užregistravo jonizuojančiosios spinduliuotės dozės lygį tokiu lygiu, kuris pagal TATENA rekomendacijas gali pakenkti žmonių sveikatai,		

²⁵² „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *supra note*, 27

²⁵³ „Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatinimo“, *supra note*, 80

²⁵⁴ „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“, *supra note*, 105

²⁵⁵ „Соглашение РБ бн 13.12.2013 Соглашение между Правительством Республики Беларусь и Правительством Российской Федерации об оперативном оповещении о ядерной аварии и обмене информацией в области ядерной и радиационной безопасности“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 19 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A0%D0%91/type-%D0%A1%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%B1%D0%BD-13.12.2013.htm

1	2	3	4
valstybinės atominės energetikos inspekcijos susitarimas dėl greito pranešimo apie branduolinę avariją ir keitimosi informacija apie branduolinius ginklus ir branduolinę veiklą ²⁵⁶	nedelsdama praneša kitai Šaliai apie tai ir pateikia svarbią informaciją, kad sumažinti radiacijos padarinius		

2.2. Atominę energetiką reglamentuojančių teisės normų Baltarusijos teisės sistemoje vertinimas

Aš manau, kad branduolinė energija iš tiesų gali būti patikimas, tvarus ir aplinkai nekenksmingas energijos šaltinis, prisidedantis prie energijos paslaugų prieinamumo visose suinteresuotose šalyse ir didinantis valstybės energetinę, o kartu ir politinę nepriklausomybę. Šioje baigiamojo darbo dalyje atliktas trumpas nacionalinių Baltarusijos teisės normų palyginimas su fundamentaliaisiais atominės energetikos principais, bei Baltarusijos teisės normų, reglamentuojančių su branduolinėmis medžiagomis susijusią veiklą, lyginamoji analizė su Baltarusijai taikomomis tarptautinėmis teisės normomis leidžia manyti, kad Baltarusija *de jure*:

1. nacionaliniuose teisės aktuose yra įtvirtinusi pagrindinius fundamentaliuosius atominės energetikos principus;

2. į nacionalinius teisės aktus yra inkorporavusi tarptautinėje teisėje keliamus reikalavimus valstybių nacionaliniam teisiniam reglamentavimui atominės energetikos srityje.

Vertinant atliktą Baltarusijos nacionalinių teisės normų analizę norisi tikėti, kad Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės pagamintos branduolinės energijos naudojimas bus naudingas, atsakingas ir tvarus, o ją eksploatuojant bus deramai atsižvelgiama į žmonių ir aplinkos apsaugą.

²⁵⁶ „Соглашение между Министерством по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь и Государственной инспекцией по безопасности атомной энергетики Литовской Республики об оперативном оповещении о ядерной аварии и обмене информацией о ядерных установках и ядерной деятельности“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 19 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9C%D0%A7%D0%A1%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A1%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%B1%D0%BD-25.05.2020.htm

Vis dėl to manau, jog šiame skyriuje apžvelgtas Baltarusijos teisės normų turinys atskleidžia, kad kai kuriose teisės normose yra stokojama aiškumo ir konkretumo: teisės normose beveik pažodžiui yra perrašomas Baltarusijai taikomų tarptautinių teisės normų tekstas, retais atvejais detalizuojant šių teisės normų įgyvendinimo mechanizmą ar konkrečiai nurodant, kaip tarptautinių teisės aktų reikalavimų bus laikomasi vystant atominę energetiką Baltarusijoje. Deja, bet tokio pobūdžio „formali“ tarptautinių teisės normų inkorporacija į nacionalinę teisę leidžia manyti, kad Baltarusijos požiūris į tarptautinius įsipareigojimus atominės energetikos srityje yra labiau formalus, nei realiai užtikrinantis saugų atominės energetikos vystymą, tinkamai laikantis tarptautinės teisės keliamų reikalavimų.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad, mano nuomone, kai kurių tarptautinių teisės normų inkorporacija Baltarusijos nacionalinėje teisėje atlikta apskritai ne visai tinkamai, pavyzdžiui:

✓ ESPO konvencijos 3 str.²⁵⁷ imperatyviai nustatyta, kad: Dėl planuojamos veiklos, kuri gali turėti esminį nepalankų tarpvalstybinį poveikį, [...] poveikį sukelianti Šalis, [...] **turi kaip galima greičiau ir ne vėliau, negu savo šalies visuomenę, informuoti apie planuojamą veiklą bet kurią Šalį, kuri, jos nuomone, gali tapti poveikį patiriančia Šalimi.**

✓ Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymo 39 str.²⁵⁸ nustato, kad: piliečiai, visuomeninės asociacijos ir kitos organizacijos **turi teisę**, įstatymų nustatyta tvarka, **prašyti ir gauti iš valstybinių įstaigų ir organizacijų informaciją apie planuojamą statyti branduolinį įrenginį** [...].

Šis pavyzdys parodo, kad Baltarusija Espoo konvencijoje įtvirtintą imperatyvią pareigą „*kaip galima greičiau informuoti*“, į savo nacionalinę teisę inkorporavo ne kaip imperatyvą, o kaip diskrecijos teisę „*suteikti informaciją, jeigu yra prašoma*“, be kita ko neišskirdama net „bet kurios Šalies“ sąvokos.

Nors įvertinus Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizę sutiktina su tuo, kad Baltarusija nacionalinėje teisėje formaliai įtvirtino fundamentaliuosius atominės energetikos principus bei tarptautinėje teisėje keliamus reikalavimus atominės energetikos vystymo veiklai, tačiau, deja, bet Baltarusijos elgesys leidžia daryti prielaidą, kad ji nėra linkusi vykdyti nei konvencijose įtvirtintų bei prisiimtų įsipareigojimų, nei pačios valstybės nacionalinėje teisėje įtvirtintų įstatymų. Tokiu neigiamu pavyzdžiu galėtų būti ESPO konvenciją pasirašiusių šalių sprendimas, kuris atspindi, kad Baltarusija nebendradarbiavo su poveikį pajusiančiomis šalimis, įskaitant ir Lietuvą.²⁵⁹ Toks Baltarusijos elgesys rodo, kad ši valstybė, nebendradarbiaudama ir neteikdama informacijos apie statomą Astravo atominę elektrinę, *de facto* pažeidė ne tik Espoo

²⁵⁷ „Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo, 1991)“, *supra note*, 144: 3 str.

²⁵⁸ „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, *supra note*, 169: 39 str.

²⁵⁹ „Baltarusija statydama Astravo AE pažeidė Espo konvenciją“, *Verslo žinios*, 2021 m. vasario 22 d., <https://www.vz.lt/energetika/2019/02/07/espo-konvencijos-salys-pripazinoastravo-ae-nesaugia>

konvenciją, bet ir Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymo 39 str. nuostatas.

3. TARPTAUTINIŲ ORGANIZACIJŲ IR KITŲ TARPTAUTINĖS TEISĖS SUBJEKTŲ ĮTAKA ASTRAVO ATOMINĖS ELEKTRINĖS STATYBAI

Remiantis 2010 m. Branduolinės energijos agentūros (NEA) visuomenės apklausos apžvalga, teigiamą visuomenės nuomonę apie atominės energetikos vystymą didina pasitikėjimas ją reglamentuojančiais teisės aktais (įstatymais).²⁶⁰ Atsižvelgiant į tai, kad Baltarusija yra tarptautinių konvencijų branduolinių medžiagų naudojimo srityse narė, t.y. atominės energetikos Baltarusijoje reglamentavimą įtakoja taikytini tarptautiniai teisės aktai, darytina išvada, jog tai daro teigiamą įtaką pasaulio visuomenės nuomonės apie Astravo atominės elektrinės saugą bei saugumą formavimui. Ir tai atrodo logiškai suprantama, nes būtent sauga ir saugumas yra visų, su branduolinėmis medžiagomis susijusių konvencijų, pagrindas. Tačiau vien tai, kad šalis yra konvencijų narė, savaime nereiškia, kad vystydama atominę energetiką ji tinkamai įgyvendina konvencijose įtvirtintas nuostatas ir apskritai eina saugios atominės energetikos keliu.

Siekiant vystyti saugią atominės energijos gamybą Baltarusijai, kaip ir kitoms atominę energetiką vystančioms valstybėms, neužtenka vien tik didelio noro ir finansinių resursų. Tam, kad atominės energetikos vystymo procesas būtų sklandus, į pagalbą yra pasitelkiamos tarptautinės organizacijos. Vienos iš tarptautinių organizacijų padeda atominę energetiką vystančioms valstybėms, tokioms kaip Baltarusija, susidūrus su iškilusiais sunkumais savo sukauptą informaciją, kitos atlieka priežiūros ar inspektavimo funkcijas, taip didinančios atominės energetikos saugumą.

Siekiant įvertinti tarptautinės teisės įtaką Baltarusijoje statomai Astravo atominei elektrinei, pasireiškiančią per tarptautines organizacijas ir kitus tarptautinės teisės subjektus, šioje baigiamojo darbo dalyje trumpai apžvelgsiu tarptautinės teisės subjektus, turinčius tiesioginę arba netiesioginę įtaką Baltarusijoje statomai Astravo atominei elektrinei ir ateityje joje pagamintos elektros energijos realizavimui. Aš manau, kad tarptautinės teisės subjektų ryšio bei per jį pasireiškiančios tarptautinės teisės įtakos Astravo atominei elektrinei nustatymas yra svarbus ir visų pirma formuojantis viso pasaulio visuomenės požiūrį į Baltarusijoje statomas atominės elektrinės saugumą.

²⁶⁰ „Public Attitudes to Nuclear Power“, *Nuclear Energy Agency*, 32-33, 2021 m. vasario 22 d., https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_14534/public-attitudes-to-nuclear-power

3.1. Atominės energetikos informacinė sistema ir Astravo atominė elektrinė

Tarptautinės atominės energijos agentūros atominės energetikos informacinė sistema (INIS) (*eng. International Nuclear Information System*) (toliau – INIS). Nors ši sistema nėra tarptautinė organizacija ar kitas tarptautinės teisės subjektas, tačiau atsižvelgiant į šios sistemos išskirtinumą ir teikiamą naudą vystant atominę energetiką, ją norėčiau atskirti nuo šią sistemą sukūrusios bei prižiūrinčios tarptautinės organizacijos - Tarptautinės atominės energijos agentūros, veiklos. INIS sistemą 1970 m. sukūrė TATENA, siekiant „skatinti keitimąsi mokslinė ir technine informacija apie taikų atominės energijos naudojimą“. Šiandieną ši, su branduolinėmis medžiagomis susijusią mokslinę medžiagą talpinanti informacinė sistema, jungianti daugiau nei 130 šalių, yra vienas didžiausių pasaulyje paskelbtos informacijos apie taikų branduolinių medžiagų ir technologijų panaudojimą rinkinys. INIS sistema – analogų neturintis, unikalus ir vertingas informacijos šaltinis, siūlantis atominę energetiką vystančioms valstybėms pasaulinę su branduolinėmis medžiagomis susijusią medžiagą. INIS duomenų saugykloje yra pateikiamos bibliografinės nuorodos bei pilnos apimties dokumentai, įskaitant mokslines ir technines ataskaitas, konferencijų pranešimus, tezes ir pan., susijusias su taikiu branduolinių medžiagų panaudojimu. Ši sistema apima visas TATENA kuruojamas veiklos sritis, įskaitant branduolinę inžineriją ir technologijas, branduolinę ir radiacinę saugą, branduolinių ginklų neplatimą, branduolinių ir izotopinių metodų taikymą, branduolinę fiziką, branduolinę ir radiacinę chemiją, branduolines programas mokslo srityse, teisinius atominės energetikos aspektus, aplinkosauginius ir ekonominius branduolinių ar nebranduolinių energijos šaltinių aspektus.²⁶¹

Nors tiesioginį ryšį tarp Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės ir INIS sistemos nustatyti nėra paprasta, aš manau, kad toks ryšys egzistuoja. Internetu prieinama informacija leidžia daryti prielaidą apie tokio netiesioginio ryšio egzistavimą. Ryšio tarp Astravo atominės elektrinės ir INIS sistemos nustatymas leidžia manyti, kad INIS sistemoje sukaupta atominės energetikos vystymui naudinga informacija galimai yra naudojama statant Astravo atominę elektrinę. Tokią prielaidą darau išanalizavęs pateiktą informaciją:

- Astravo atominę elektrinę stato valstybinė Rusijos atominės energijos korporacija „Rosatom“;²⁶²

- Valstybinės Rusijos atominės energijos korporacijos „Rosatom“ įsteigta technikos akademija („Rosatom Tech“) 2020 m. tapo pirmuoju su Tarptautine atominės energijos agentūra

²⁶¹ „International Nuclear Information System (INIS)“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.iaea.org/resources/databases/inis>

²⁶² „Projects“, *The State Atomic Energy Corporation ROSATOM*, 2021 m. vasario 24 d., <https://rosatom.ru/en/investors/projects/>

bendradarbiaujančiu centru, išplėtusiu bendradarbiavimą su TATENA trijose skirtingose srityse: branduolinių mokslų ir taikomųjų programų, branduolinio saugumo ir branduolinės energetikos;²⁶³

- Valstybinė Rusijos atominės energijos korporacija „Rosatom“ deklaruoja, kad įgyvendindama savo projektus ir atlikdama atominės energetikos srities specialistų mokymus savo programas ir atominės energetikos vystymo projektus rengia remdamasi TATENA rekomendacijomis;²⁶⁴

- Strateginis Rusijos nacionalinio branduolinių mokslinių tyrimų universiteto (MEPHi) (eng. *National Research Nuclear University MEPhI*) tikslas yra „[...] prisidėti prie naujovių skatinamo augimo ir valstybinės korporacijos „Rosatom“ konkurencingumo [...]“;²⁶⁵

- Rusijos nacionalinio branduolinių mokslinių tyrimų universiteto (MEPHi) Informacinių sistemų ir technologijų katedroje dirbantis mokslų daktaras Viacheslav Kupriyanov yra INIS sistemos naudotojas - ryšių palaikymo pareigūnas.²⁶⁶

Analizuojant ir logiškai vertinant šią informaciją suformuotas loginis teiginys, kad: „Astravo atominę elektrinę stoto su TATENA glaudžiai bendradarbiaujanti valstybinė Rusijos atominės energijos korporacija „Rosatom“, prie kurios „vystymo ir naujovių skatinimo“ prisideda Rusijos nacionalinis branduolinių mokslinių tyrimų universitetas (MEPHi), kuriame dirba mokslų daktaras Viacheslav Kupriyanov, kuris yra Tarptautinės branduolinės informacijos sistemos (INIS) naudotojas - ryšių palaikymo pareigūnas.“

Tarptautinės teisės įtaka bet kuriai atominę energetiką vystančiai valstybei, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai naudojami INIS sistema, atskleidžiama nuosekliai įvertinus keletą aspektų, susijusių su INIS sistemos sukūrimu:

1. 1956 m. spalio 23 d. Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) būstinėje, Vienoje, 81 JTO narė patvirtino TATENA statutą (toliau – Statutas).²⁶⁷

2. Šio Statuto VIII straipsnio „*Keitimasis informacija*“ C punktas numato,²⁶⁸ kad: TATENA renka ir suteikia galimybę naudotis jei prieinama moksline informacija (*reikėtų*

²⁶³ „Rosatom Technical Academy Becomes First IAEA Collaborating Centre in Three Programmatic Areas“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.iaea.org/newscenter/news/rosatom-technical-academy-becomes-first-iaea-collaborating-centre-in-three-programmatic-areas>

²⁶⁴ „Rosatom’s integrated offer“, *The State Atomic Energy Corporation ROSATOM*, 2021 m. vasario 24 d., <https://rosatom-centraleurope.com/rosatoms-integrated-offer/>

²⁶⁵ „National Research Nuclear University MEPhI“, *World University Rankings*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/national-research-nuclear-university-mephi>

²⁶⁶ „INIS Members by Country“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.iaea.org/resources/databases/inis/members/countries?country=3540&keywords>

²⁶⁷ „The Law and Practices of the International Atomic Energy Agency“, *PAUL C.SZASZ*, (International Atomic Energy Agency, Vienna, 1970), 4, 2021 m. kovo 17 d., <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub250Main.pdf>

²⁶⁸ „The Statute of the IAEA“, *supra note*, 54: VIII str. C p.

suprasti kaip informaciją branduolinių medžiagų naudojimo srityse), kurią jai suteikia šios organizacijos nariai.

3. 1970 m. TATENA sukuria INIS sistemą, kurios dėka užtikrinamas informacijos, susijusios su branduolinių medžiagų naudojimu, prieinamumas bei keitimasis informacija.

Nuosekliai vertinant šiuos aukščiau paminėtus etapus iki INIS sistemos sukūrimo, darytina išvada, kad JTO, patvirtinusios TATENA statutą, kartu įtvirtino TATENA pareigą „sukurti“ tokią sistemą, kuri leistų naudotis moksline informacija branduolinių medžiagų panaudojimo srityje. To pasėkoje, t.y. įtakota vieno tarptautinės teisės subjekto (JTO), kitas tarptautinės teisės subjektas (TATENA) sukūrė INIS sistemą.

Remiantis šiais, analizės būdu aukščiau suformuotais loginiais teiginiais, darytina išvada, kad Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės statybai netiesioginės įtakos turi tarptautinė branduolinės informacijos sistema (INIS), o tiksliau – joje sukaupta mokslinė informacija. Įvertinus šios sistemos atsiradimo aplinkybes manytina, jog tai atskleidžia tarptautinės teisės įtaką Astravo atominės elektrinės statybai.

3.2. Pasaulio atominės energetikos operatorių asociacija (WANO) ir Astravo atominė elektrinė

Pasaulio atominės energetikos operatorių asociacija (WANO) (angl. *World Association of Nuclear Operators (WANO)*), (toliau – WANO). Ši tarptautinė nevyriausybinė organizacija vienija įmones ir šalis, eksploatuojančias atominės elektrines, padėdama šioms šalims pasiekti kuo aukštesnius branduolinės saugos standartus. Siekiant kiek įmanoma labiau padidinti atominių elektrinių saugumą ir patikimumą visame pasaulyje yra pasitelkiama abipusė parama ir tarpusavio bendradarbiavimas keičiantis informacija ir dalinantis gerąja patirtimi. Šios tarptautinės organizacijos pagrindinis tikslas – padėti organizacijos nariams pasiekti aukščiausią atominių elektrinių eksploatavimo saugumo ir patikimumo lygį. Šiam tikslui pasiekti WANO pasitelkia įvairias programas. Turėdama biurą Londone ir regioninius centrus Maskvoje, Atlantoje, Tokijuje ir Paryžiuje, WANO veikia įvairiuose pasaulio kraštuose.²⁶⁹ Šios tarptautinės organizacijos svarbą atominės energetikos vystyme akcentavo TATENA generalinis direktorius Hansas Bliksas (eng. – *Hans Blix*), kuris savo pranešime teigė, jog WANO sukūrė mechanizmą, kurio dėka skirtingų šalių branduolinių įrenginių operatoriai gali bendradarbiauti, mokytis vieni iš kitų ir padėti vienas kitam didinti atominės energetikos saugumą ir efektyvumą. Nors WANO veikia kai kuriose srityse sutampa su TATENA vykdoma veikla, WANO niekada nebuvo laikoma su TATENA konkuruojančia organizacija. Hansas Bliksas taip pat pažymėjo, kad „bet

²⁶⁹ „Our Mission“, *The World Association of Nuclear Operators (WANO)*, 2021 m. vasario 25 d., <https://www.wano.info/about-us/our-mission>

kokios užduoties, kurią gali tinkamai atlikti WANO, neturėtų kartu vykdyti ir TATENA, kadangi nei vyriausybės, nei tarpvyriausybės institucijos neturėtų būti viršesnės viena už kitą“.²⁷⁰

Nors ši tarptautinė organizacija tiesiogiai bendradarbiauja su savo nariais, vis dėl to šios organizacijos veikla nėra reguliacinio ar patariamąjo pobūdžio, pvz.: kokį atominės elektrinės reaktoriaus tipą geriau pasirinkti. Kaip ir buvo minėta, vienintelis WANO tikslas yra atominių elektrinių eksploatavimo saugumo didinimas, todėl ši organizacija padeda atominių elektrinių operatoriams efektyviai bendrauti tarpusavyje ir dalintis naudinga eksploatavimo informacija bei patirtimi.²⁷¹

WANO organizacija sukūrė atitinkamas gaires, veiklos principus bei programas, kurios padeda jos nariams ir atominę energetiką pradedančioms vystyti valstybėms pasiekti geriausių rezultatų. Tarptautinės teisės įtaka ir tiesioginis ryšys tarp Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės pasireiškia per vieną iš WANO teikiamų paslaugų – pagalbą naujai statomam objektui (*eng. - New Unit Assistance (NUA) service*). Ši paslauga suteikia individualią ir tikslingą paramą pereinant nuo atominės elektrinės projekto etapo iki atominės elektrinės veiklos etapo ir yra skirta pasirėmimui saugiam bei patikimam atominės elektrinės eksploatavimui. Ši WANO teikiama paslauga padeda atominę elektrinę statančiam subjektui susiformuoti atsakingą požiūrį į atominės elektrinės eksploatavimą, apimdama visus tris pagrindinius atominės energetikos vystymo etapus – projektavimą, statybą ir paleidimą.²⁷²

2020 m. spalio 21 d. Baltarusijos energetikos ministerija pranešė, kad WANO Maskvos padalinys baigė savo misiją Astravo atominėje elektrinėje. Šios misijos metu WANO specialistai ištyrė bei įvertino įvairius Astravo atominės elektrinės personalo veiksmus, atlikdami Astravo atominės elektrinės eksploatavimo imitavimą, kurio metu buvo vertinamas įprastas atominės elektrinės veiklos režimas, galimi gedimai ir avarinės situacijos. WANO ekspertai konstatavo, kad Baltarusijoje statomoje Astravo elektrinėje buvo priimta 70 eksploatavimo rekomendacijų, kurias WANO Baltarusijai pateikė remdamasi patirties ataskaitomis (SOER). Stebėjimo, pokalbių ir dokumentų analizės metu WANO ekspertai nerado jokių trūkumų, kurie gali trukdyti saugiai paleisti pirmąjį Baltarusijos atominės elektrinės bloką.²⁷³

²⁷⁰ „The International Framework For Nuclear Power: Recent Developments“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.iaea.org/newscenter/statements/international-framework-nuclear-power-recent-developments>

²⁷¹ „Our Mission“, *supra note*, 269

²⁷² The Global commercial Nuclear Industry is changing: bespoke support to Nwe Units“, *The World Association of Nuclear Operators (WANO)*, 2021 m. vasario 26 d., <https://www.wano.info/services/member-support/new-unit-assistance>

²⁷³ „WANO experts complete prelaunch inspection of Belarusian nuclear power plant's first unit“, *Belta Nwes Agency*, 2021 m. vasario 26 d., https://atom.belta.by/en/belaes_en/view/wano-experts-complete-prelaunch-inspection-of-belarusian-nuclear-power-plants-first-unit-10908/

3.3. Europos branduolinės saugos reguliuotojų grupė (ENSERG) ir Astravo atominė elektrinė

Europos branduolinės saugos reguliuotojų grupė (ENSREG) (angl. *European Nuclear Safety Regulators Group*) (toliau – ENSERG) yra patariamojo pobūdžio nepriklausomų ekspertų grupė, įkurta 2007 m. Europos Komisijos sprendimu. Šią ekspertų grupę sudaro kompetentingi Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinių reguliavimo institucijų specialistai (veiklos sritys: branduolinė sauga, radioaktyviųjų atliekų sauga ar radiacinė sauga) bei Europos Komisijos atstovai. Pagrindinė ENSERG užduotis - padėti sukurti sąlygas nuolat tobulėti ir pasiekti bendrą supratimą branduolinės saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo srityse.²⁷⁴

ENSERG, kaip nepriklausoma ir autoritetinga ekspertų grupė, siekia:²⁷⁵

- ✓ gerinti valstybių narių bendradarbiavimą branduolinės saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo klausimais;
- ✓ didinti skaidrumą branduolinės saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo srityse;
- ✓ esant poreikiui patarti Europos Komisijai dėl papildomų Europos taisyklių branduolinių įrenginių saugos ir panaudoto kuro bei radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos srityse priėmimo.

2011 m. birželio mėn. Baltarusija prisijungė prie deklaracijos dėl visapusiško atominių elektrinių rizikos ir saugos vertinimo (*testavimo nepalankiausiomis sąlygomis; angl. stress tests*) ir tokiu būdu išreiškė savo norą atlikti tokį vertinimą, atsižvelgdama į sąlygas, dėl kurių susitarė Europos Komisija ir Europos branduolinės saugos reguliuotojų grupė ENSREG. 2017 m. ENSERG šiam vertinimui atlikti įsteigė valdybą ir vertinimo grupę, kurios tikslas yra peržiūrėti Baltarusijos nacionalinę testavimo nepalankiausiomis sąlygomis ataskaitą. Šioje grupėje dirba specialistai iš 17 skirtingų Europos Sąjungos branduolinės saugos reguliavimo institucijų. Šios ENSERG grupės tikslas – nustatyti, ar Baltarusijos atliekamas, tarpusavio susitarimu su ES nustatytas, vertinimo procesas nenukrypsta nuo ankstesnių testavimo nepalankiausiomis sąlygomis pratybų; ar Baltarusija laikosi tų pačių techninių sąlygų, kurias 2011 m. gegužės mėnesį parengė ENSREG, ir ar procesas atliekamas visiškai skaidriai, laikantis „atvirumo ir skaidrumo principų“.²⁷⁶

²⁷⁴ „European Nuclear Safety Regulators Group“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. vasario 26 d., <http://www.ensreg.eu/>

²⁷⁵ „The role of ENSREG“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. vasario 26 d., <http://www.ensreg.eu/members-glance/role-ensreg>

²⁷⁶ „Belarus“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. kovo 1 d., <http://www.ensreg.eu/EU-Stress-Tests/Country-Specific-Reports/EU-Neighbouring-Countries/Belarus>

Žemiau pateikiama trumpa testavimo nepalankiausiomis sąlygomis vertinimo apžvalga, ENSERG rekomendacijos Baltarusijai bei šios ataskaitos išvados.²⁷⁷

✓ ***Vertinimas, susijęs su žemės drebėjimais, potvyniais ir kitomis ekstremaliomis oro sąlygomis.***

Astravo atominės elektrinės seisminis projektavimo pagrindimas (t.y. Astravo atominės elektrinės statybos vietos parinkimas, atsižvelgiant į žemės drebėjimų riziką) atitinka dabartinę tarptautinę praktiką, TATENA gaires ir WENRA (*Western European Nuclear Regulators Association*) saugos standartus (2014 m.). DBE (*Design-Basis Event, lietuviškai turėtų būti suprantami kaip konstrukcijų, sistemų ir komponentų eksploataciniai reikalavimai*) atitinka Rusijos ir Baltarusijos norminių teisės aktų reikalavimus ir standartus, tačiau skiriasi nuo plačiai pripažintų metodų, kuriuos įgyvendina ES ir WENRA asociacijos šalys. Siekiant sustiprinti seisminį Astravo atominės elektrinės saugumą, rekomenduojamas saugumo didinimas atominės elektrinės statybų stadijoje. Ataskaitoje taip pat pažymima, kad Astravo atominė elektrinė pasižymi aukštu saugumo lygiu potvynių ir ekstremalių oro sąlygų atžvilgiu, tačiau rekomenduojama įgyvendinti saugos priemones, reglamentuojančias atominės elektrinės eksploatavimą ekstremalių oro sąlygų metu.

✓ ***Vertinimas, susijęs su galimu elektros tiekimo sutrikimu Astravo atominėje elektrinėje ir avariniu branduolinio reaktoriaus aušinimu.***

Kaip stiprioji Astravo atominės elektrinės pusė ataskaitos vertinime yra įvardijama joje įdiegtos pasyvosios šilumos šalinimo sistemos naudojant garo generatorius (SG PHRS) ir šalinant šilumą į atmosferą (PHRS C). Šios sistemos yra pasyvaus veikimo ir net Astravo atominei elektrinei praradus elektros energijos tiekimą, veikdamos atskirai, gali veikti iki 24 valandų. Taip pat Astravo atominėje elektrinėje įdiegta branduolinio reaktoriaus „šerdis gaudyklė“, kuri įgalina užfiksuoti, atvėsinti ir stabilizuoti išlydytą „šerdį“, tokiu būdu užkirsdama kelią radiaciniam pavojui. Tačiau nepaisant šių apsaugos sistemų yra pažymima, kad pasyvių šilumos šalinimo sistemų SG PHRS bei PHRS C rezervuarai ir panaudoto kuro baseinas papildomi vandens naudojant vienintelį siurblių, veikiantį nuo dyzelinio generatoriaus, todėl siekiant užtikrinti saugumą yra rekomenduojama įrengti antrą, rezervinį siurblių (projekte numatytas tik vienas).

✓ ***Vertinimas, susijęs su įvairiais nelaimingais atsitikimais.***

Vertinant įvairių atominėje elektrinėje galinčių įvykti sunkių avarijų valdymą nustatyta, kad projektuojant Astravo atominę elektrinę buvo įdiegtos net kelios pažangios saugos funkcijos. Vis dėl to pripažįstama, kad turėtų būti imamasi ir kitų saugumo užtikrinimo priemonių bei

²⁷⁷ „Belarus Stress Tests Peer Review“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. kovo 1 d., http://www.ensreg.eu/sites/default/files/attachments/hlg_p2018-36_156_belarus_stress_test_prt_report_-_executive_summary_0.pdf

tobulinamos EOP (angl. *Emergency Operating Procedures*, lietuviškai turėtų būti suprantamos kaip avarinio eksploataavimo procedūros) ir SAMG (angl. *Severe Accident Management Guidance*, lietuviškai turėtų būti suprantamos kaip sunkių avarių valdymo rekomendacijos).

Tarptautinė organizacija ENSERG savo ataskaitos išvadose nurodė, jog nors testavimo nepalankiausiomis sąlygomis vertinimo ataskaita iš esmės parodo teigiamą Astravo atominės elektrinės įvertinimą, tačiau Baltarusija turi atsižvelgti į svarbias joje pateiktas rekomendacijas ir didinti Astravo atominės elektrinės saugumą. Šiai dienai galima pasidžiaugti, kad Baltarusija, savanoriškai sutikusi būti įvertinta, yra įgyvendinusi net šešias iš septynių ENSERG pateiktų rekomendacijų.²⁷⁸ Toks Baltarusijos elgesys atskleidžia jos siekį įgyvendinti konvencijose įtvirtintus atominės energetikos saugumo bei bendradarbiavimo principus ir tarptautinių įsipareigojimų laikymąsi.

3.4. Tarptautinė atominės energijos agentūra (TATENA) ir Astravo atominė elektrinė

Tarptautinė atominės energijos agentūra - nepriklausoma tarpvyriausybė, mokslu ir technologijomis grindžiama organizacija (centrinis tarpvyriausybinių forumas), skirta moksliniam ir techniniam valstybių bendradarbiavimui branduolinės energijos panaudojimo srityje. Dėl savo vykdomos veiklos TATENA dar yra vadinama pasauliniu branduolinio bendradarbiavimo centru.²⁷⁹ TATENA įkurta 1957 m., reaguojant į pasaulio visuomenės baimes ir lūkesčius, kylančius dėl besivystančio branduolinių technologijų naudojimo. Šios tarptautinės organizacijos Jungtinių Tautų šeimoje devizas - „Atomas už taiką“. Nuo pat įkūrimo TATENA i buvo suteikti įgaliojimai bendradarbiauti su valstybėmis narėmis ir partneriais visame pasaulyje, skatinant saugų ir taikų branduolinių technologijų naudojimą. TATENA vykdomą veiklą reglamentuoja TATENA statutas, kurio II straipsnyje²⁸⁰ apibrėžti jos pagrindiniai tikslai – skatinti ir kontroliuoti branduolinių medžiagų panaudojimą taikiems tikslams.²⁸¹

TATENA statutą sudaro 23 straipsniai, kuriuose reglamentuojama šios organizacijos veikla (teikiamos paslaugos, finansavimas, imunitetai ir privilegijos, santykiai su kitomis organizacijomis ir t.t.). Trumpai TATENA vykdomą veiklą galima būtų apibūdinti kaip:²⁸²

✓ pagalba valstybėms narėms, atsižvelgiant į jų socialinius ir ekonominius tikslus, planuojant ir vystant branduolinį mokslą bei branduolinių technologijų panaudojimą taikiems

²⁷⁸ „Political rhetoric over Astravets NPP belies EU-Belarus technical cooperation“, *Emerging Europe*, 2021 m. kovo 1 d., <https://emerging-europe.com/news/political-rhetoric-over-astravets-npp-belies-eu-belarus-technical-cooperation/>

²⁷⁹ „The IAEA Mission Statement“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 5 d., <https://www.iaea.org/about/mission>

²⁸⁰ „The Statute of the IAEA“, *supra note*, 54

²⁸¹ „History“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 5 d., <https://www.iaea.org/about/overview/history>

²⁸² „The IAEA Mission Statement“, *op.cit.*

tikslams, įskaitant elektros energijos gamybą, palengvinant tvarų technologijų ir žinių perdavimą besivystančioms valstybėms narėms;

✓ branduolinės saugos standartų kūrimas ir valstybių narių skatinimas, vadovaujantis šiais standartais, siekti bei išlaikyti aukštą saugos ir saugumo lygį vystant branduolinę energetiką;

✓ tikrinti ir kontroliuoti, ar valstybės vykdo savo įsipareigojimus pagal Branduolinio ginklo neplatavimo sutartį ir kitus susitarimus bei naudoja branduolines medžiagas ir įrenginius tik taikiems tikslams.

Baltarusijos Respublikos energetikos ministerijos ir Baltarusijos valstybinės įmonės „Belarusian AE“ bendradarbiavimas su Tarptautine atominės energijos agentūra vykdomas vadovaujantis tarpusavyje suderintais planais, organizuojant seminarus, mokymus ir siunčiant ekspertų misijas į statomą Astravo atominę elektrinę.²⁸³

8 lentelėje pateikiama trumpa dviejų TATENA misijų Baltarusijoje statomoje Astravo atominėje elektrinėje apžvalga, kurios atspindi tarptautinėje teisėje įtvirtintą atominės energetikos saugos ir saugumo principų įgyvendinimą vystant atominę energetiką.

8 lentelė. Trumpa Tarptautinės atominės energijos agentūros misijų Astravo atominėje elektrinėje apžvalga*.

<i>Data ir misijos pavadinimas</i>	<i>Vertinamos sritys</i>	<i>Esama situacija</i>	<i>TATENA rekomendacijos/pasiūlymai</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
2010 m. spalio 4-8 d. APREV (pasirengimo reaguoti į radiacinę avariją) vertinimo misija²⁸⁴	Bendrieji atsakomybės klausimai	Misijos metu nustatyta, kad pagrindiniai atsakomybės klausimai atominės energetikos srityje yra reglamentuoti nacionaliniuose Baltarusijos teisės aktuose	<ul style="list-style-type: none"> - Baltarusijos ekstremalių situacijų ministerija, kartu su sveikatos ministerija, turėtų toliau vykdyti tarptautinių standartų principų perkėlimą į nacionalinius teisės aktus pasirengimo ekstremalioms situacijoms ir reagavimo į branduolines ar radiologines avarijas srityje; - Vertinant išplėstą sveikatos ministerijos atsakomybę už radiacinę saugą ir radiologinės apšvitos dozės vertinimą, turėtų būti svarstoma galimybė įsteigti

²⁸³ „Country Nuclear Power Profiles: Belarus“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 5 d., <https://cnpp.iaea.org/countryprofiles/Belarus/Belarus.htm>

²⁸⁴ „EPREV REPORT“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 7 d., https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eprev_mission_to_belarus_2010_.pdf

* - atsižvelgiant į TATENA misijų ataskaitų apimtį šiame baigiamajame darbe apžvelgiami tik kai kurie, mano nuomone svarbiausi ataskaitų aspektai ir rekomendacijos, kuriuose atsispindi tarptautinės teisės keliama reikalavimai saugiam atominės energetikos vystymui

1	2	3	4
	Grėsmių vertinimas	Įrenginių eksploatavimo ir veiklos grėsmių vertinimus atlieka atitinkamos valstybės institucijos, atsakingos už valstybės reguliavimą ir priežiūrą naudotojų / licencijų turėtoja. Nacionalinėje teisėje įtvirtinti grėsmių vertinimai ne visiškai atitinka TATENA nustatytas grėsmių kategorijas. Baltarusija yra pasirašiusi specialius susitarimus dėl artimiausių atominės elektrinių (I kategorijos įrenginių) galimo poveikio Rusijoje, Ukrainoje ir Lietuvoje.	<p>Radiacijos apsaugos centrą prie Baltarusijos sveikatos ministerijos;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nacionalinė patikimumo vertinimo programa turėtų būti peržiūrėta ir parengta pagal TATENA rekomendacijas. <ul style="list-style-type: none"> - Baltarusijos nacionalinėje teisėje įtvirtinti grėsmių vertinimai turėtų atitikti TATENA rekomendacijas; - dabartiniai Baltarusijos nacionaliniai teisės aktai, kuriuose reikalaujama įvertinti grėsmes, yra į įrenginius orientuotas reglamentas; jis neskirsto veiklos, kuri gali sukelti branduolinę ar radiologinę veiklą – tokį skirstymą reikėtų padaryti ateityje; - nacionalinis grėsmės vertinimas turi apimti visų rūšių ekstremalių situacijų vertinimą (pvz.: transporto nelaimės, susijusios su radioaktyviomis ar branduolinėmis medžiagomis, teroristiniai išpuoliai, susiję su radioaktyviomis medžiagomis ir kt.); - grėsmės vertinimas turėtų būti peržiūrimas reguliariai (pvz.: kaip licencijos peržiūros proceso dalis),, taip pa pakartotinai, esant esminiams pasikeitimams, galintiems turėti įtakos saugumui; - galima radiacinių avarijų grėsmė ir poveikis Baltarusijos Respublikos teritorijai bei kaimyninių šalių teritorijoms turėtų būti vertinamas - bendradarbiaujant su kaimyninėmis šalimis.
	Reagavimo į ekstremalias situacijas, organizuotumo, koordinavimo ir atsakomybės vertinimas	Baltarusijoje įdiegta lokali ir nacionalinė reagavimo į bet kokią avariją Baltarusijos Respublikos teritorijoje valdymo ir kontrolės sistema, kuri yra neatsiejama Valstybinės ekstremalių situacijų prevencijos ir likvidavimo sistemos dalis. Nacionalinėje teisėje reglamentuotos centrinės ir vietos valdžios institucijų pareigos ekstremalių situacijų metu.	<ul style="list-style-type: none"> - aktyvus Astravo atominės elektrinės operatoriaus ir artimiausių kaimyninių valstybių bendradarbiavimas turėtų būti vykdomas, net jei ekstremali situacija jų tiesiogiai nepaveikia (gali prireikti gerosios patirties avarijos padalinių šalinimui); - Atsižvelgiant į naujai statomą atominę elektrinę, Baltarusijos nacionalinis reagavimo į ekstremalias situacijas planas turėtų būti peržiūrėtas (ir peržiūrimas reguliariai), siekiant užtikrinti pakankamą regioninę ir nacionalinę infrastruktūrą, būtinus žmogiškuosius resursus ir įrenginius, kurie reikalingi siekiant

1	2	3	4
		<p>Užmegztas bendradarbiavimas ir keitimasis informacija tarp Baltarusijos Respublikinio ekstremalių situacijų valdymo ir reagavimo centro ir kaimyninių šalių organizacijų - partnerių, eksploatuojančių I kategorijos branduolinius objektus, visiškai atitinka regioninio bendradarbiavimo lūkesčius pagal išankstinio pranešimo apie avariją konvenciją ir TATENA rekomendacijas. Ne visose srityse atsižvelgta į visas TATENA rekomendacijas.</p>	<p>stiprinti reagavimo į ekstremalias situacijas organizavimą ir koordinavimą atitinkamais lygmenimis;</p> <p>- Ilgalaikiai ekstremaliųjų situacijų valdymo ir operacijų tikslai turi būti siejami su pratybomis ir įvertinant realiai įvykusias ekstremalias situacijas. Tuo tikslu būtina, kad planai būtų peržiūrėti iš anksto nustatytu periodiškumu (pvz.: kas trejus metus), taip pat atsižvelgiant į galimą organizacinės struktūros pasikeitimą.</p>
	<p>Informacijos, įspėjimų ir instrukcijų teikimo visuomenei vertinimas</p>	<p>Informacijos teikimo, įspėjimų ir nurodymų visuomenei teikimo tvarka yra įtraukta į 2007 m. NREP (nacionalinė atsinaujinančių energijos išteklių programa). Pagal NREP 4.10 sk., visuomenė apie ekstremalias situacijas ir radiaciją nedelsiant turėtų būti informuojama.</p>	<p>- Informacijos apie esamą situaciją avarijos atveju teikimo, perspėjimų ir nurodymų visuomenei teikimo veiksmingumas turėtų būti vertinamas pratybose pagal specialius scenarijus; norint užtikrinti aukšto lygio reagavimo paveiktoje vietovėje ir už jos ribų koordinavimą, turėtų būti iš naujo užmegztas bendravimas su artimiausiomis bendruomenėmis ir miestais;</p> <p>- informacijos apie avarinę situaciją teikimo, perspėjimų ir nurodymų visuomenei teikimo veiksmingumas turėtų būti vertinamas pratybose pagal specialius scenarijus, susijusius su keletu tipinių priemonių (pavyzdinės kritinės situacijos).</p>
<p>2020 m. vasario 24 – kovo 4 d. Intergruotas atominės energetikos infrastruktūros vertinimas</p>	<p>- Įvertinti Astravo atominės elektrinės būklę remiantis TATENA leidiniu „Nacionalinės branduolinės energetikos infrastruktūros plėtros etapai“, remiantis vertinimo</p>	<p>INIR misijos komanda padarė išvadą, kad Baltarusijai labai nedaug trūksta iki reikalingos branduolinės energetikos infrastruktūros užbaigimo, kad galėtų pradėti eksploatuoti savo pirmąją atominę elektrinę. Siekiant padėti Baltarusijai sėkmingai</p>	<p>- Baltarusija turi toliau plėtoti savo nacionalinę teisinę sistemą, reglamentuojančią atominę energetiką, bei plėtoti tam tikrus institucinius susitarimus;</p> <p>- Baltarusijos vyriausybė turėtų užtikrinti, kad Baltarusijos Respublikos ekstremalių situacijų ministerijos Branduolinės ir radiacinės saugos departamentas (toliau – Gosatomnadzor) turėtų galimybę tiesiogiai tartis su</p>

1	2	3	4
(INIR, PHASE 3)²⁸⁵	sąlygomis, aprašytais Nacionalinės branduolinės infrastruktūros plėtros būklės vertinime Nr. 3 (TATENA 2016 m. darbinis dokumentas); nustatyti sritis, kurioms reikia imtis tolesnių veiksmų, kad būtų pasiektas pasirengimas pradėti eksploatuoti pirmąją atominę elektrinę; - pateikti rekomendacijas ir pasiūlymus, kuriais Baltarusijos Respublikos vyriausybė ir nacionalinės institucijos galėtų remtis, siekiant pradėti saugų atominės elektrinės eksploatavimą	užbaigti infrastruktūros plėtrą, INIR komanda pateikė 7 rekomendacijas ir 6 pasiūlymus. INIR grupė taip pat nustatė 5 gerąsias praktikas, kurios gali būti naudingos kitoms šalims, įgyvendinančioms branduolinės energijos programas.	ekspertais, taip užtikrinant reguliavimo proceso nepriklausomumą; - Baltarusijos Astravo atominė elektrinė ir nacionalinė elektros energijos pramonės asociacija „Belenergo“ turėtų imtis reikiamų priemonių, kad būtų užtikrinta atominės elektrinės priežiūra po garantinio laikotarpio; - Baltarusija turėtų persvarstyti projektą dekretu, kuriuo yra siekiama užtikrinti, kad bus sukaupta pakankamai lėšų panaudoto kuro tvarkymui, radioaktyviųjų atliekų tvarkymui ir Astravo atominės elektrinės eksploatavimo nutraukimui; Baltarusija turėtų stiprinti savo teisinę sistemą ir joje įtvirtinti veiksmingą savo atominės energetikos finansavimą; - „Gosatomnadzor“ turėtų baigti kurti ir įdiegti integruotą valdymo sistemą; - Astravo atominės elektrinės fizinės apsaugos sistema turėtų būti pradėta eksploatuoti prieš pristatant branduolinį kurą.

Ši trumpa, dviejų TATENA misijų Astravo atominėje elektrinėje apžvalga, iliustruoja:

- kaip atominę energetiką tarptautinėje teisėje reglamentuojančių saugos ir saugumo klausimų įgyvendinimas realiai atsispindi Baltarusijoje statomoje Astravo atominėje elektrinėje;
- kaip tarptautinė organizacija TATENA, rekomendacijų ir pasiūlymų forma, prisideda prie tarptautinėje teisėje įtvirtintų saugos ir saugumo principų įtvirtinimo statant Astravo atominę elektrinę.

Deja, nors ši apžvalga atskleidžia, kaip tarptautinės teisės kontekste TATENA, vykdydama misijas Astravo atominėje elektrinėje, prisideda prie Astravo atominės elektrinės saugos ir saugumo didinimo, tačiau vis dėl to visiškai jos rekomendacijų įgyvendinimas Baltarusijoje statomai Astravo atominei neturi privalomojo pobūdžio. Statuto XII str. nustato TATENA teises vykdant bet kokį susitarimą tarp šios organizacijos ir atominę energetiką

²⁸⁵ „Phase 3 Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR) mission“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 7 d., <https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/inir-3-mission-belarus-040320.pdf>

vystančios valstybės (Statuto XII str. A sk. 1-7 p.).²⁸⁶ Statuto XII str. A skyriaus 7 p. numato, kad tuo atveju, jei valstybė nesilaiko ir nesugeba per pagrįstą laiką įgyvendinti TATENA rekomendacijų, TATENA turi teisę sustabdyti arba nutraukti pagalbą bei atsiimti visas medžiagas ir įrangą, kurias TATENA ar kitas šios organizacijos narys teikia atominės energetikos projekto įgyvendinimui (*jei materialinė pagalba buvo teikiama*).²⁸⁷ Akivaizdu, kad TATENA rekomendacijų privalomo įgyvendinimo stoka yra ydinga (standartų privalomumo trūkumą TATENA konferencijoje pažymėjo ir Lietuvos energetikos ministras Žygimantas Vaičiūnas).²⁸⁸ Tuo atveju, jei valstybei materialinė pagalba atominės energetikos vystymui nebuvo teikiama, jokių kitų realių priemonių, skatinančių laikytis TATENA rekomendacijų, nėra. Kadangi statant Astravo atominę elektrinę Baltarusija jokios *materialinės paramos* iš TATENA nėra gavusi, tai ir šiuo atveju toks tarptautinis teisinis reglamentavimas nesukuria tokių teisinių pasekmių, kurios užtikrintų, kad visos TATENA rekomendacijos bus įgyvendintos.

3.5. Kaimyninių valstybių ir kitų institucijų įtaka Astravo atominei elektrinei

Didžiulę įtaką statomai Astravo atominei elektrinei turi ir kiti tarptautinės teisės subjektai, o visų pirma – valstybės, kurių priimami sprendimai, nors ir negalintys užkirsti kelio atominės energetikos vystymui, gali turėti didžiulę įtaką „nesaugioje“ atominėje elektrinėje pagamintos elektros energijos realizavimui už atominę energetiką vystančios valstybės ribų. Valstybių priimami sprendimai, neatsižvelgiant į šių sprendimų priėmimo motyvus, turi ar gali turėti įtaką kitos valstybės atominės energetikos vystymui. Tokie sprendimai vertintini kaip suvereni tarptautinės teisės subjekto teisė, pasireiškianti tarptautinio pobūdžio atsaku į atominę energetiką vystančios valstybės neatsakingą požiūrį vystant atominę energetiką, kuris potencialiai kelia pavojų ne tik pačios valstybės, bet ir viso pasaulio saugumui.

Šioje dalyje trumpai pristatysiu keletą tarptautinės teisės subjektų priimtų sprendimų, kurie gali turėti įtakos Baltarusijoje statomoje Astravo atominėje elektrinėje pagamintos elektros energijos realizavimui už Baltarusijos teritorijos ribų.

Lietuva. 2018 m spalio 18 d. Lietuvos Respublikos Elektros energijos importo ir eksporto tvarkos aprašas buvo papildytas 13¹ p., kuris nustato, kad: „Vadovaujantis Būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymo 4 straipsniu, pagal kurį į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką negali

²⁸⁶ „The Statute of the IAEA“, *supra note*, 54: XII str. A sk. 1-7 p.

²⁸⁷ *Ibid.*, XII str. A sk. 7 p.

²⁸⁸ „Minister of Energy at the IAEA General Conference: Transparency and accountability are paramount in nuclear energy“, *My Government: Ministry of Energy of the Republic of Lithuania*, 2021 m. kovo 17 d., <https://enmin.lrv.lt/en/news/minister-of-energy-at-the-iaea-general-conference-transparency-and-accountability-are-paramount-in-nuclear-energy>

patekti elektros energija iš trečiųjų šalių, kuriose veikia nesaugios branduolinės elektrinės, ir atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Seimas pripažino Baltarusijos Respublikoje, Astravo rajone, statomą branduolinę elektrinę (toliau – Astravo branduolinė elektrinė) nesaugia branduoline elektrine, kuri kelia grėsmę Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenės sveikatai, nustatyti, kad nuo elektros energijos branduolinėje elektrinėje gamybos technologinių bandymų metu pradžios į Lietuvos Respublikos elektros energijos rinką negali patekti elektros energija per Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos tarpvietines jungiamąsias linijas, išskyrus elektros energiją, būtiną Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos patikimumui užtikrinti [...]“.²⁸⁹

Bendras susitarimas tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos. 2020 m. rugsėjo 25 d. Lietuva, Latvija ir Estija baigė derybas dėl planuojamo trišalio susitarimo, kuriuo būtų nuspręsta nepirkti Astravo atominėje elektrinėje pagamintos elektros energijos. Po ilgai trukusių derybų buvo parengta bendra prekybos elektra metodika, į kurią yra įtraukta elektros kilmės garantijų sistema,²⁹⁰ užkertanti kelią į šių Baltijos valstybių elektros energijos rinką patekti Astravo atominėje elektrinėje pagamintai elektros energijai. Nors šiandieną Lietuvos susitarimas su Latvija ir Estija dar nėra pasirašytas, tačiau Lietuvos vyriausybės sudaryta Elektros energetikos sistemos sinchronizacijos komisija pritarė siūlomiems naujos prekybos elektra su trečiosiomis šalimis metodikos principams ir greitai metu, tarpininkaujant Europos Komisijai, turėtų būti surengtas bendras Baltijos šalių susitikimas BEMIP formatu (*BEMIP* – angl. *Baltic Energy Market Interconnection Plan*, lietuviškai turėtų būti suprantamas kaip „*Baltijos energijos rinkos sujungimo planas*“),²⁹¹ kuriame būtų sprendžiamas šio bendro tarpvalstybinio susitarimo klausimas.

Europos parlamentas. 2021 m. vasario 11 d. Europos parlamentas, atsižvelgdamas į Pramonės, mokslinių tyrimų ir energetikos komiteto pasiūlymą dėl rezoliucijos, priėmė rezoliuciją Nr. (2021/2511(RSP)) dėl Astravo atominės elektrinės saugos. Šia rezoliucija yra reikalaujama, kad Baltarusija sustabdytų komercinį jėgainės paleidimą, kol neįgyvendins visų ES saugumo ekspertų (ENSERG) rekomendacijų ir tinkamai neinformuos Baltarusijos visuomenės ir kaimyninių šalių apie priemones, kurių buvo imtasi Astravo atominės elektrinės saugumui užtikrinti. Šios rezoliucijos I punkte nurodoma, kad laikantis bendro 2020 m. rugpjūčio mėn. Baltijos valstybių sprendimo nutraukti komercinius elektros mainus su Baltarusija, kai Astravo

²⁸⁹ „Elektros energijos importo ir eksporto tvarkos aprašas“, 13¹ p., *e-tar*, 2021 m. kovo 8 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E95FB11FA74A/asr>

²⁹⁰ „Baltijos šalys sutarė dėl metodikos boikotuojant Astravo elektrą“, *Verslo žinios*, 2021 m. kovo 9 d., <https://www.vz.lt/pramone/energetika/2020/09/25/baltijos-salys-sutare-del-metodikos-boikotuojant-astravo-elektra>

²⁹¹ „Vyriausybės komisija pritarė siūlomiems prekybos elektra su trečiosiomis šalimis metodikos principams“, *Lietuvos Respublikos vyriausybė*, 2021 m. kovo 9 d., <https://lrv.lt/lt/naujienos/vyriausybes-komisija-pritare-siulomiems-prekybos-elektra-su-treciosiomis-salimis-metodikos-principams>

elektrinė pradės gaminti elektrą, Baltarusijos ir Europos Sąjungos prekyba elektra nutrūko dar 2020 m. lapkričio 3 d., - kai Astravo elektrinė buvo prijungta prie elektros tinklo. Ši rezoliucija taip pat ragina Komisiją (*Astravo (Baltarusija) atominės elektrinės saugumas (B9-0003/2021)*) „įvertinti ir pasiūlyti priemones, kuriomis būtų sustabdyta prekyba elektra su Baltarusija tokiu būdu, kuris atitiktų įpareigojimus pagal tarptautinę prekybos, energetikos ir branduolinės energetikos teisę, siekiant užtikrinti, kad Astravo elektrinėje pagaminta elektra nepatektų į ES energijos rinką [...]“.²⁹² Taigi ši rezoliucija yra pagrindas užkirsti kelią Astravo atominėje elektrinėje pagamintos elektros energijai realizacijai Europos Sąjungoje.

ESPO konvencijos šalis. 2019 m. vasario 7 d. ESPO konvencijos šalių susitikime Ženevoje buvo priimtas sprendimas Nr. 1S/1d, kurio 14 p. nurodyta, kad Baltarusija, parinkdama statybų aikštelę atominės elektrinės statyboms, nepateikė pakankamai informacijos vadovaudamasi ESPO konvencijos II priedu, t.y. nenurodė aplinkybių ir priežasčių, kodėl lyginant alternatyvias atominės elektrinės statybų vietas ir priimant galutinį sprendimą dėl atominės elektrinės statybos vietos, buvo pasirinktas Astravas. Šio sprendimo 16 p. Baltarusija yra primygtinai raginama, kad ateityje, priimant sprendimus dėl bet kokios planuojamos veiklos, kuriai yra taikoma ESPO konvencija, būtų užtikrinta, jog poveikio aplinkai vertinimo dokumentuose būtų tinkamai ir aiškiai įvertintos pagrįstos alternatyvos bei pagrįstas galutinis pasirinkimas.²⁹³

3.6. Tarptautinių organizacijų ir kitų tarptautinės teisės subjektų įtakos Astravo atominės elektrinės statybai vertinimas

Iš šiame baigiamojo darbo skyriuje atliktos trumpos tarptautinių organizacijų ir kitų tarptautinės teisės subjektų įtakos Astravo atominės elektrinės statybai apžvalgos darytina išvada, kad šiai dienai tarptautinėje teisėje nėra įtvirtinto teisinio mechanizmo, kuris užkirstų kelią galimai nesaugios Astravo atominės elektrinės statyboms. Nors atlikta analizė leidžia daryti išvadą, kad tarptautinės organizacijos turi teigiamą tiesioginę bei netiesioginę įtaką Baltarusijos Astravo atominės elektrinės statyboms (dalis TATENA, WANO rekomendacijų yra įgyvendinta), tačiau tarptautinėje teisėje nereglamentuotas privalomas šių organizacijų *rekomendacijų įgyvendinimo* mechanizmas (tiksliau – paties priverstinio rekomendacijų įgyvendinimo mechanizmo trūkumas) palieka plačią diskrecijos teisę atominę energetiką

²⁹² „Europos Parlamento rezoliucija dėl Astravo (Baltarusija) atominės elektrinės saugos (2021/2511(RSP))“, *Europos parlamentas*, 2021 m. kovo 8 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0052_LT.html

²⁹³ „Compliance by Belarus with its obligations under the Convention in respect of the Belarusian nuclear power plant in Ostrovets IS/1d“, *The Meeting of the ESPOO Parties*, 2021 m. kovo 9 d., https://unece.org/DAM/env/eia/meetings/2019/IS_MOP_5-7_February_2019_Geneva/Decision_IS.1d_.pdf

vystančiai valstybei dėl šių rekomendacijų įgyvendinimo būtinybės. Mano nuomone tokia, *rekomendacinio pobūdžio*, tarptautinės teisės subjektų įtaka jokių būdu neužkerta kelio nesaugių atominių elektrinių statybai visame pasaulyje. Džiugina tai, kad atominę energetiką vystančioms valstybėms sudaromos galimybės pasinaudoti gerąja patirtimi ir mokslo žiniomis atominės energetikos srityje, tačiau tokioje, potencialų pavojų visam pasauliui keliančioje energetikos srityje, pasigendu stipraus priežiūros ir kontrolės mechanizmo tarptautiniu lygmeniu, kuris turėtų realią įtaką saugios atominės energetikos vystymui.

Tas pats pasakytina ir apie kitų tarptautinės teisės subjektų priimamus sprendimus, kurių techninės įgyvendinimo galimybės ir reali įtaka Baltarusijoje statomai Astravo atominei elektrinei kelia abejonių. Vertinant žiniasklaidos priemonėse pateikiamą informaciją, Lietuvos ar Europos parlamento priimti sprendimai *nepirkti Astravo atominėje elektrinėje pagamintos elektros energijos* apskritai laikytini turinčiais abejotina įtaką Astravo atominei elektrinei. Taip manytina vertinant tai, kad Baltarusija yra pareiškusi, jog nors Lietuva ir yra labai svarbus elektros energijos pirkėjas, Astravo atominėje elektrinėje pagamintą elektros energiją Baltarusija pasiruošusi suvartoti savo reikmėms.²⁹⁴ Be to, abejonių kelia ir techninės galimybės „atsiriboti“ nuo Astravo atominėje elektrinėje pagamintos elektros energijos importo. Pasirodo, kad nors sprendimą *neimportuoti* Astravo atominėje elektrinėje pagamintos elektros energijos Lietuva priėmė dar 2018 metais, tačiau akivaizdu, kad techniškai tam pasiruošta nebuvo: energetikos ministras Dainius Kreivys pareiškė, kad pusė į Lietuvą patekusios ir suvartotos trečiųjų šalių elektros pastaruoju metu buvo pagaminta Astrave, o šalis už ją jau sumokėjo beveik 4 mln. eurų.²⁹⁵ Nors ekspertai priešaringai vertina tokį ministro pasisakymą, tačiau buvęs Lietuvos Respublikos energetikos ministras Arvydas Sekmokas su šiuo pasisakymu sutinka ir teigia, kad BRELL žiedas (*vadinamasis BRELL elektros žiedas jungia Lietuvą, Latviją, Estiją, Rusiją ir Baltarusiją*²⁹⁶) sudaro Baltarusijai galimybes prekiauti Astravo atominėje elektrinėje pagaminta elektros energija.²⁹⁷ Vertinant šią informaciją kyla retorinis klausimas, kokią apčiuopiamą naudą duoda tarptautinės teisės subjektų sprendimai, kurių įgyvendinimui nėra techniškai pasirengta, o ir pati elektros energijos importo iš Astravo atominės elektrinės „blokada“ kelia abejonių dėl

²⁹⁴ „Энергетическая блокада Белорусской АЭС. Куда будем продавать электричество“, *NAVINI.BY*, 2021 m. kovo 9 d., <https://naviny.online/article/20201105/1604551891-energeticheskaya-blokada-belorusskoy-aes-kuda-budem-prodavat>

²⁹⁵ „Kreivio argumentai dėl Astravo neįtikina Latvijos valdžios ir dalies ekspertų“, *lrt.lt*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1337774/kreivio-argumentai-del-astravo-neitikina-latvijos-valdžios-ir-dalies-ekspertu>

²⁹⁶ „Norim ar nenorim, tačiau Baltarusijos atominė elektra ateis į Lietuvą, tik pinigų už tai jie negaus“, *technologijos.lt*, 2021 m. kovo 17 d., http://www.technologijos.lt/n/technologijos/energija_ir_energetika/S-65467/straipsnis/Norim-ar-nenorim-taciau-Baltarusijos-atomine-elektra-ateis-i-Lietuva-tik-pinigu-uz-tai-jie-negaus-Video

²⁹⁷ „Arvydas Sekmokas. Absoliuti Astravo atominės elektrinės blokada“, *Sąjūdis prieš Astravo AE*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.astravine.lt/post/arvydas-sekmokas-absoliuti-astravo-atomin%C4%97s-elektros%C4%97s-blokada>

įtakos Baltarusijai, kuri teigia, jog Astravo atominėje elektrinėje pagamintą elektros energiją gali suvartoti pati.

4. ATSAKOMYBĖS UŽ ASTRAVO ATOMINĖS ELEKTRINĖS PADARYTĄ BRANDUOLINĘ ŽALĄ KLAUSIMAS

4.1. Principo „teršėjas moka“ vieta su branduolinių medžiagų naudojimu susijusioje tarptautinėje teisėje ir Baltarusijos teisės sistemoje

Valstybių atsakomybės už branduolinę žalą klausimą tarptautinių santykių kontekste reglamentuoja unikalūs ir savarankiškas civilinės atsakomybės už branduolinių medžiagų naudojimo metu sukeltą žalą institutas. Ši tarptautinės teisės, susijusios su atsakomybe už branduolinių medžiagų naudojimu sukeltą žalą, institutą iš esmės formuoja dvi konvencijos: 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą²⁹⁸ ir 1958 m. Paryžiaus konvencija dėl atsakomybės prieš trečią šalį atominės energetikos srityje.²⁹⁹ Kadangi beveik du trečdaliai pasaulio valstybių yra vienos ar kitos šių konvencijų narės,³⁰⁰ būtent šios dvi konvencijos yra bendrasis tarptautinėje teisėje įtvirtintas pagrindas valstybėms atlyginti tarpvalstybinę žalą, kurią sukėlė branduolinių medžiagų naudojimas (Baltarusijos atveju Paryžiaus konvencija dėl atsakomybės prieš trečią šalį atominės energetikos srityje netaikytina, kadangi Baltarusija nėra prisijungusi prie šios konvencijos). Šios konvencijos reglamentuoja valstybių tarpusavio santykius, jų teises ir pareigas sprendžiant branduolinės žalos atlyginimo klausimą, apibrėžia jurisdikciją bei nacionalinės teisės taikymo aspektus.

Siekiant suprasti šį unikalų tarptautinės teisės institutą ir jo taikymą, turime sugrįžti prie jo formavimosi ištakų. Šio atskiro teisės instituto branduolinių medžiagų naudojimo srityje formavimuisi labai didelę įtaką turėjo tarptautinėje aplinkosaugos teisėje susiformavęs principas *teršėjas moka*. Šio principo „apibrėžimą“ galima rasti 1992 m. RIO deklaracijoje apie aplinką ir plėtrą (angl. *Rio Declaration on Environment and Development*), išplėtojusioje Jungtinių Tautų 1972 Stokholmo konferencijos (buvo nagrinėjami žmogaus aplinkos klausimai) deklaracijos teiginius.³⁰¹ RIO deklaracijos 16 principas, pavadintas principu *teršėjas moka*, teigia, kad: „Šalies valdžia turi skatinti su tarptautine aplinkos apsauga siejamų sąnaudų internalizavimą ir ekonomikos metodų panaudojimą, atsižvelgiant į tai, kad teršėjas privalėtų, iš principo, sumokėti

²⁹⁸ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36

²⁹⁹ „Paris Convention on Nuclear Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (Paris Convention: Full text)“, *supra note*, 158

³⁰⁰ Jolanta Apolevič, „Tarptautinės aplinkos teisės įtaka tarptautinei teisei“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2014), 621

³⁰¹ „RIO deklaracija“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/rio-deklaracija/>

už taršą skiriant tinkamą dėmesį visuomenės interesams, o taip pat neiškreipiant tarptautinės prekybos ir investicijų“.³⁰² Teisės doktrinoje principas *teršėjas moka* reiškia, kad visa atsakomybė dėl padarytos žalos aplinkai, įskaitant ir materialinę atsakomybę, kilusią dėl teršimo arba dėl taršos naudojant gamtos išteklius, tenka patiems teršėjams arba gamtos išteklių naudotojams, t.y. visus socialinius ir ekonominius nuostolius, kurie kilo dėl teršimo bei išteklių naudojimo privalo padengti patys teršėjai.³⁰³ Svarbu paminėti, kad principo *teršėjas moka* taikymui su branduolinėmis medžiagomis susijusioje teisėje atsakomybės už padarytą žalą taikymo sąlygos (t.y. aiškus nustatymas, kas yra laikoma pavojinga tarša) neturi reikšmės. Su branduolinėmis medžiagomis susijusioje teisėje yra visiškai nesvarbu, kad, pavyzdžiui, incidento atominės energetikos įrenginyje metu į aplinką paskleistas radionuklidų koncentracijos dydis, sukėlęs žalą, neviršijo normų. Tarptautinėje aplinkosaugos teisėje branduolinė veikla yra priskiriama prie ypatingai pavojingos veiklos, kuriai taikomas griežtos (arba dar vadinamos absoliučios) atsakomybės principas.³⁰⁴ Tokią situaciją galima būtų lyginti su griežtos atsakomybės sąvoka, įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinėje teisėje.³⁰⁵

Vertinant tarptautinės teisės principo *teršėjas moka* taikymą su branduolinėmis medžiagomis susijusioje teisėje ir šio principo įtaką tarptautinei civilinei atsakomybei už branduolinę žalą, visų pirma reikia paaiškinti dvi sąvokas, glaudžiai susijusias su principu *teršėjas moka*. Kalbant apie civilinę atsakomybę už branduolinę žalą, pagrindiniu atsakomybės už branduolinę žalą subjektu bus laikomas *aplinkos teršėjas*, kurį iš esmės sudaro du subjektai, t.y.: *atominės energetikos įrenginio operatorius*, o žalai peržengus konvencijoje nustatytą ribą³⁰⁶ - ir *valstybė, išdavusi operatoriui licenciją*, arba ir kiti subjektai (pavyzdžiui, kelių operatorių grupė), kuriems nacionalinės valstybės teisės pagrindais pereina tarptautinė ar subsidiari atsakomybė (angl. *residual responsibility*). Subsidiarumo principas įtvirtintas ir Baltarusijos nacionalinėje teisėje, kurioje įtvirtinta nuostata, kad už branduolinę žalą atsako tiek *atominės energetikos įrenginio operatorius*, tiek ir *valstybė, išdavusi operatoriui licenciją*.³⁰⁷

Kalbant apie Baltarusijoje statomą Astravo atominę elektrinę, šiame baigiamojo darbo skyriuje *aplinkos teršėju* bus laikomas ir pats *atominės energetikos įrenginio operatorius* -

³⁰² „RIO deklaracija apie aplinką ir plėtrą“, 16 principas, (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2001), 2021 m. kovo 17 d., [Agenda21 \(lrv.lt\)](http://Agenda21(lrv.lt))

³⁰³ Linas Mikšys, „*Europos Sąjungos aplinkosaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisės sistemoje*“ (Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės ir proceso katedra, 2006)

³⁰⁴ Malcolm N. Shaw, *International law*, 894, (Cambridge University Press, 2008), 2021 m. kovo 17 d.,

<http://euglobe.ru/wp-content/uploads/2017/01/Malcolm-N.-Shaw.-International-Law-6th-edition-2008.pdf>

³⁰⁵ Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (toliau – LR CK) griežtos atsakomybės atvejai įtvirtinti daugelyje straipsnių, pvz.: statinių priežiūros (LR CK 6.266 str.), gyvūnų savininkų (LR CK 6.267 str.), didesnio pavojaus šaltinio valdytojo (LR CK 6.270 str.) ir kt. Griežtos atsakomybės taisyklė reiškia, kad yra visiškai nesvarbu, kokio dydžio žala yra padaryta – asmuo, sukėlęs žalą, privalo ją atlyginti. Manytina, kad kalbant apie branduolinės saugos standartus ir nežiūrint į „absoliučios“ (konvencijų terminais) atsakomybės taikymą, šie standartai turėtų būti aiškiai nustatyti, suteikiant jiems privalomąją galią.

³⁰⁶ „Branduolinės saugos konvencija“, *supra note*, 26: 3 – 4 pastraipa ir 9 str.

³⁰⁷ Žr. baigiamojo darbo 2.1.2. skyriuje, 2 lentelėje

valstybės įmonė „Baltarusijos AE“ (rus. - *Государственное предприятие "Белорусская АЭС"*)³⁰⁸ ir valstybė, išdavusi operatoriui licenciją, t.y. Baltarusijos Respublika. Nors kalbant apie principą *teršėjas moka* galėtų būti vertinamas ir valstybės finansinės atsakomybės už radioaktyvių atliekų saugojimą prisiėmimo klausimas, tačiau šiame baigiamajame darbe apsiribojama tik galimu Astravo atominėje elektrinėje įvykusio incidento, dėl kurio atsirado branduolinė žala tarptautiniu mastu, vertinimu.

Baltarusija yra viena iš 178 pasaulio valstybių, dalyvavusių 1992 m. birželio mėnesį Rio de Žaneire vykusioje Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros konferencijoje, kurioje buvo patvirtinta RIO deklaracija bei suformuluotas aukščiau minėtas tarptautinės aplinkos teisės principas *teršėjas moka*. Šis principas, atsispindintis tiek *atominės energetikos įrenginio operatoriaus*, tiek ir pačios valstybės, išdavusios operatoriui licenciją, atsakomybėje, įtvirtintas ne tik Baltarusijai taikomoje Branduolinės saugos konvencijoje,³⁰⁹ bet ir Baltarusijos nacionalinėje teisėje.³¹⁰

- Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymo 37 str. nustato, kad eksploatuojanti organizacija (*yra žinoma, kad Astravo atominės energetikos įrenginio operatoriaus - valstybės įmonė „Baltarusijos AE“*) pagal teisės aktus atsako už žalą, kuri atsirado dėl radiacinės avarijos, įvykusios įgyvendinant atominės energijos naudojimo veiklą;

- Baltarusijos Respublikos Atominės energijos naudojimo įstatymo 5 str. nustato, kad Baltarusijos Respublikos Vyriausybė (*vyriausybė šiuo atveju prilyginama valstybei, išdavusiai operatoriui licenciją vystyti atominę energetiką*) atominės energijos naudojimo srityje [...] pagal šį įstatymą ir kitus teisės aktus atlygina žalą, kurią padaro žalingas jonizuojančiosios spinduliuotės poveikis arba veikla, susijusi su atominės energijos naudojimu.

4.2. Bendrieji tarptautinės teisės pagrindai atsakomybei už branduolinę žalą kilti

Civilinė atsakomybė Baltarusijai, kaip *aplinkos teršėjui*, už potencialią statomos Astravo atominės elektrinės padarytą branduolinę žalą kitoms valstybėms, gali kilti tik esant teisėtam pagrindui bei remiantis bendra atsakomybės tarptautinėje teisėje samprata. Bet kurios valstybės atsakomybė yra laikoma fundamentaliu tarptautinės teisės principu, kylančiu iš pačios tarptautinės teisės sistemos esmės ir yra paremta valstybės suvereniteto bei valstybių lygybės

³⁰⁸ "О предприятии", *Белорусская атомная электростанция*, 2021 m. kovo 17 d., <https://belaes.by/ru/o-predpriyatii-2.html>

³⁰⁹ Preambulė: Susitariančios šalys, iš naujo patvirtindamos, kad už branduolinę saugą atsakinga valstybė, kurios jurisdikcijoje yra branduoliniai įrenginiai [...]; 9 str.: Kiekviena Susitariančioji šalis turi užtikrinti, kad atitinkamos licencijos turėtojui tektų pagrindinė atsakomybė už branduolinio įrenginio saugą [...]

³¹⁰ Tokį nacionalinį Baltarusijos teisinį reglamentavimą pagrindžia baigiamojo darbo 2 skyriuje atlikta Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizė

doktrinomis.³¹¹ Šis principas reiškia, kad tarptautinė atsakomybė valstybei kyla tik tada, kai ši valstybė įvykdo tarptautinės teisės požiūriu neteisėtą veiklą kitos valstybės atžvilgiu.³¹²

Kalbant apie atominę energetiką ir su ja glaudžiai susijusias radioaktyvias medžiagas, Baltarusijos, kaip *aplinkos teršėjo* (apskritai, neišskiriant *atominės energetikos įrenginio operatoriaus*), neteisėta veikla galėtų pasireikšti dviem būdais:

- kaip veiksmai atliekant tarptautinės teisės draudžiamą veiklą (pavyzdžiui: neteisėta branduolinių ginklų ir/ar kitų sprogstamųjų įtaisų gamyba panaudojant radioaktyvias medžiagas, neteisėtas šių medžiagų pardavimas ir pan.);³¹³
- kaip veiksmai atliekant tarptautinės teisės nedraudžiamą veiklą, kurios metu buvo padaryta žala kitoms valstybėms (pavyzdžiui: eksploatuojant atominę elektrinę įvyksta avarija ir dėl to kitos valstybės patiria branduolinę žalą).

Vis dėl to kalbant apie atominės energetikos vystymą turime įvertinti tai, kad čia iš esmės yra susiduriama su dviem aplinkosaugos teisės principais, glaudžiai susijusiais vienas su kitu. Kaip jau buvo minėta anksčiau, vienas iš šių principų teigia, kad Baltarusija, kaip ir kitos valstybės, turi teisę vystyti atominę energetiką ir tai yra tarptautinės teisės nedraudžiama veikla.³¹⁴ Kitas principas, kurį įtvirtina 1972 Stokholmo deklaracijos 1 skyriaus 21 principas, teigia, kad vykdydamos tarptautinės teisės nedraudžiamą veiklą valstybės „turi pareigą užtikrinti, kad jų jurisdikcijoje ar kontrolėje vykdoma veikla nesukeltų žalos kitų šalių gamtinei aplinkai ar sritims, kurios nepatenka poveikį sukeliančių šalių nacionalinei jurisdikcijai“.³¹⁵ Tarp kitko, šis principas laikytinas ir pamatiniu tarptautinės aplinkosaugos teisės principu, o įvertinus Tarptautinio teisingumo teismo 1996 m. išreikšta nuomonę, - ir paprotinės teisės sudedamąja dalimi.³¹⁶

Kalbant apie Baltarusijoje statomą Astravo atominę elektrinę ir atsakomybės už branduolinę žalą klausimą, reikėtų paminėti *piktnaudžiavimo teisėmis* koncepciją.³¹⁷ *Piktnaudžiavimas teise* turėtų būti suprantamas kaip draudimas fiziniams ir juridiniams asmenims, naudojantis jiems suteiktomis teisėmis, atlikti tam tikrus veiksmus, kurių išskirtinis tikslas – sukelti žalą kitiems. Teisės doktrinoje šis institutas kelia daug prieštaravimų ir diskusijų dėl paties *piktnaudžiavimo teise* vertinimo. Yra nesutariama dėl daugelio aspektų, pavyzdžiui: ar

³¹¹ Malcolm N. Shaw, *supra note*, 304: 778

³¹² *Ibid*

³¹³ „Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatavimo“, *supra note*, 80

³¹⁴ Žr. baigiamojo darbo 2 sk., 37

³¹⁵ „Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment“, 21 principas, *United Nations Conference on the Human Environment*, 2021 m. kovo 18 d., https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.48/14/REV.1

³¹⁶ „Legality of the threat or use of nuclear weapons“, 245, *International Court of Justice* (Advisory opinion of 8 July 1996), 2021 m. kovo 18 d., <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

³¹⁷ Joseph Perillo, *Abuse of Rights: A Pervasive Legal Concept* (Fordham Law School, 1995), 2021 m. kovo 18 d., <https://core.ac.uk/download/pdf/216957667.pdf>

visuomet turi būti veikiama piktybiškai; ar įmanoma piktnaudžiauti teise elgiantis neapdairiai, t.y. nesant tiesioginio ketinimo sukelti žalą, taip pat, ar norint įrodyti piktavališkos veikos tikslą, kaip *piktnaudžiavimą teise* atitinkantį veiksma, privaloma įrodyti, kad subjektas turėjo tik vienintelį tikslą sukelti žalą kitam asmeniui, ar vis dėl to šis tikslas egzistuoja kartu su kitais šalutiniais ketinimais.³¹⁸ Nors statant Astravo atominę elektrinę Baltarusijai buvo pateikta daugybė rekomendacijų, iš kurių šiai dienai ne visos jų yra įgyvendintos, vargu ar tokius Baltarusijos veiksmus (neveikimą), atsižvelgiant į tai, jog rekomendacijų įgyvendinimas neturi privalomo jų vykdymo elemento, būtų galima laikyti Baltarusijos *piktnaudžiavimu teise* ir į tai reikėtų atsižvelgti sprendžiant *aplinkos teršėjo* civilinės atsakomybės už branduolinę žalą klausimą.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą darytina išvada, kad remiantis tarptautinės teisės principais Baltarusijai galėtų būti taikoma civilinė atsakomybė už statomos Astravo atominės elektrinės padarytą branduolinę žalą, kaip atominę energetiką vystančiam *aplinkos teršėjui*. Šiame baigiamajame darbe preziumuojant, kad Baltarusija, statydama Astravo atominę elektrinę, neatlieka tarptautinės teisės draudžiamos veiklos, Baltarusijai civilinė atsakomybė už branduolinę žalą galėtų būti taikoma jei vystant tarptautinės teisės nedraudžiamą veiklą, kurios metu buvo sukelta branduolinė žala kitoms valstybėms.

4.3. Baltarusijai taikytinos civilinės atsakomybės už branduolinę žalą sąlygos tarptautinėje teisėje

Ankstesniame šio baigiamojo darbo skyriuje nustatę tarptautinį teisinį pagrindą Baltarusijos civilinei atsakomybei už branduolinę žalą kilti, šiame skyriuje trumpai apžvelgsime sąlygas, kurias yra būtina nustatyti taikant civilinę atsakomybę už Astravo atominės elektrinės padarytą branduolinę žalą.

Jungtinių Tautų Tarptautinės Teisės Komisija laikosi nuomonės, kad tarptautinės teisės pažeidimu yra laikomas veiksmas, kuris valstybės atliekamas nesilaikant prisiimtų tarptautinės teisės įsipareigojimų.³¹⁹ Bet kuri valstybė, kaip ir Baltarusija, be nekvestionuojamos teisės vystyti atominę energetiką, turi ir tarptautinėje teisėje pripažintą pareigą užtikrinti kitų valstybių ir viso pasaulio saugumą, kad jos vykdoma veikla nesukeltų žalos. Remiantis tarptautinėje teisėje prisiimtais įsipareigojimais, Baltarusijai kiltų pareiga atlyginti kitoms valstybėms padarytą branduolinę žalą, kurią sukėlė jos vystomas atominės energetikos projektas. Diplomatas ir teisininkas Sompong Sucharitkul laikosi nuomonės, kad „valstybės pareiga nesukelti žalos

³¹⁸ Skaistė Žostautaitė, „Piktnaudžiavimas teise: Lietuvos teismų praktikos analizė“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2010), 18

³¹⁹ Patricia Birnie, *supra note*, 67: 517

kitoms valstybėms bei su tuo susijusi pareiga apsaugoti kitas valstybes nuo šios veiklos žalingų padarinių yra laikytina pirmine atsakomybės taisykle, kurią pažeidus būtų keliamas valstybės atsakomybės klausimas“.³²⁰

Ankstesniuose šio baigiamojo darbo skyriuose apžvelgėme tarptautinėje teisėje keliamų reikalavimų atominės energetikos vystymui inkorporaciją nacionalinėje Baltarusijos teisės sistemoje, o taip pat keletą tarptautinės teisės subjektų misijų Astravo atominėje elektrinėje rezultatus. Misijų Astravo atominėje elektrinėje apžvalga bei Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizė atskleidė tam tikrus, griežtai nereglamentuotus statomos Astravo atominės elektrinės ir Baltarusijos nacionalinės teisės sistemos trūkumus. Gali kilti klausimas: ar branduolinės avarijos Astravo atominėje elektrinėje, kurios nebuvo galima išvengti, lemiamą reikšmę turėtų *aplinkos teršėjo* veiksmai/neveikimas, kurie atskleistų dalį *aplinkos teršėjo* kaltės, pasireiškiančios dėl nepakankamų pastangų ir atsakomybės statant ar eksploatuojant Astravo atominę elektrinę (pvz.: tinkamai neįgyvendintos visos rekomendacijos; nesilaikoma atominės energetikos srityje visuotiniai pripažįstamų aukščiausio saugumo standartų; Baltarusija nesukūrė visiškai aiškaus ir nedviprasmiško nacionalinio teisinio reglamentavimo bei reguliavimo sistemos; nebuvo užtikrinta pakankama valstybės kontrolė ir pan.)?

S. Sucharitkul teigimu, valstybės pareigai atlyginti padarytą žalą kaltės nustatymas neturi reikšmės: pareiga atlyginti padarytą žalą „be kaltės“ (kitaip tariant – jos nenustatinėjant), kaip ir reikalavimai išvengti galimų grėsmių ateityje, yra sąlygos, kurios atitinka valstybės atsakomybės esmę.³²¹ Tokiam teiginiui pritartina. Kaip buvo minima anksčiau, su branduolinėmis medžiagomis susijusioje veikloje taikytinas griežtos (arba absoliučios) atsakomybės principas. Griežtos atsakomybės principas yra tradicinės kalte paremtos atsakomybės išimtis, kurios esminis elementas – atsakomybės atsiradimas asmenims nepriklausomai nuo jų kaltės. Griežtos atsakomybės atominės energetikos srityje atveju yra užtikrinamas tarpvalstybinis teisingumas, branduolinės žalos atveju atlyginant padarytą žalą kitai valstybei, o taip pat verčiantis atominės energetikos vystytojus (*aplinkos teršėjus*) elgtis kur kas apdairiau, negu kalte pagrįstos atsakomybės atveju, bei imtis visų įmanomų atsargumo priemonių (taigi taikoma griežta atsakomybė atlieka ir tam tikrą prevencinę funkciją).

A. Boyle teigimu, atsakomybė be kaltės atominėje energetikoje yra grindžiama keletu pagrindų:³²²

1. teismas neturi nustatyti tokio standarto, kaip „pagrįstas atsargumas“, o ieškovas neturi įrodyti, kad atsakovas pažeidė šį standartą;

³²⁰ Sompong Sucharitkul. *State Responsibility and International liability under International law* (Golden Gate University School of law. 1996), 833, 2021 m. kovo 18 d., [State Responsibility And International Liability Under International Law \(ggu.edu\)](#)

³²¹ Sompong Sucharitkul, *op.cit.*, 833

³²² Patricia Birnie, *supra note*, 67: 516

2. nors ir turinčios labai mažą galimybę įvykti, branduolinės avarijos sukelia labai rimtas pasekmes, todėl patenka į ypatingo pavojingumo kategoriją;

3. yra nepateisinama ir nepriimtina įrodinėjimo našta perkelti ant nukentėjusios šalies pečių, jei žala padaryta dėl tokios pavojingos veikos, kuri yra pateisinama tikrai tuo, kad yra naudinga energijos gamybos rūšis žalą sukėlusiai valstybei.

Ši, atominėje energetikoje taikoma ir bendrosios teisės šalyse išplėtota griežtos (absoliučios) atsakomybės doktrina yra kildinama iš Anglijos bylos *Rylands vs. Fletcher*. Šioje byloje teismas atsakovui taikė atsakomybę už žalą, kuri kilo sprogo atsakovo žemės sklype pastatytam rezervuarui ir dėl to į gretimą žemės sklypą išsiliejo nuotekos. Neatsižvelgiant į tai, kad rezervuaras sprogo ir išsiliejusios nuotekos padarė žalą gretimo žemės sklypo savininkui ne dėl atsakovo tyčios arba neatsargumo, bei net nepaisant to, kad sprogimą galėjo nulemti aplaidūs rezervuarą stačiusių asmenų veiksmai, atsakomybė buvo taikyta būtent pačiam atsakovui. Šioje byloje teismas konstatavo, kad teisinės valstybės principas (angl. *rule of law*) reikalauja, kad asmeniui padarius žalą kitiems asmenims, toks asmuo privalo prisiimti su tuo susijusią riziką ir *prima facie* atsakyti už visą galimą žalą.³²³

Netaikant griežtos atsakomybės atominėje energetikoje principo, branduolinės avarijos atveju būtų nepaprastai sunku (o gal net neįmanoma) nustatyti paties *aplinkos teršėjo* kaltę, kadangi atominės energetikos vystymo procese dalyvauja labai platus ratas asmenų (statybininkai, medžiagų tiekėjai, projektuotojai, priežiūros inspektoriai, eksploatuotojai ir t.t.).

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, branduolinės avarijos Astravo atominėje elektrinėje atveju nebūtų svarbu, ar *aplinkos teršėjo* veiksmuose buvo kaltės elementas. Atsižvelgiant į pagrįstą atominės energetikos vystymo veiklos pavojingumą, bei vadovaujantis Baltarusijai taikytinos 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą IV straipsniu, kuriame yra įtvirtinta absoliuti operatoriaus atsakomybė už branduolinę žalą pagal šią konvenciją, avarijos Astravo atominėje elektrinėje atveju Baltarusijai būtų taikomas aukščiau aptartas griežtos atsakomybės principas, todėl Baltarusijos kaltė nebūtų laikoma esminiu elementu, būtinu taikyti civilinę atsakomybę už branduolinių medžiagų sukeltą žalą.

Tačiau siekiant taikyti civilinę atsakomybę už Astravo atominės elektrinės padarytą žalą neišvengiamai turėtų būti nustatytas vienas būtinas kriterijus – kitų valstybių patirta žala. Tik tuo atveju, jei Astravo atominėje elektrinėje įvykusi branduolinė avarija nesukels bent minimalios matomos branduolinės žalos kitoms valstybėms, *aplinkos teršėjui* nekils civilinė atsakomybė už branduolinių medžiagų sukeltą žalą. Jungtinių Tautų Tarptautinės Teisės Komisijos teigimu, norint įrodyti, kad valstybė neįvykdė savo pareigos nesukelti žalos kitoms valstybėms, tokia žala

³²³ Linas Meškys. *Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: Griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybė*. (Jurisprudencija. Mokslo darbai), 77, 2021 m. kovo 18 d. <http://docplayer.net/49763851-Mokslo-darbai-87-76-83.html>

neturėtų būti maža ir turėtų sukelti neigiamas matomas pasekmes kitai valstybei – jos gyventojams, turtui ar aplinkai.³²⁴

Tačiau net ir nustačius akivaizdžią Astravo atominėje elektrinėje įvykusios avarijos padarytą žalą kitoms valstybėms nebūtų galimybės taikyti civilinę atsakomybę už branduolinę žalą, jei Astravo atominės energetikos veiklos (ir dėl jos kilusių žalingų padarinių kitoms valstybėms) negalėtumėme priskirti *aplinkos teršėjui* – valstybei, t.y. Baltarusijai. S. Sucharitkul teigimu, tarptautinė atsakomybė už žalingą poveikį valstybei gali kilti tik tada, kai tokį poveikį sukelia valstybėje vykdoma veikla, kurios atžvilgiu valstybė turi arba gali turėti tiesioginę ar netiesioginę kontrolę, arba kai žalingas poveikis yra sukliamas jos jurisdikcijoje esančio objekto.³²⁵ Jungtinių Tautų Tarptautinės Teisės Komisija yra nurodžiusi, kad „tarptautinėje teisėje veiksmas, kurį atlieka asmuo ar grupė asmenų, valstybei yra priskiriamas tuo atveju, jeigu šis asmuo ar grupė asmenų veikia vadovaudamiesi valstybės nurodymais, yra jos žinioje arba jos kontroliuojami“.³²⁶ Šiuo atveju ryšys tarp Astravo atominės elektrinės ir Baltarusijos yra akivaizdus (atskleistas ankstesniuose šio baigiamojo darbo skyriuose): Baltarusija, patvirtinusi savo energetikos strategiją 2011-2020 metams, priėmė sprendimą statyti atominę elektrinę, o jos statybą ir eksploataciją vykdyti pavedė Baltarusijos valstybės įmonei „Baltarusijos AE“.

Apibendrinant visa tai, kas buvo išdėstyta šiame baigiamojo darbo skyriuje, galima daryti išvadą, kad branduolinės avarijos Astravo atominėje elektrinėje atveju, esant poreikiui Baltarusijai taikyti civilinę atsakomybę už kitoms valstybėms padarytą branduolinę žalą, egzistuoja visos tarptautinėje teisėje pripažįstamos tam reikalingos sąlygos ir teisinis pagrindas.

4.4. Baltarusijos civilinė atsakomybė už branduolinę žalą ir galimas civilinės atsakomybės žalos dydis

4.4.1. Baltarusijos civilinė atsakomybė už branduolinę žalą

Pagrindinis tarptautinės teisės aktas, kuris būtų taikomas sprendžiant klausimą dėl Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos atlyginimo kitoms valstybėms, yra 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą. Šios konvencijos XI straipsnis nustato, kad teisę dėl ieškinių pagal šios konvencijos II straipsnį turi teismai tos susitariančios šalies, kurios teritorijoje įvyko branduolinis incidentas.³²⁷ Taigi neatsižvelgiant į keletą šios konvencijos XII str. įtvirtintų išimčių, visus ieškinius dėl Astravo atominės elektrinės

³²⁴ „Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session“, 152, *United Nations Office of Legal Affairs*, 2021 m. kovo 18 d., https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf

³²⁵ Sompong Sucharitkul, *supra note*, 320: 834

³²⁶ „Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session“, *op.cit.*, 152,

³²⁷ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36: 11 str.

padarytos branduolinės žalos turėtų nagrinėti Baltarusijos teismai. Toks konvencijoje įtvirtintas teisinis reglamentavimas atrodo teisingas ir logiškai suprantamas – esant tokiam tarptautiniam teisiniam reglamentavimui visi galimi ieškiniai *aplinkos teršėjui* dėl branduolinės žalos atlyginimo būtų perduodami vienos valstybės teismui. Dėl šios priežasties teismas, nagrinėjantis ieškinius, galėtų priimti teisingą ir pagrįstą sprendimą, kaip visoms branduolinės avarijos aukoms teisingai paskirstyti nuostolių atlyginimą.³²⁸ Tuo atveju, jeigu ieškinį dėl branduolinės žalos atlyginimo būtų galima teikti įvairių valstybių teismas, susidarytų rizika, kad ne visoms branduolinę žalą patyrusioms aukoms bus proporcingai atlyginti jų patirti nuostoliai. Egzistuoja nemaža tikimybė, kad skirtingų valstybių teismai, nagrinėdami ieškinius dėl žalos atlyginimo, nesugebėtų tinkamai įvertinti bendro branduolinės avarijos aukų skaičiaus ir dėl to negalėtų teisingai bei proporcingai atlyginti visoms joms nuostolius. Tokia situacija, kai tokio paties dydžio žalą patyrusiems asmenims skirtingų valstybių teismai priteistų skirtingas kompensacijas, būtų visiškai neteisinga. Todėl ieškinių dėl branduolinės žalos atlyginimo sutelkimas vienoje valstybėje, vadovaujantis Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą XI str., padeda išvengti galimo neteisingo branduolinės žalos atlyginimo paskirstymo.³²⁹ Be to, nors ir sutinkama su tuo, jog vienoje valstybėje priimtą sprendimą turėtų vykdyti kita valstybė, tačiau reikia prisiminti, kad valstybės vis dėl to turi imunitetą nuo kitų valstybių teismų priimtų sprendimų priverstinio vykdymo.³³⁰ Dėl šios priežasties išlieka teorinė tikimybė, kad kitos valstybės teismų priimti sprendimai gali būti neįgyvendinti (netinkamai įgyvendinami ar jų įgyvendinimas vilkinamas) valstybėje, kurioje ir kilo žala.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, branduolinę žalą atlyginti turėtų *aplinkos teršėjas*. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą nustato, kad pagrindiniu ir pradiniu atsakomybės už branduolinę žalą subjektu tarptautinėje bei nacionalinėje teisėje yra laikomas atominės elektrinės operatorius, o tik po to – valstybė.³³¹ Valstybė, kurios jurisdikcijoje esantis *aplinkos teršėjas* – atominės energetikos įrenginio operatorius, sukėlė branduolinę žalą kitoms valstybėms, privalo garantuoti, kad *aplinkos teršėjui* – atominės energetikos įrenginio operatoriui teismo nustatytas išmokėtinas atsakomybės už branduolinę žalą dydis bus išmokėtas nukentėjusiems asmenims.³³² Toks teisinis reglamentavimas, kuriame *aplinkos teršėjo* teisinė atsakomybė paskirstyta keliams subjektams, įtvirtintas ir Baltarusijos nacionalinėje teisės sistemoje.³³³

³²⁸ „Civil Liability for Nuclear Damage: Advantages and Disadvantages of Joining the International Nuclear Liability Regime“, 5, *A paper by the International Expert Group on Nuclear Liability (INLEX)*, 2021 m. kovo 22 d., <https://www.iaea.org/sites/default/files/17/11/liability-regime.pdf>

³²⁹ *Ibid*, 6

³³⁰ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36: 14 str.

³³¹ *Ibid*, 3,4,5 ir 7 str.

³³² *Ibid*, 7 ir 15 str.

³³³ Žr. baigiamojo darbo antro skyriaus Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizę

Reikėtų pažymėti, kad Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą 4 str. 2 d. numato keletą išlygų dėl absoliučios atominės elektrinės operatoriaus atsakomybės: operatorius gali būti atleistas nuo žalos atlyginimo tiems asmenims, kurie yra patys kalti dėl jiems kilusios žalos: „Jeigu operatorius įrodys, kad branduolinė žala padaryta visiškai ar iš dalies dėl šiurkštaus aplaidumo asmens, kuriam padaryta žala, arba ji yra kaip rezultatas jo veikos ar neveikimo turint tikslą padaryti žalą, tai kompetentingas teismas gali, jeigu tai numatyta jo įstatyme, operatorių visiškai ar iš dalies atleisti nuo privalomo žalos padengimo tokiam asmeniui“.³³⁴ Šios konvencijos 4 str. 3 d. taip pat nustatyta, kad atominės elektrinės operatorius nėra laikomas atsakingu už branduolinę žalą, kai žala yra padaroma „branduolinio incidento, įvykusio tiesiogiai dėl ginkluoto konflikto, karo veiksmų, pilietinio karo ar sukilimo, metu“ arba „nėra atsakingas už branduolinę žalą, kurią padaro branduolinis incidentas, kilęs tiesiogiai dėl nepaprastai sunkios stichinės nelaimės“.³³⁵ Svarbu pažymėti, kad Baltarusija nebūtų atleista nuo civilinės atsakomybės už branduolinę žalą, jeigu tokia žala būtų padaryta teroristiniais veiksmais.³³⁶

Apibendrinant visa tai, kas aukščiau išdėstyta, Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos atveju visos bylos dėl branduolinės žalos atlyginimo pagal jurisdikciją turėtų būti priskirtos Baltarusijos teismams, kurie šias bylas nagrinėtų vadovaudamiesi 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą, 1997 m. papildomu protokolu prie Vienos konvencijos ir Baltarusijos nacionaliniais teisės aktais.

Valstybių, patyrusių branduolinę žalą, tarptautinėje teisėje įtvirtintą teisę kreiptis į Baltarusijos teismus dėl branduolinės žalos atlyginimo reglamentuoja Baltarusijos Respublikos teismų sistemos ir teisėjų statuto kodeksas. Šio kodekso 6 str. nurodoma, kad „Baltarusijos Respublikos bendrosios jurisdikcijos teismai gina Baltarusijos Respublikos Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose garantuojamas asmenų, organizacijų, verslo subjektų ir kitų asmenų socialines, ekonomines ir politines teises [...]“³³⁷ o kodekso 10 str. įtvirtinta nuostata, kad „[...]Užsienio piliečiams ir asmenims be pilietybės garantuojama teisė į teisminę gynybą (įvertinus šio straipsnio pirmąją dalį, tokia teisė turėtų būti suprantama, kaip teisė kreiptis į teismą) vienodais pagrindais su Baltarusijos Respublikos piliečiais, nebent Baltarusijos Respublikos Konstitucija, Baltarusijos Respublikos įstatymai ir tarptautinės sutartys nurodo kitaip“.³³⁸ Vadovaujantis Baltarusijos Respublikos procesinio kodekso 39 str., „bylas, susijusias

³³⁴ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36: 4 str.

³³⁵ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *op.cit.*, 4 str. 3 d. a, b

³³⁶ Žr. šio baigiamojo darbo 1.2.4. skyrių.

³³⁷ „Кодекс Республики Беларусь О Судостроительстве и Статусе Судей“, 6 str., *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. kovo 22 d., [Кодекс РБ О Судостроительстве и Статусе Судей Кодекс Республики Беларусь О Судостроительстве и Статусе Судей 139-3 от 29.06.2006 г. \(КРБосиСС\) - Законодательство Республики 2021 год \(kodeksy-by.com\)](#)

³³⁸ „Кодекс Республики Беларусь О Судостроительстве и Статусе Судей“, *supra note*, 337: 10 str.

su verslininkystės ir kitos ekonominės veiklos įgyvendinimu nagrinėja, [...] sprendžia ekonominius ginčus ir nagrinėja kitas bylas, dalyvaujant juridiniams asmenims, verslininkams, o šiame kodekse ir kituose teisės aktuose numatytais atvejais, - ir dalyvaujant Baltarusijos Respublikai [...], [...] nagrinėja bylas, kuriose dalyvauja juridiniai asmenys, organizacijos, nesančios juridiniais asmenimis, verslininkai ir Baltarusijos Respublikos piliečiai, o taip pat užsienio organizacijos, tarptautinės organizacijos, užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės [...]“ nagrinėja Baltarusijos Respublikos ekonomines bylas nagrinėjantys teismai.³³⁹ Remiantis šio kodekso 1 str. pateiktu sąvokų išaiškinimu, ekonomines bylas nagrinėjantys teismai - regionų (Minsko miesto) teismai ir Baltarusijos Respublikos aukščiausiasis teismas.³⁴⁰

Ši trumpa, aukščiau pateikta Baltarusijos nacionalinių teisės aktų apžvalga, leidžia daryti išvadą, kad Baltarusija yra sudariusi galimybes valstybėms kreiptis į teismą dėl branduolinės žalos atlyginimo. Tačiau vis dėl to, atsižvelgiant į tai, kokią didžiulę įtaką Baltarusijos teismų sprendimams gali turėti Baltarusijos prezidentas bei kitos valdžios institucijos (ypač politinėse ir ekonominėse bylose), Baltarusijos teismų nešališkumo ir teisingo bei pagrįsto teismo sprendimo priėmimo klausimas sprendžiant galimą Astravo atominės elektrinės padarytos branduolinės žalos atlyginimo klausimą yra keliantis abejonių.³⁴¹

4.4.2. Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos atlyginimas

Atsižvelgiant į branduolinių medžiagų pavojingumą žmonių sveikatai bei aplinkai, atominių elektrinių sukelta branduolinė žala gali būti labai didelė. Be to, branduolinių medžiagų žala aplinkai bei žmonėms yra ne momentinė, o tęstinė, t.y. žala pasireiškia ir išlieka labai ilgą laikotarpį: labiausiai radioaktyviomis medžiagomis užteršti plotai gali būti netinkami gyventi ar naudoti juos ekonominei veiklai ištisus dešimtmečius ar net šimtmečius. Skaičiuojama, kad, pavyzdžiui, vien 1986 m. įvykusios Černobylio katastrofos padaryta žala gamtai, po katastrofos praėjus 25 metams, gali siekti nuo 250 mlrd. iki 500 mlrd. JAV dolerių.³⁴² Avarijos Fukušimos atominėje elektrinėje (2011 m.) nuostoliai, praėjus daugiau 7 metams po nelaimės (2018 m.),

³³⁹ „Хозяйственный Процессуальный Кодекс Республики Беларусь 219-3 от 15.12.1998 г.“, 39 str., *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. kovo 22 d., [ХПК РБ Хозяйственный Процессуальный Кодекс Республики Беларусь 219-3 от 15.12.1998 г. - Законодательство Беларуси 2021 год \(kodeksy-by.com\)](https://www.kodeksy-by.com/)

³⁴⁰ „Хозяйственный Процессуальный Кодекс Республики Беларусь 219-3 от 15.12.1998 г.“, *supra note*, 339: 1 str.

³⁴¹ „Belarus Country Report 2020: Rule of Law“, *The BTI Transformation Index*, 2021 m. kovo 22 d., <https://www.bti-project.org/en/reports/country-report-BLR-2020.html#pos5>

³⁴² Jonathan M. Samet, Joann Seo. *The Financial Costs of the Chernobyl Nuclear Power Plant Disaster: A Review of the Literature*, 25, 2021 m. kovo 22 d., https://www.greencross.ch/wp-content/uploads/uploads/media/2016_chernobyl_costs_report.pdf

siekė apie 202 mlrd. JAV dolerių.³⁴³ Akivaizdu, kad tokie milžiniški branduolinių avarijų sukeltos branduolinės žalos mažai *aplinkos teršėjui* gali būti nepakeliamas finansinis našta.³⁴⁴ Vis dėl to nekvestionuojama, kad valstybėms, patyrusioms nuostolius dėl branduolinės žalos, turi būti teisingai atlyginta.

Behnamo Abbasi (angl. *Behnam Abbasi*) teigimu, tuo atveju, kai kam nors yra sukeliama žala, yra būtina ją kompensuoti ir nukentėjusį asmenį sugrąžinti į padėtį, kurioje jis buvo iki patiriant žalą. Vystant bet kokią pavojingą veiklą, šią veiklą vystantis asmuo turi būti pasiruošęs atlyginti kitiems asmenims galimus nuostolius, kuriuos šie patyrė dėl pavojingos veiklos vykdytojo kaltės.³⁴⁵ Valstybių ir jos gyventojų, patyrusių branduolinę žalą, nuostoliai gali pasireikšti daugybėje sričių: tiesioginiai nuostoliai dėl to, kad nebegalima naudoti radioaktyviomis medžiagomis užterštų žemės plotų; nuostoliai dėl užterštos žemės ūkio produkcijos, kurios nebegalima realizuoti; tiesioginė žala, susijusi su užterštumu per kritulius (pvz. iškritusių radioaktyvių kritulių poveikis mėsiniams gyvūnams); išlaidos medicinai; profilaktinės apsaugos priemonės apsisaugoti nuo radiacijos; dėl branduolinės žalos ir radiologinio užterštumo nutrauktos ekonominės veiklos nuostoliai, prevencinės priemonės radiacijos padarinių mažinimui ir t.t.³⁴⁶ 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą VIII str. nustato, kad „žalos atlyginimo pobūdį, formą ir dydį, taip pat teisingą jo paskirstymą, nustato kompetentingo teismo įstatymas“.³⁴⁷

Deja, tačiau 1963 m. Vienos konvencijoje dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą nepateikia rekomendacijų dėl esminio priežastinio ryšio tarp branduolinės žalos, radiologinio užterštumo lygio ir žalos, kurią patyrė valstybė, rūšies, nustatymo. Šių klausimų sprendimas yra paliekamas nacionalinio teismo, kuriame bus nagrinėjami ieškiniai dėl branduolinės žalos atlyginimo, kompetencijai.³⁴⁸

1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą 5 str. 1 dalyje nustatyta minimali *aplinkos teršėjo – operatoriaus* atsakomybės riba, kurią gali nustatyti pati valstybė: ne mažiau, kaip iki 5 milijonų JAV dolerių už kiekvieną branduolinį incidentą.³⁴⁹ Vėliau, 1997 m. Protokolu dėl 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už

³⁴³ „Clearing the Radioactive Rubble Heap That Was Fukushima Daiichi, 7 Years On“, *Scientific American*, 2021 m. kovo 22 d., <https://www.scientificamerican.com/article/clearing-the-radioactive-rubble-heap-that-was-fukushima-daiichi-7-years-on/>

³⁴⁴ Patricia Birnie, *supra note*, 67: 526

³⁴⁵ Behnam Abbasi. *Civil Liability Resulted from Nuclear Accidents and its Effect on Environment*, 479, 2021 m. kovo 22 d., [https://www.textroad.com/pdf/JAEBS/J.%20Appl.%20Environ.%20Biol.%20Sci..%201\(10\)474-481,%202011.pdf](https://www.textroad.com/pdf/JAEBS/J.%20Appl.%20Environ.%20Biol.%20Sci..%201(10)474-481,%202011.pdf)

³⁴⁶ Jonathan M. Samet, *supra note*, 342: 24-29

³⁴⁷ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36: 8 str.

³⁴⁸ „Liability and Compensation for Nuclear Damage: An International Overview“, 108, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. kovo 22 d., https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_13018/liability-and-compensation-for-nuclear-damage-an-international-overview

³⁴⁹ „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *op.cit.*, 5 str.

branduolinę žalą pakeitimo, minimali *aplinkos teršėjo – operatoriaus* atsakomybės riba buvo padidinta ne mažiau, kaip iki 174 mln. dolerių už incidentą.³⁵⁰ P. Birnie teigimu, maksimalaus *aplinkos teršėjo – operatoriaus* atsakomybės dydžio nustatymas leidžia išvengti galimų finansinių nuostolių *aplinkos teršėjams – valstybėms*: valstybėms palikta diskrecijos teisė nustatyti joms priimtina didžiausią atsakomybės ribą,³⁵¹ kadangi vadovaujantis 1963 m. Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą 7 str. 1 dalimi „atsakinga už įrenginį valstybė užtikrina išmokas už branduolinę žalą pagal patenkintus ieškininius reikalavimus, pateiktus operatoriui, skirdama tiek būtinųjų lėšų, kiek jų pagal draudimo bei kitokio finansavimo galimybes trūksta, bet neviršijant ribos, jeigu tokia riba yra, nustatytos pagal V straipsnį“.³⁵² Vadinasi, ekonomiškai ir finansiškai stiprios valstybės gali nenustatyti jokių maksimalių atsakomybės už branduolinę žalą ribų ir savo teisės sistemoje taikyti neribotą *aplinkos teršėjo – operatoriaus* (o šiam neatlyginus visos žalos - ir pačios valstybės) atsakomybę už branduolinę žalą. Prie tokių valstybių, nenusistačiusių maksimalaus atlygintino branduolinės žalos dydžio, paminėtinos Šveicarija, Rusija ir Vokietija.³⁵³

2019 m. sausio 14 d. Baltarusijos Respublikos prezidento dekretu Nr. 15 „dėl atsakomybės už branduolinę žalą“ buvo nustatyta, kad: „Baltarusijos atominės elektrinės atsakomybė už branduolinę žalą nukentėjusiems asmenims, kurie patyrė žalą vykdant atominės energetikos veiklą, riba yra 150 milijonų specialiųjų skolinimosi teisių vienam branduoliniam incidentui“.³⁵⁴ Šiandieną tai būtų apie 87 mln. JAV dolerių.³⁵⁵ Nors Baltarusijos nacionalinėje teisėje yra įtvirtintas reikalavimas atominės energetikos įrenginio operatoriui turėti draudimą, kuris branduolinės nelaimės atveju turėtų atlyginti branduolinę žalą patyrusioms valstybėms, tačiau konkretus tokio draudimo dydis nacionalinėje teisėje nėra nustatytas. Į diagramoje pateikiamas maksimalaus galimo Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos ir kitų valstybių nacionalinėje teisėje nustatyto branduolinės žalos kompensavimo dydžio palyginimas.³⁵⁶

³⁵⁰ „Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage“, *supra note*, 154: 1 str. (k) (vi)

³⁵¹ Patricia Birnie, *supra note*, 67: 527

³⁵² „Vienos konvencijos dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *supra note*, 36: 7 str. 1 d.

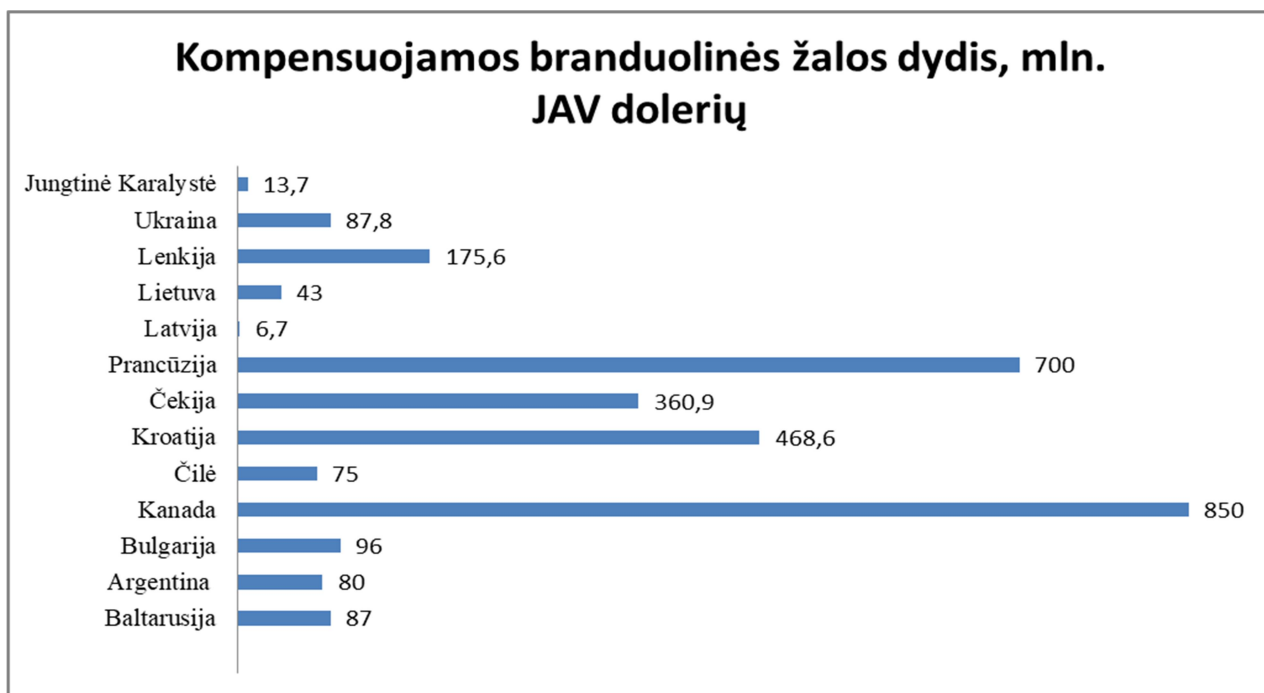
³⁵³ „Nuclear Operators' Third-Party Liability Amounts and Financial Security Limits“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. kovo 23 d., <https://www.oecd-nea.org/law/table-liability-coverage-limits.pdf>

³⁵⁴ „Указ Президент РБ 15 14.01.2019 Об ответственности за ядерный ущерб“, *supra note*, 221

³⁵⁵ „SDR Valuation“, *supra note*, 155

³⁵⁶ „Nuclear Operators' Third-Party Liability Amounts and Financial Security Limits“, *op.cit.*

I diagrama. Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos ir kitų valstybių nustatyto branduolinės žalos kompensavimo dydžio palyginimas.³⁵⁷

Kaip galima matyti ir iš aukščiau pateiktos diagramos, 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą neįpareigoja valstybių prisiimti vienodus įsipareigojimus, o nustato tik minimalius reikalavimus branduolinės žalos atlyginimo dydžio nustatymui, kurių įgyvendinimas galėtų būti tinkamas ir priimtinas bet kokioje teisės sistemoje, atsižvelgiant į valstybės socialines ir ekonomines galimybes.³⁵⁸

Nors lyginant su kitų valstybių nustatytais maksimaliais kompensuotinais branduolinės žalos atlyginimo dydžiais Baltarusija neatrodo kažkuo išskirtinė, tačiau įvertinus anksčiau minėtą galimą branduolinės žalos mastą - vaizdas neatrodo džiuginantis. Akivaizdu, kad branduolinės avarijos gali sukelti ženkliai didesnę žalą, nei valstybių nustatyta atominės energetikos įrenginio operatoriaus (o kartu – ir pačios valstybės) atsakomybės riba, vadinasi tokiu atveju branduolinė žala, viršijanti valstybės nustatytą ribą, apskritai nebūtų atlyginta.

Tokios pesimistinės prognozės Astravo atominės elektrinės ar kitų valstybių sukeltos branduolinės žalos atveju yra visiškai pagrįstos. Pavyzdžiui, didžiausiais branduolinės žalos kompensavimo limitas (469 mln. JAV dolerių) buvo išmokėtas penkioms valstybėms (Vokietijai, Švedijai, Jungtinei Karalystei, Norvegijai ir Austrijai), atsižvelgiant į šių valstybių išmokėtas

³⁵⁷ Skiriantis valstybių kompensuojamos žalos vienetams (SDR, JAV doleriai, GBP svarai ir pan.), kompensuojamos žalos dydžio skaičiavimai, reikalingi diagramai nubraižyti, atlikti internete esančių konvertavimo priemonių pagalba

³⁵⁸ Patricia Birnie, *supra note*, 67: 521

sumas savo piliečiams dėl Černobylio katastrofos sukeltos žalos.³⁵⁹ Kaip pavyzdį būtų galima paminėti ir branduolinių avarių mastai žiūrint „nedidelę avariją“ *Three Mile Island* atominėje elektrinėje, už kurią draudimo kompanijos nukentėjusiems asmenims išmokėjo 71 mln. JAV dolerių.³⁶⁰

Remiantis tuo, kas šiame skyriuje išdėstyta, galima daryti išvadą, kad Baltarusijos nacionalinėje teisės sistemoje yra įtvirtintas tarptautinės teisės reglamentuotas kompensuotinos branduolinės žalos atlyginimo dydis. Vis dėl vertinant galimą Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos mastą, Baltarusijos nacionalinėje teisės sistemoje įtvirtintina *aplinkos teršėjo – operatoriaus* (o jam neatlyginus žalos, - ir *aplinkos teršėjo – valstybės*) maksimali kompensuotina suma (87 mln. JAV dolerių), kurią gali tikėtis gauti nukentėjusios valstybės, yra akivaizdžiai nepakankama galimiems branduolinės žalos sukeltiems nuostoliams atlyginti.

³⁵⁹ Jonathan M. Samet, *supra note*, 342

³⁶⁰ William D O'Connell. *Causation's nuclear future: applying proportional liability to the Price-Anderson Act*, 344, 2021 m. kovo 24 d., <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3783&context=dlj>

IŠVADOS

Atsižvelgiant į baigiamojo darbo tikslus bei siekį įvertinti tarptautinės teisės įtaką Baltarusijoje statomai Astravo atominėi elektrinei, baigiamajame darbe apžvelgti fundamentalieji branduolinės energetikos principai, atlikta branduolinę energetiką reglamentuojančių tarptautinių ir Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizė, tarptautinės teisės subjektų įtaka statomai Astravo atominėi elektrinei bei aptartas galimas Astravo atominės elektrinės sukeltos branduolinės žalos atlyginimo klausimas. Atlikus baigiamąjį darbą darytinos šios išvados:

1. Baltarusija, įgyvendindama tarptautinėje teisėje įtvirtintą valstybės diskrecijos teisę vystyti tarptautinės teisės nedraudžiamą ekonominę veiklą ir statydama Astravo atominę elektrinę, formaliai įgyvendina tarptautinės teisės aktų (konvencijų), reglamentuojančių branduolinės energetikos veiklą, reikalavimus. Atlikus Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizę nustatyta, kad tarptautinių branduolinę energetiką reglamentuojančių ir Baltarusijai taikomų teisės aktų, savo turiniu atspindinčių pagrindinius fundamentaliuosius branduolinės energetikos principus, reikalavimai formaliai (juos perrašant į nacionalinę teisę) yra inkorporuoti į Baltarusijos nacionalinės teisės sistemą. Atsižvelgiant į tai, kad tarptautinėse konvencijose konkretūs ir detalūs reikalavimai, kuriuos turi įgyvendinti valstybė, nėra įtvirtinti, Baltarusija, *perrašiusi* konvencijų tekstą į nacionalinius teisės aktus, formaliai įgyvendino konvencijose įtvirtintas jai kylančias pareigas.

2. Išanalizavus Baltarusijos nacionalinių teisės normų turinį nustatyta, kad branduolinę energetiką reglamentuojančios ir Baltarusijai taikomos tarptautinės teisės normos branduolinės energetikos srityje į Baltarusijos nacionalinę teisės sistemą dažniausiai inkorporuoti tiesiog „perrašant“ nacionalinės teisės aktuose ir nedetalizuojant šių normų įgyvendinimo mechanizmo. Atlikus Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizę nustatytas vienas galimai netinkamos inkorporacijos atvejis, tarptautinėje teisėje įtvirtintą imperatyvų reikalavimą nacionalinėje teisėje pakeičiant valstybės diskrecijos teise. Remiantis viešai skelbiama informacija ir Baltarusijos nacionalinių teisės normų analize nustatyta, kad statant Astravo atominę elektrinę buvo pažeista ne tik ESPO konvencija bet ir Baltarusijos Respublikos atominės energijos naudojimo įstatymas.

3. Baltarusijai taikomų tarptautinės teisės aktų (konvencijų) branduolinės energetikos srityje analizė atskleidė, kad šios teisės normos stokoja įsakmumo ir privalomumo. Konvencijose keliamų reikalavimų laikymasis iš esmės yra paliekamas valstybės diskrecijai ir priklauso nuo valstybės geros valios. Tarptautinėje branduolinės energetikos teisėje neįtvirtintas teisinis mechanizmas, galintis veiksmingai užtikrinti tarptautinės teisės keliamų reikalavimų laikymąsi.

Dėl šių priežasčių užkirsti kelią galimai nesaugių atominių elektrinių statybai galimybių tarptautinėje teisėje nėra.

4. Apžvelgus tarptautines organizacijas branduolinės energetikos srityje bei išanalizavus kitų tarptautinės teisės subjektų veiksmus (viešai prieinamą informaciją) nustatyta, kad statant Astravo atominę elektrinę netiesioginę ir tiesioginę įtaką daro kaimyninės valstybės ir kiti tarptautinės teisės subjektai. Netiesioginė tarptautinės teisės įtaka statomai Astravo atominei elektrinei pasireiškia per tarpvyriausybines tarptautinės organizacijos TATENA administruojamos INIS sistemos naudojimą ir WANO organizacijos vykdomą veiklą, paremtą tarptautiniais branduolinės energetikos principais. Tiesioginė tarptautinės teisės įtaka Astravo atominei elektrinei pasireiškia per susitarimų su Baltarusija pagrindu vykdomų tarptautinių organizacijų – TATENA ir ENSERG misijas Astravo atominėje elektrinėje. Kaimyninių valstybių ir kitų tarptautinės teisės subjektų (Europos Komisijos, ESPO šalių) tiesioginė įtaka pasireiškia per jų priimamus sprendimus, kuriais siekiama užkirsti kelią prekiauti Astravo atominėje elektrinėje pagaminta elektros energija (Lietuva, Europos komisija) arba per viešus pareiškimus dėl tarptautinės teisės pažeidimų statant Astravo atominę elektrinę (ESPO šalių sprendimas). Pažymėtina, kad tiesioginė tarptautinių organizacijų įtaka, pasireiškianti neprivalomų rekomendacijų pavidalu ir tarptautinės teisės subjektų sprendimai reikšmingos įtakos Astravo atominei elektrinei neturi, o atlieka labiau „tarptautinės visuomenės nuomonės apie Astravo atominę elektrinę“ formavimo funkciją.

5. Branduolinės nelaimės Astravo atominėje elektrinėje atveju Baltarusijai būtų taikoma tarptautinė civilinė atsakomybė dėl branduolinės žalos atlyginimo. Baltarusijai taikomos civilinės atsakomybės už branduolinę žalą pagrindas tarptautinėje teisėje - 1963 m. Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą. Šioje konvencijoje keliami reikalavimai įtvirtinti Baltarusijos nacionalinėje teisės sistemoje. Atliekant teisės aktų analizę nustatyta, kad *aplinkos teršėjo*, turinčio atlyginti branduolinę žalą, atsakomybė yra absoliuti, todėl Baltarusijos kaltės elementą branduolinės avarijos Astravo atominėje elektrinėje atveju nustatyti nebūtų reikalinga. Ieškiniai dėl branduolinės žalos atlyginimo būtų nagrinėjami Baltarusijos teismuose, kuri savo nacionalinėje teisėje yra įtvirtinusi teisinius pagrindus nukentėjusiems asmenims kreiptis į šiuos teismus. Pažymėtina, kad tarptautinėje teisėje įtvirtintas ir Baltarusijos diskrecijos teise nustatytas maksimalus kompensuojamos branduolinės žalos dydis (87 mln. JAV dolerių) būtų nepakankamas potencialiam branduolinės žalos atlyginimui, o vertinant viešai prieinamą informaciją apie Baltarusijos nacionalinių teismų nešališkumo vertinimą manytina, kad adekvatus ir teisingas branduolinės žalos atlyginimas ją patyrusiems asmenims yra mažai tikėtinas.

PASIŪLYMAI

1. Tarptautinės teisės aktai (konvencijos), turinčios įtaką (reglamentuojančios) saugų branduolinės energetikos vystymą, turėtų būti papildyti konkrečiais, įpareigojančiais reikalavimais valstybėms, užtikrinančiais saugų branduolinės energetikos vystymą. Tokie branduolinės saugos reikalavimai galėtų būti parengti remiantis TATENA sukaupta patirtimi ir įtvirtinti atskirame, valstybėms konvencijos narėms privalomame TATENA dokumente (pvz.: privalomi saugos ir saugumo reikalavimai vystant atominę energetiką). Šie reikalavimai turėtų būti parengti atsižvelgiant į didžiausią potencialią grėsmę atominės energetikos įrenginiuose keliančius aspektus bei remiantis skaudžia branduolinių avarijų patirtimi. Privalomo šių rekomendacijų vykdymo kontrolė turėtų būti pavesta TATENA ekspertams.

2. Siekiant atlyginti visą galimą branduolinę žalą ją patyrusioms valstybėms, Jungtinių Tautų Organizacija turėtų svarstyti galimybes įkurti papildomą kaupiamąjį fondą galimam branduolinės žalos atlyginimui. Nors 1997 m. buvo priimta konvencija dėl papildomos kompensacijos už branduolinę žalą ir jos pagrindu sukurta „viešojo fondo sistema“, tačiau tik nedaugelis valstybių yra prisijungusios prie šios konvencijos. Atsižvelgiant į branduolinės energetikos keliamą potencialią riziką ir galimą branduolinės dydį bei įvertinus Jungtinių Tautų Chartijos 55 str. b punkte įtvirtintą Jungtinių Tautų teisę „padėti spręsti tarptautines ekonomines, socialines, sveikatos apsaugos ir su jomis susijusias problemas“, tokio fondo įkūrimas suteiktų saugumą bei adekvatų branduolinės žalos atlyginimo užtikrinimą visoms Jungtinių Tautų narėms. Atsižvelgiant į tai, kad branduolinę žalą atominės energetikos srityje gali sukelti tik ją vystančios valstybės, privalomojo fondo lėšų kaupimo našta galėtų būti proporcingai paskirstyta atominę energetiką vystančioms valstybėms, atsižvelgiant į jų branduolinių elektrinių pajėgumus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Specialioji literatūra

1. "Permanent sovereignty over natural resources", *United Nations Digital Library*, 2021 m. vasario 2 d., <https://digitallibrary.un.org/record/57681>
2. "О предприятии", *Белорусская атомная электростанция*, 2021 m. kovo 17 d., <https://belaes.by/ru/o-predpriyatii-2.html>
3. „Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance“, *Arms Control Association*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>
4. „3D-модель реактора РБМК-1000“, *Известия из*, 2021 m. sausio 16 d., <https://iz.ru/737014/2018-04-26/3d-model-reaktora-rbmk-1000>
5. „A joint report by the OECD Nuclear Energy Agency and the International Atomic Energy Agency“, *International Nuclear Law in the Post-Chernobyl Period*, 16, 2021 m. sausio 16 d. https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_14152
6. „Act on the Peaceful Utilisation of Atomic Energy and the Protection against its Hazards (Atomic Energy Act)“, *Bundesamt für Strahlenschutz*, 2021 m. vasario 8 d., https://www.base.bund.de/SharedDocs/Downloads/BASE/EN/hns/a1-english/A1-07-16-AtG.pdf?__blob=publicationFile&v=2
7. „Arvydas Sekmokas. Absoliuti Astravo atominės elektrinės blokada“, *Sąjūdis prieš Astravo AE*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.astravui.lt/post/arvydas-sekmokas-absoliuti-astravo-atomin%C4%97s-elektros%C4%97s-blokada>
8. „Astravo AE pirmasis reaktorius pradėjo dirbti visu pajėgumu“, 2021 m. vasario 3 d., <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/astravo-ae-pirmasis-reaktorius-pradejo-dirbti-visu-pajegumu-664-1438704>
9. „Baltarusija statydama Astravo AE pažeidė Espo konvenciją“, *Verslo žinios*, 2021 m. vasario 22 d., <https://www.vz.lt/energetika/2019/02/07/espo-konvencijos-salys-pripazinoastravo-ae-nesaugia>
10. „Baltijos šalys sutarė dėl metodikos boikotuojant Astravo elektrą“, *Verslo žinios*, 2021 m. kovo 9 d., <https://www.vz.lt/pramone/energetika/2020/09/25/baltijos-salys-sutare-del-metodikos-boikotuojant-astravo-elektra>
11. „Belarus Country Report 2020: Rule of Law“, *The BTI Transformation Index*, 2021 m. kovo 22 d., <https://www.bti-project.org/en/reports/country-report-BLR-2020.html#pos5>
12. „BELARUS RATIFIES COMPREHENSIVE NUCLEAR-TEST-BAN TREATY“, *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty organization*, 2021 m. sausio 18 d. <https://www.ctbto.org/press-centre/press-releases/2000/belarus-ratifies-comprehensive-nuclear-test-ban-treaty/>
13. „Belarus Stress Tests Peer Review“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. kovo 1 d., http://www.ensreg.eu/sites/default/files/attachments/hlg_p2018-36_156_belarus_stress_test_prt_report_-_executive_summary_0.pdf
14. „Belarus“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. kovo 1 d., <http://www.ensreg.eu/EU-Stress-Tests/Country-Specific-Reports/EU-Neighbouring-Countries/Belarus>
15. „Branduolinė energija“, *Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės*, 2019 m. lapkričio 3 d., <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/62/kernenergie>

16. „Branduolinės energijos įstatymas“, *e-TAR*, 2021 m. vasario 8 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6286F15970B3/asr>
17. „Branduolinės energetikos objektų, branduolinių ir kitų radioaktyviųjų medžiagų fizinė sauga“, *Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (VATESI)*, 2021 m. sausio 28 d. <http://www.vatesi.lt/index.php?id=465>
18. „Branduolinių medžiagų ir branduolinių objektų fizinė sauga“, *EUR-Lex. Access to European Union law*, 2021 m. sausio 28 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=URISERV%3A127080>
19. „Chernobyl Nuclear Accident, How has the environment been affected by the Chernobyl accident?“, *GreenFacts*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.greenfacts.org/en/chernobyl/1-2/3-chernobyl-environment.htm>
20. „Civil Liability for Nuclear Damage: Advantages and Disadvantages of Joining the International Nuclear Liability Regime“, 5, *A paper by the International Expert Group on Nuclear Liability (INLEX)*, 2021 m. kovo 22 d., <https://www.iaea.org/sites/default/files/17/11/liability-regime.pdf>
21. „Clearing the Radioactive Rubble Heap That Was Fukushima Daiichi, 7 Years On“, *Scientific American*, 2021 m. kovo 22 d., <https://www.scientificamerican.com/article/clearing-the-radioactive-rubble-heap-that-was-fukushima-daiichi-7-years-on/>
22. „Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty Organization (CTBTO)“, *ctbto.org*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.ctbto.org/specials/who-we-are/>
23. „Concerted action for economic development of economically less developed countries“, *United nations Digital Library*, 2021 m. vasario 2 d., <https://digitallibrary.un.org/record/205871>
24. „Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters“, *United Nations Treaty Collection*, 2021 m. vasario 1 d., https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27
25. „Convention on Early Notification of a Nuclear Accident“, *ECOLEX*, 2021 m. vasario 1 d. <https://www.ecolex.org/details/treaty/convention-on-early-notification-of-a-nuclear-accident-tre-000881/>
26. „Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context“, *Economic Commission for Europe*, 2021 m. vasario 1 d., <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/ratification.htm>
27. „Convention on Nuclear Safety“, *International Atomic Energy Agency*, Registration No: 1676, 2021 m. sausio 16 d. https://www-legacy.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/nuclearsafety_status.pdf
28. „Convention on Supplementary Compensation for Nuclear Damage“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 2 d., <https://www.iaea.org/topics/nuclear-liability-conventions/convention-supplementary-compensation-nuclear-damage>
29. „Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter“, *ECOLEX*, 2021 m. sausio 16 d., <https://www.ecolex.org/details/treaty/convention-on-the-prevention-of-marine-pollution-by-dumping-of-wastes-and-other-matter-tre-000420/>

30. „Convention on the Physical Protection of Nuclear Material“, *Nuclear Threat Initiative*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/convention-physical-protection-nuclear-material-cppnm/>
31. „Country Nuclear Power Profiles: Belarus“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 5 d., <https://cnpp.iaea.org/countryprofiles/Belarus/Belarus.htm>
32. „Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment“, *United Nations Conference on the Human Environment*, 2021 m. kovo 18 d., https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.48/14/REV.1
33. „Elektros energijos importo ir eksporto tvarkos aprašas“, *e-tar*, 2021 m. kovo 8 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E95FB11FA74A/asr>
34. „EPREV REPORT“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 7 d., https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/eprev_mission_to_belarus_2010_.pdf
35. „European Nuclear Safety Regulators Group“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. vasario 26 d., <http://www.ensreg.eu/>
36. „Factsheets: Country List:Belarus“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 1 d. <https://www.iaea.org/resources/legal/country-factsheets>
37. „Germany Rejected Nuclear Power and Deadly Emissions Spiked“, *The WIRED*, 2021 m. vasario 3 d. <https://www.wired.com/story/germany-rejected-nuclear-power-and-deadly-emissions-spiked/>
38. „History“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 5 d., <https://www.iaea.org/about/overview/history>
39. „IAEA Releases New Statistics on Illicit Trafficking and Other Unauthorized Activities Involving Nuclear and Radioactive Materials“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www.nti.org/analysis/articles/iaea-releases-new-statistics-819/>
40. „INIS Members by Country“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.iaea.org/resources/databases/inis/members/countries?country=3540&keywords=>
41. „International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism“, *United Nations Treaty Collection*, 2021 m. sausio 28 d., https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-15&chapter=18&Temp=mtdsg3&clang=_en
42. „International Framework for Nuclear Energy Cooperation“, *World Nuclear Association*, 2021 m. vasario 19 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/international-framework-for-nuclear-energy-cooperation.aspx>
43. „International Nuclear Information System (INIS)“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.iaea.org/resources/databases/inis>
44. „Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 2 d., <https://www.iaea.org/topics/nuclear-liability-conventions/joint-protocol-relating-to-application-of-vienna-convention-and-paris-convention>
45. „Key Nuclear Security Agreement to Enter Into Force on 8 May“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www.iaea.org/newscenter/news/key-nuclear-security-agreement-to-enter-into-force-on-8-may>

46. „Kreivio argumentai dėl Astravo neįtikina Latvijos valdžios ir dalies ekspertų“, *lrt.lt*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1337774/kreivio-argumentai-del-astravo-neitikina-latvijos-valdzios-ir-dalies-ekspertu>
47. „KTU tyrėjas: branduolinės energetikos sauga aktualumo nepraranda“, *LRT.lt*, 2021 m. sausio 15 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/189393/ktu-tyrejas-branduolines-energetikos-sauga-aktualumo-nepraranda>
48. „Legality of the threat or use of nuclear weapons“, *International Court of Justice* (Advisory opinion of 8 July 1996), 2021 m. kovo 18 d., <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>
49. „Liability and Compensation for Nuclear Damage: An International Overview“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. kovo 22 d., https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_13018/liability-and-compensation-for-nuclear-damage-an-international-overview
50. „Lietuva pasirašė susitarimą su Baltarusija dėl skubaus informavimo apie branduolinę avariją“, *LRT.lt*, 2021 m. sausio 30 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1181676/lietuva-pasirase-susitarima-su-baltarusija-del-skubaus-informavimo-apie-branduoline-avarija>
51. „Measure to improve The Security of Nuclear Materials and other Radioactive materials“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 28 d., https://www.jstor.org/stable/20694254?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents
52. „Membership“, *International Framework for Nuclear Energy Cooperation*, 2021 m. vasario 19 d., https://www.ifnec.org/ifnec/jcms/g_5196/membership
53. „Metinis informacinis pranešimas 2019“, *Lietuvos aukščiausiasis teismas*, 2021 m. vasario 12 d., <https://www.lat.lt/doclib/iodxdpetabos9q1trspvg53fvjte99z1>
54. „Minister of Energy at the IAEA General Conference: Transparency and accountability are paramount in nuclear energy“, *My Government: Ministry of Energy of the Republic of Lithuania*, 2021 m. kovo 17 d., <https://enmin.lrv.lt/en/news/minister-of-energy-at-the-iaea-general-conference-transparency-and-accountability-are-paramount-in-nuclear-energy>
55. „Murakami, Tomoko“, *The Instituto of Energy Economic, Japan*, 2021 m. vasario 19 d., https://eneken.ieej.or.jp/en/about/staff/murakami_tomoko.html
56. „National laws and regulations on nuclear power“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 8 d., <https://cnpp.iaea.org/countryprofiles/Spain/Spain.htm>
57. „National Research Nuclear University MEPhI“, *World University Rankings*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/national-research-nuclear-university-mephi>
58. „Norim ar nenorim, tačiau Baltarusijos atominė elektra ateis į Lietuvą, tik pinigų už tai jie negaus“, *technologijos.lt*, 2021 m. kovo 17 d., http://www.technologijos.lt/n/technologijos/energija_ir_energetika/S-65467/straipsnis/Norim-ar-nenorim-taciau-Baltarusijos-atomine-elektra-ateis-i-Lietuva-tik-pinigu-uz-tai-jie-negaus-Video
59. „Nuclear Energy Basic Principles“, *IAEA Nuclear Energy Series*, No. NE-BP, 2008, 2021 m. sausio 15 d., https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1374_web.pdf
60. „Nuclear Operators' Third-Party Liability Amounts and Financial Security Limits“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. kovo 23 d., <https://www.oecd-nea.org/law/table-liability-coverage-limits.pdf>

61. „Nuclear physicist: Lukashenka labels me as ‘enemy of people’ for slamming Belarus NPP“, *Belsat.tv*, 2019 m. lapkričio 11 d., <https://belsat.eu/en/news/nuclear-physicist-lukashenka-labels-me-as-enemy-of-people-for-slamming-belarus-npp/>
62. „Nuclear Power in Belarus“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-a-f/belarus.aspx>
63. „Our Mission“, *The World Association of Nuclear Operators (WANO)*, 2021 m. vasario 25 d., <https://www.wano.info/about-us/our-mission>
64. „Outline History of Nuclear Energy“, *World Nuclear Association*, 2019 m. lapkričio 3 d., <https://www.world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/outline-history-of-nuclear-energy.aspx>
65. „Parties“, *Secretariat of the Antarctic Treaty*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=e>
66. „Peer Review and Advisory Services Calendar“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 18 d., <https://www.iaea.org/services/review-missions/calendar?type=3173&year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&location=3510&status=4275>
67. „Phase 3 Integrated Nuclear Infrastructure Review (INIR) mission“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 7 d., <https://www.iaea.org/sites/default/files/documents/review-missions/inir-3-mission-belarus-040320.pdf>
68. „Political rhetoric over Astravets NPP belies EU-Belarus technical cooperation“, *Emerging Europe*, 2021 m. kovo 1 d., <https://emerging-europe.com/news/political-rhetoric-over-astravets-npp-belies-eu-belarus-technical-cooperation/>
69. „Projects“, *The State Atomic Energy Corporation ROSATOM*, 2021 m. vasario 24 d., <https://rosatom.ru/en/investors/projects/>
70. „Public Attitudes to Nuclear Power“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. vasario 22 d., https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_14534/public-attitudes-to-nuclear-power
71. „Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session“, *United Nations Office of Legal Affairs*, 2021 m. kovo 18 d., https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf
72. „Republic of Belarus“, *Power Reactor Information System (PRIS)*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://pris.iaea.org/pris/CountryStatistics/CountryDetails.aspx?current=BY>
73. „Right to exploit freely natural wealth and resources“, *United Nations Digital Library*, 2021 m. vasario 2 d., <https://digitallibrary.un.org/record/211441>
74. „RIO deklaracija apie aplinką ir plėtrą“, (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2001), kovo 17 d., [Agenda21\(lrv.lt\)](http://Agenda21(lrv.lt))
75. „RIO deklaracija“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/rio-deklaracija/>
76. „Rosatom Technical Academy Becomes First IAEA Collaborating Centre in Three Programmatic Areas“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 24 d., <https://www.iaea.org/newscenter/news/rosatom-technical-academy-becomes-first-iaea-collaborating-centre-in-three-programmatic-areas>
77. „Rosatom’s integrated offer“, *The State Atomic Energy Corporation ROSATOM*, 2021 m. vasario 24 d., <https://rosatom-centraleurope.com/rosatoms-integrated-offer/>

78. „Safety standards. Fundamental Safety Principles. Safety Fundamentals“, *IAEA* , No. SF-1. 2006, 2021 m. sausio 16 d., <https://www.iaea.org/publications/7592/fundamental-safety-principles>
79. „SDR Valuation“ (SDR - specialiosios skolinimosi teisės), *International Monetary Fund* , 2021 m. vasario 2 d., https://www.imf.org/external/np/fin/data/rms_sdrv.aspx
80. „Some Major Challenges: Nuclear Non- Proliferation, Nuclear Arms Control and Nuclear Terrorism“, *Statement by the Director General*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/ss-2001/PDF%20files/Session%201/Paper%201-01.pdf>
81. „Tarpvalstybinės organizacijos“, *Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (VATESI)*, 2019 m. lapkričio 4 d., <http://www.vatesi.lt/index.php?id=582>
82. „Tarpvalstybinio poveikio aplinkai vertinimas“, *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija*, 2021 m. vasario 1 d., <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/planuojamos-ukines-veiklos-poveikio-aplinkai-vertinimas>
83. „The Emergence of Transparency“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. vasario 18 d., <https://www.iaea.org/resources/nuclear-communicators-toolbox/basics/transparency>
84. „The IAEA Mission Statement“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 5 d., <https://www.iaea.org/about/mission>
85. „The International Framework For Nuclear Power: Recent Developments“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. kovo 17 d., <https://www.iaea.org/newscenter/statements/international-framework-nuclear-power-recent-developments>
86. Szasz, C.Paul. *The Law and Practices of the International Atomic Energy Agency*, International Atomic Energy Agency, Vienna, 1970, 2021 m. kovo 17 d., <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub250Main.pdf>
87. „The role of ENSREG“, *European Nuclear Safety Regulators Group*, 2021 m. vasario 26 d., <http://www.ensreg.eu/members-glance/role-ensreg>
88. „The sixth national report of the Republic of Belarus. For the joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d. https://www.iaea.org/sites/default/files/national_report_of_belarus_for_the_6th_review_meeting_-_english.pdf
89. „Transparency and Security in the Nuclear Field“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. vasario 8 d., https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_23560/regulatory-and-institutional-framework-for-nuclear-activities-france
90. „Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons“, *United Nations Treaty Collection*, 2021 m. sausio 18 d. <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801d56c5>
91. „Užsienio reikalų ministerijos pareiškimas dėl Baltarusijoje statomos Astravo atominės elektrinės“, *Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministerijos-pareiškimas-del-baltarusijoje-statomos-astravo-atominės-elektrinės>
92. „Vyriausybės komisija pritarė siūlomoms prekybos elektra su trečiosiomis šalimis metodikos principams“, *Lietuvos Respublikos vyriausybė*, 2021 m. kovo 9 d., <https://lrv.lt/lt/naujienos/vyriausybes-komisija-pritare-siulomiems-prekybos-elektra-su-treciosiomis-salimis-metodikos-principams>

93. „WANO experts complete prelaunch inspection of Belarusian nuclear power plant's first unit“, *Belta Nwes Agency*, 2021 m. vasario 26 d., https://atom.belta.by/en/belaes_en/view/wano-experts-complete-prelaunch-inspection-of-belarusian-nuclear-power-plants-first-unit-10908/
94. „Why Nuclear Transparency Watch?“, *Nuclear Transparency Watch*, 2021 m. vasario 18 d., <http://www.nuclear-transparency-watch.eu/why-do-we-need-nuclear-transparency>
95. „Законы Беларуси“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., <https://kodeksy-by.com/zakony.htm>
96. „Как делают ядерное топливо для Белорусской АЭС (репортаж)“, *Астровецкая праўда*, 2021 m. vasario 8 d., <http://www.ostrovets.by/news/novosti/news17645.html>
97. „Перспективы обеспечения Беларуси энергоносителями: мнения СМИ“, *Официальный сайт Постоянного Комитета Союзного государства*, 2021 m. vasario 9 d., http://postkomsg.kp.ru/news/monitoring_smi/175056/
98. „Энергетическая блокада Белорусской АЭС. Куда будем продавать электричество“, *NAVINI.BY*, 2021 m. kovo 9 d., <https://naviny.online/article/20201105/1604551891-energeticheskaya-blokada-belorusskoy-aes-kuda-budem-prodavat>
99. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės terija. Ketvirtasis leidimas*. Vilnius: Justitia, 2014
100. Abbasi, Behnam. *Civil Liability Resulted from Nuclear Accidents and its Effect on Environment*, 2021 m. kovo 22 d., [https://www.textroad.com/pdf/JAEBS/J.%20Appl.%20Environ.%20Biol.%20Sci.,%20\(10\)474-481,%202011.pdf](https://www.textroad.com/pdf/JAEBS/J.%20Appl.%20Environ.%20Biol.%20Sci.,%20(10)474-481,%202011.pdf)
101. Boustany, Katia, „The Development of Nuclear Law-Making or the Art of Legal “Evasion”“, *The Nuclear Energy Agency*, 2019 m. lapkričio 4 d., <https://www.oecd-nea.org/law/nlb/nlb-61/boustany.pdf>
102. Stoiber, Carlton, Baer, Alec, Pelzer, Norbert, Tonhauser, Wolfram. *Handbook on Nuclear Law*. Vienna: International Atomic Energy Agency, 2003, 2021 m. sausio 15 d., https://www-pub.iaea.org/mtcd/publications/pdf/pub1160_web.pdf
103. Žalimas, Dainius. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001
104. Asculai, E., Collins, H.E. *The IAEA's emergency assistance services. Report on the development and procedures of an improved emergency response system*, 2021 m. vasario 1 d., <https://www.iaea.org/sites/default/files/30302742226.pdf>
105. Extract from the Yearbook of the International Law Commission:-2001 Document:- ,vol. II(2), *Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-third session*
106. Apolevič, Jolanta. *Tarptautinės aplinkos teisės įtaka tarptautinei teisei*. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2014
107. Samet, M. Jonathan M., Seo, Joan. *The Financial Costs of the Chernobyl Nuclear Power Plant Disaster: A Review of the Literature*, 2021 m. kovo 22 d., https://www.greencross.ch/wp-content/uploads/uploads/media/2016_chernobyl_costs_report.pdf
108. Perillo, Joseph. *Abuse of Rights: A Pervasive Legal Concept* (Fordham Law School, 1995), 2021 m. kovo 18 d., <https://core.ac.uk/download/pdf/216957667.pdf>
109. Lietuvių kalbos žodynas, *Lietuvių kalbos institutas*, 2021 m. vasario 8 d., <http://www.lkz.lt/?zodis=energetika&id=0700910000>

110. Meškys, Linas. *Juridinių asmenų administracinė atsakomybė aplinkosaugos srityje: Griežtos atsakomybės doktrinos įtvirtinimo galimybė*. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2021 m. kovo 18 d. <http://docplayer.net/49763851-Mokslo-darbai-87-76-83.html>
111. Meškys, Linas. *Europos Sąjungos aplinkosaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisės sistemoje*. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Administracinės teisės ir proceso katedra, 2006
112. Roggenkamp, M. *Energy Law in Europe*. 2021 m. vasario 8 d., <file:///C:/Users/Justas/Downloads/Book%20review%20energy%20law%20in%20europe.pdf>
113. Shaw, N. Malcolm. *International law* Cambridge University Press, 2008. 2021 m. kovo 17 d., <http://euglobe.ru/wp-content/uploads/2017/01/Malcolm-N.-Shaw.-International-Law-6th-edition-2008.pdf>
114. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus. *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d. <https://mfa.gov.by/en/multilateral/organization/list/b0bf40421aa9b095.html>
115. Birnie, Patricia, Boyle, Alan, Redgwell, Catherine. *International law and the environment*, 2021 m. sausio 16 d., https://www.academia.edu/11531492/International_Environmental_Law
116. Szasz, C. Paul. Introductory Note: International Atomic Energy Agency: Convention On Nuclear Safety. *American Society of International Law*, 1994, Vol. 33, No. 6, 2021 m. sausio 16 d. https://www.jstor.org/stable/20698395?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents
117. Sucharitkul, Sompong. *State Responsibility and International liability under International law*. Golden Gate University School of law, 1996, State Responsibility And International Liability Under International Law (ggu.edu)
118. The Global commercial Nuclear Industry is changing: bespoke support to New Units“, *The World Association of Nuclear Operators (WANO)*, 2021 m. vasario 26 d., <https://www.wano.info/services/member-support/new-unit-assistance>
119. Murakami, Tomoko. *Study on International Cooperation Concerning Nuclear Safety Management in East Asian Countries*, ERIA Research Project Report 2012, No. 28, 2021 m. vasario 19 d., <https://www.eria.org/RPR-FY2012-28.pdf>
120. Jankauskas, Vidmantas. *Energetikos ekonomika*. Vilnius: Technika, 2009
121. Vadapalas, Vilenas. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006
122. O'Connell, D. William. *Causation's nuclear future: applying proportional liability to the Price-Anderson Act*, 2021 m. kovo 24 d., <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3783&context=dlj>

Baltarusijos Respublikos nacionaliniai teisės aktai ir tarptautinės sutartys

1. „Закон РБ О радиационной безопасности населения“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_radiatsionnoj_bezopasnosti_naseleniya.htm
2. „Закон Республики Беларусь о возобновляемых источниках энергии“, 1 str., *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_vozobnovlyaemyh_istochnikah_energii/1.htm

3. „Закон Республики Беларусь об использовании атомной энергии“, 1 str., *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_ispol_zovanii_atomnoj_energii/1.htm
4. „Закон Республики Беларусь Об использовании атомной энергии“ *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2019 m. lapkričio 11 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_ispol_zovanii_atomnoj_energii.htm
5. „Закон Республики Беларусь Об охране окружающей среды“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 18 d., https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_ohrane_okruzhayuwej_sredy.htm
6. „Кодекс Республики Беларусь О Судеустройстве и Статусе Судей“, 6 str., *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. kovo 22 d., Кодекс РБ О Судеустройстве и Статусе Судей Кодекс Республики Беларусь О Судеустройстве и Статусе Судей 139-3 от 29.06.2006 г. (КРБџСиСС) - Законодательство Беларуси 2021 год (kodeksy-by.com)
7. „Постановление МЧС РБ 22 08.04.2016 О внесении изменений и дополнений в постановление Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь от 30 ноября 2010 г. № 58“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 17 d., Постановление МЧС РБ 22 О внесении изменений и дополнений в постановление Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики от 08.04.2016 - Законодательство Беларуси 2021 год (kodeksy-by.com)
8. „Постановление СМ РБ 258 24.04.2019 Об утверждении Положения об общественных слушаниях по вопросам регулирования безопасности Белорусской атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A1%D0%9C%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/258-24.04.2019.htm
9. „Постановление СМ РБ 365 24.06.2020 О формировании и функционировании Единого реестра лицензий“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 17 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A1%D0%9C%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/365-24.06.2020.htm
10. „Постановление СМ РБ 460 02.06.2015 Об утверждении Стратегии обращения с радиоактивными отходами Белорусской атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A1%D0%9C%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/460-02.06.2015.htm
11. „Решение КС РБ Р-1009 18.12.2015 О соответствии Конституции Республики Беларусь Лесного кодекса Республики Беларусь“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 m. vasario 8 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9A%D0%A1%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A0%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%A0-1009-18.12.2015.htm

12. „Соглашение между Министерством по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь и Государственной инспекцией по безопасности атомной энергетики Литовской Республики об оперативном оповещении о ядерной аварии и обмене информацией о ядерных установках и ядерной деятельности“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. vasario 19 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9C%D0%A7%D0%A1%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A1%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%B1%D0%BD-25.05.2020.htm
13. „Соглашение РБ бн 13.12.2013 Соглашение между Правительством Республики Беларусь и Правительством Российской Федерации об оперативном оповещении о ядерной аварии и обмене информацией в области ядерной и радиационной безопасности“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. vasario 19 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%A0%D0%91/type-%D0%A1%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/%D0%B1%D0%BD-13.12.2013.htm
14. „Требования к эксплуатирующей организации по планированию и осуществлению радиационного мониторинга в случае ядерной или радиологической аварийной ситуации на атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9C%D0%A7%D0%A1%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/11-12.04.2017.htm
15. „Указ Президент РБ 128 18.03.2015 О внесении дополнения в Указ Президента Республики Беларусь“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/128-18.03.2015.htm
16. „Указ Президент РБ 15 14.01.2019 Об ответственности за ядерный ущерб“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. vasario 17 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/15-14.01.2019.htm
17. „Указ Президент РБ 62 16.02.2015 Об обеспечении безопасности при сооружении Белорусской атомной электростанции“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/62-16.02.2015.htm
18. „Указ Президент РБ 70 18.02.2019 О дополнении Указа Президента Республики Беларусь“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. vasario 9 d., https://kodeksy-by.com/norm_akt/source-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%A0%D0%91/type-%D0%A3%D0%BA%D0%B0%D0%B7/70-18.02.2019.htm
19. „Хозяйственный Процессуальный Кодекс Республики Беларусь 219-3 от 15.12.1998 г.“, *Ваш гид в законодательстве Республики Беларусь*, 2021 м. kovo 22 d., ХПК РБ

Хозяйственный Процессуальный Кодекс Республики Беларусь 219-3 от 15.12.1998 г.
- Законодательство Беларуси 2021 год (kodeksy-by.com)

Tarptautinės teisės aktai ir kiti dokumentai

1. „Branduolinių medžiagų fizinės saugos konvencija“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 28 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4EADEE7402CC>
2. „Branduolinės saugos konvencija“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 15 d. , <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8D9A5053111E>
3. „Compliance by Belarus with its obligations under the Convention in respect of the Belarusian nuclear power plant in Ostrovets IS/1d“, *The Meeting of the ESPOO Parties*, 2021 m. kovo 9 d., https://unece.org/DAM/env/eia/meetings/2019/IS_MOP_5-7_February_2019_Geneva/Decision_IS.1d.pdf
4. „Europos Parlamento rezoliucija dėl Astravo (Baltarusija) atominės elektrinės saugos (2021/2511(RSP))“, *Europos parlamentas*, 2021 m. kovo 8 d., https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0052_LT.html
5. „General Safety Requirements Part 1“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d. https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/Pub1465_web.pdf
6. „Jungtinė panaudoto kuro tvarkymo saugos ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo saugos konvencija“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 15 d. , <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2535EF4578D7>
7. „Konvencija dėl ankstyvo pranešimo apie branduolinę avariją“, *e-TAR*, 2021 m. vasario 1 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ACBE9A5617C0>
8. „Konvencija dėl pagalbos įvykus branduolinei avarijai arba kilus radiologiniam pavojui“, *e-TAR*, 2021 m. vasario 1 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2BC7E03D1D69>
9. „Konvencija dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo, 1991)“, 2 str., *e-TAR*, 2021 m. vasario 2 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ECCDE24B140A>
10. „Paris Convention on Nuclear Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy (Paris Convention: Full text)“, *Nuclear Energy Agency*, 2021 m. vasario 2 d., https://www.oecd-neo.org/jcms/pl_31788/paris-convention-full-text
11. „Protocol to Amend the Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage“, INFCIRC/566, 7 str. (a), žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0550:FIN:LT:PDF>
12. „Sutartis dėl branduolinio ginklo neplatavimo“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 18 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C68F80638A1C>
13. „Tarptautinė konvencija dėl kovos su branduolinio terorizmo veiksmais“, *e-TAR*, žiūrėta 2021 m. sausio 29 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7E0476A4AEBB>
14. „The Statute of the IAEA“, *International Atomic Energy Agency*, 2021 m. sausio 16 d. <https://www.iaea.org/about/statute>
15. „The Antarctic Treaty“, *National Science Foundation*, 2021 m. sausio 18 d. <https://www.nsf.gov/geo/opp/antarct/anttrty.jsp>
16. „Vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 15 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.98F8A33F322C>

17. „Visuotinio branduolinių bandymų uždraudimo sutartis“, *e-TAR*, 2021 m. sausio 18 d.
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2302F649BF31>

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamajame darbe „Tarptautinė teisė ir Astravo atominė elektrinė“ atlikta Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizė ir nustatyta, kad tarptautinių branduolinę energetiką reglamentuojančių teisės aktų reikalavimai *de jure* inkorporuoti (perrašyti) į Baltarusijos nacionalinę teisės sistemą. Tarptautinių teisės aktų branduolinės energetikos srityje analizė atskleidė, kad šios teisės normos stokoja įsakmumo ir privalomumo. Viešos informacijos ir tarptautinių organizacijų branduolinės energetikos srityje veiklos analizė parodė, kad Baltarusijai statant Astravo atominę elektrinę netiesioginę bei tiesioginę įtaką daro kaimyninės valstybės ir kiti tarptautinės teisės subjektai, tačiau ši įtaka yra minimali ir negali užtikrinti saugios atominės energetikos vystymo. Analizuojant tarptautinius ir nacionalinius Baltarusijos teisės aktus nustatyta, kad branduolinės nelaimės Astravo atominėje elektrinėje atveju Baltarusijai būtų taikoma tarptautinė civilinė atsakomybė dėl branduolinės žalos atlyginimo.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Branduolinė energetika, Astravas, Baltarusijos teisės aktai, Civilinė atsakomybė dėl branduolinės žalos atlyginimo

ANNOTATION IN ENGLISH

The Master's final work on "International Law and the Astravec Nuclear Power Plant" carried out an analysis of Belarusian national legislation and found that the requirements of international nuclear legislation were *de jure* incorporated (rewritten) into the belarusian national legal system. An analysis of international legislation in the field of nuclear energy has shown that these rules lack order and binding force. An analysis of public information and the activities of international organisations in the field of nuclear energy has shown that the construction of the Astravec nuclear power plant by Belarus has indirect and direct influence on neighbouring countries and other bodies of international law, but this influence is minimal and cannot guarantee the safe development of nuclear energy. The analysis of international and national legislation in Belarus has shown that Belarus would be subject to international civil liability for nuclear damage in the event of a nuclear disaster at the Astravec nuclear power plant.

KEYWORDS: Nuclear energy, Astrav (Astravec), Belarusian legislation, Civil liability for nuclear damage.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamajame darbe „Tarptautinė teisė ir Astravo atominė elektrinė“ buvo vertinama tarptautinės teisės įtaka Baltarusijoje statomai Astravo atominei elektrinei. Tam, kad tinkamai įvertintume tarptautinės teisės įtaką Astravo atominei elektrinei, baigiamajame darbe apžvelgiami fundamentalieji branduolinės energetikos principai, atliekama branduolinę energetiką reglamentuojančių tarptautinių ir Baltarusijos nacionalinių teisės aktų analizė, vertinama tarptautinės teisės subjektų įtaka Astravo atominės elektrinės statyboms bei analizuojamas galimas tarptautinės teisės, reglamentuojančios branduolinės žalos atlyginimą, taikymo Baltarusijai klausimas.

Tarptautinės teisės įtaka Astravo atominei elektrinei atskleidžiama analizuojant fundamentaliųjų branduolinės energetikos principų ir imperatyvių tarptautinės teisės normų įtaką Baltarusijos nacionaliniams teisės aktams branduolinės energetikos srityje. Šių teisės aktų analizė atskleidė, kad fundamentaliuosius branduolinės energetikos principus įtvirtinantys tarptautinių teisės aktų reikalavimai formaliai yra perkelti (perrašyti) į Baltarusijos nacionalinę teisę. Nepaisant tarptautinės teisės įtakos, statant Astravo atominę elektrinę pažeista ESPO konvencija ir Baltarusijos Respublikos atominės energijos naudojimo įstatymas. Baigiamasis darbas atskleidžia tarptautinės teisės normų branduolinės energetikos srityje įsakmumo ir konkrečių saugumo reikalavimų atominėje energetikoje stoką. Tarptautinių organizacijų branduolinės energetikos srityje veiklos analizė atskleidė, kad Astravo atominei elektrinei tarptautinės teisės įtaka pasireiškia tiek netiesioginiu (naudojantis duomenų bazėmis), tiek tiesioginiu (misijos Astravo atominėje elektrinėje) būdu. Nepaisant to, silpnas tarptautinis teisinis reglamentavimas ir rekomendacinio pobūdžio tarptautinių organizacijų sprendimai negali užkirsti kelio Astravo atominės elektrinės ar kitų galimai nesaugių atominių elektrinių statybai. Baltarusijai taikytina vienos konvencija dėl civilinės atsakomybės už branduolinę žalą, įtvirtinanti absoliučios atsakomybės principą, ir Baltarusijos nacionalinė teisė sudaro sąlygas nukentėjusiems asmenims kreiptis į Baltarusijos teismus dėl civilinės žalos atlyginimo, tačiau tarptautinėje teisėje reglamentuojama valstybių diskrecijos teisė dėl maksimalaus branduolinės žalos dydžio nustatymo užkerta kelią teisingam ir visiškam patirtos žalos atlyginimui.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

SUMMARY

The master's final work "International Law and the Astravec Nuclear Power Plant" assessed the influence of international law on the Astravec nuclear power plant under construction in Belarus. In order to properly assess the impact of international law on the Astravec nuclear power plant, the final work reviews the fundamental principles of nuclear energy, analyses international and Belarusian national legislation on nuclear energy, assesses the influence of international law subjects on the construction of the Astravec nuclear power plant and analyses the possible application of international law on nuclear damage compensation to Belarus.

The influence of international law on the Astravec nuclear power plant is revealed by analyzing the influence of fundamental principles of nuclear energy and mandatory norms of international construction on Belarusian national legislation in the field of nuclear energy. The analysis of this legislation has shown that the requirements of international legislation establishing the fundamental principles of nuclear energy have been formally transposed (rewritten) into Belarusian national law. Despite the influence of international law, the construction of the Astravec nuclear power plant violated the ESPO Convention and the Law on the Use of Atomic Energy of the Republic of Belarus. The final work reveals the lack of order and specific security requirements in the field of nuclear energy in international law. An analysis of the activities of international organisations in the field of nuclear energy has shown that the Astravec nuclear power plant is influenced by international law, both indirectly (through databases) and by direct (mission to the Astravec nuclear power plant). Nevertheless, weak international legal regulation and decisions by international organisations of a recommendatory nature cannot prevent the construction of the Astravec nuclear power plant or other potentially unsafe nuclear power plants. Belarus is subject to a single convention on civil liability for nuclear damage, which enshrines the principle of absolute liability, and Belarusian national law allows victims to apply to the Belarusian courts for civil damage compensation, but the discretion of states under international law on the determination of the maximum amount of nuclear damage prevents fair and complete compensation for the damage suffered.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2021 - 04 - 25

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
**Teisės mokyklos/ Tarptautinės ir Europos sąjungos teisės instituto, tarptautinės teisės
programos**

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas

Justinas Tauteris,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas - magistro baigiamasis darbas

„Tarptautinė teisė ir Astravo atominė elektrinė“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Justinas Tauteris

(vardas, pavardė)